

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

Τίτλος Πτυχιακής Εργασίας

Ένταξη αρχαιολογικών χώρων και πάρκων σε αστικό τοπίο: Η περίπτωση
του Μον Ρεπό στην Κέρκυρα

Μαυρονά Στεφάνια

Επιβλέπων Καθηγητής: Αναπληρωτής Καθηγητής κ.Βλίζος Σταύρος

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2021

Υπεύθυνη Δήλωση:

Βεβαιώνω ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Ιονίου Πανεπιστημίου, στη Μουσειολογία με τίτλο

“Ένταξη αρχαιολογικών χώρων και πάρκων σε αστικό τοπίο: Η περίπτωση του Μον Ρεπό στην Κέρκυρα”

έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Μαυρωνά Στεφανία, 15/04/2022

Περίληψη

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται το ρόλο των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων στη σύγχρονη καθημερινότητα αλλά και τρόπους ώστε οι χώροι αυτοί να αποτελέσουν αναπόσπαστο τμήμα του σύγχρονου αστικού τοπίου με μελέτη περίπτωσης το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό της Κέρκυρας. Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθεί η διαδικασία διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της σχέσης που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα σε αυτήν και την κοινωνία από τη στιγμή που ξεκίνησε η διαδικασία ανάδειξης των αρχαίων υλικών τεκμηρίων μέχρι και σήμερα, αλλά και οι τρόποι ώστε να αποτελέσουν οι αρχαιολογικοί χώροι και τα πάρκα φάρο επικοινωνίας, διαλόγου, πληροφόρησης και βιωματικής εμπειρίας για τη κοινότητα. Για να επιτευχθεί ο σκοπός χρησιμοποιούνται συγκεκριμένα παραδείγματα αρχαιολογικών χώρων και πάρκων στον ελληνικό χώρο και αναλύεται η σημασία τους στο σύγχρονο αστικό τοπίο, ενώ αναλύεται και η ιστορία του αρχαιολογικού πάρκου του Μον Ρεπό μέσα στο χρόνο και ο ρόλος του στο σύγχρονο αστικό τοπίο της Κέρκυρας.

Λέξεις Κλειδιά: Αρχαιολογικοί χώροι, Διαχείριση πολιτιστικής κληρονομιάς, Μον Ρεπό, Κέρκυρα

Summary

This assignment discusses the of archaeological sites and parks in the contemporary life and ways that will make these sites an essential part of the urban landscape with the case study of Mon Repos in Corfu. The aim of this study is to research the management of the cultural heritage and the relationship with the public and other ways in order the archaeological sites and parks to be centers of discussion, information and personal experience. In order to achieve this goal certain examples of archaeological sites and parks from Greece are used and analyzed. Also it discusses the history of Mon Repos archaeological park through the years and its role in the contemporary urban landscape of Corfu.

Keywords: Archaeological sites, Cultural Heritage Management, Mon Repos, Corfu

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Βλίζο Σταύρο για την εποπτεία και τη σωστή καθοδήγηση που μου παρείχε για την πραγματοποίηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Επίσης, ευχαριστώ όλους τους καθηγητές του τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας για όσα μας δίδαξαν και για τις γνώσεις που μας προσέφεραν. Επίσης ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στον κύριο Σταμάτη Χονδρογιάννη και την Κασσιανή Καγκουρίδη για την πολύτιμη βοήθεια τους. Τέλος, αλλά κυρίως, θέλω να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την βοήθεια, όχι μόνο κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	6
-----------------------	---

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Αρχαιολογικοί χώροι και πάρκα : αποσαφήνιση των όρων	7-8
1.2 Συνύπαρξη αστικού τοπίου και αρχαιοτήτων	9-10
1.3 Νομοθετικό πλαίσιο και κανονισμοί.....	11-13
1.4 Η διαχείριση των αρχαιοτήτων στο ελληνικό κράτος από την περίοδο ίδρυσής του.....	13-18
1.5 Η αρχαιολογία και η σχέση της με την κοινότητα.....	18-22
1.6 Η εξωστρέφεια των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων και η ένταξη τους στον κοινωνικό ιστό	23-30
1.7 Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξωστρέφεια των πολιτιστικών φορέων.....	30-33
1.8 Ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών για την ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων.....	33-36
1.9 Συμπεράσματα Κεφαλαίου.....	37

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Οι αρχαιολογικοί χώροι και πάρκα ως χώροι ενσώματης εμπειρίας	38-39
2.2 Το παράδειγμα του Λόφου του Φιλοπάππου.....	40-45
2.3 Το παράδειγμα της Ακαδημίας του Πλάτωνος	45-49
2.4 Το παράδειγμα της Μαγούλας στο Νομό Φθιώτιδας	49-53
2.5 Το παράδειγμα του πολιτιστικού Πάρκου στο Λύκαιο όρος.....	53-56
2.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου.....	56-57

Κεφάλαιο 3ο

3.1 Το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό.....	58-65
3.2 Ιστορική αναδρομή	65-72

3.3 Διαχείριση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων της νήσου Κέρκυρας.....	72-75
3.4 Η παρουσία του Μον Ρεπό στο σύγχρονο αστικό τοπίο	76-80
3.5 Προτάσεις για την αξιοποίηση του Μον Ρεπό	80-83
3.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου.....	83

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Εισαγωγή.....	84
4.2 Συμπεράσματα και συζήτηση	84-85
4.3 Περιορισμοί και Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	86-87
Βιβλιογραφία	88-102

Εισαγωγή

Η πολιτιστική μας κληρονομιά και πιο συγκεκριμένα οι αρχαιολογικοί χώροι και πάρκα είναι παντού γύρω μας. Η Ελλάδα αποτελείται από αναρίθμητους αρχαιολογικούς χώρους που επισκέπτονται κάθε χρόνο επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Ωστόσο στις περισσότερες περιπτώσεις τυχαίνει οι χώροι αυτοί να βρίσκονται πολύ κοντά μας αλλά εμείς να τους προσλαμβάνουμε ως κάτι ξένο από την καθημερινότητα μας και απόμακρο.

Η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει μελετώντας παραδείγματα από το παρελθόν να εξηγήσει τους λόγους που σε κάποιες περιπτώσεις η πολιτιστική κληρονομιά μοιάζει αποκλεισμένη από την σύγχρονη καθημερινότητα και θα γίνει μία προσπάθεια συγκρότησης χαρακτηριστικών για τη δημιουργία ανοικτών προς το κοινό αρχαιολογικών χώρων. Συγκεκριμένα στην αρχή θα γίνει μία σύντομη αποσαφήνιση των ορισμών των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων αλλά και πως αυτά συνυπάρχουν στο σύγχρονο αστικό τοπίο. Εν συνεχεία περιγράφεται το νομοθετικό πλαίσιο, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί από την δημιουργία του ελληνικού κράτους μέχρι και σήμερα σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά αλλά και ο τρόπος με τον οποίο έγινε η διαχείριση των αρχαιοτήτων από ξένες αρχαιολογικές εταιρίες αλλά και το ίδιο το ελληνικό κράτος στον Ελλαδικό χώρο, από τη στιγμή που η σημασία τους έγινε ορόσημο της νεοκλασικής περιόδου και της δημιουργίας του ελληνικού έθνους. Εν συνεχεία γίνεται λόγος για την πρόσληψη των αρχαιοτήτων από το κοινό που τις περιέβαλε όλα αυτά τα χρόνια και πως είναι οι σχέσεις που έχουν διαμορφωθεί ανάμεσα σε αυτό και την αρχαιολογία ως επιστήμη. Παρακάτω, επίσης, θα αναλυθούν οι σύγχρονες προτάσεις σχετικά με τη διαχείριση των αρχαιοτήτων που περιλαμβάνουν την ενεργή συμμετοχή της κοινότητας σε όλες τις δραστηριότητες της επιστήμης της αρχαιολογίας και πως αυτές οι διαδικασίες μπορούν να ενεργοποιήσουν τη μνήμη και να παράγουν εμπειρίες μέσω της χρήσης της τεχνολογίας αλλά και άλλων αισθήσεων, πλην της όρασης, η οποία αποτελεί το βασικότερο και σε κάποιες περιπτώσεις μοναδικό τρόπο για την πρόσληψη του παρελθόντος. Τέλος, η εργασία αυτή θα εστιάσει στην ιστορία του αρχαιολογικού πάρκου του Μον Ρεπό, δηλαδή στην ιστορία της περιοχής της Παλαιόπολης από την ίδρυση της μέχρι και σήμερα και θα γίνει αναφορά στην διαχείριση του πάρκου και τις σχέσεις που έχουν δημιουργηθεί με την ευρύτερη κοινότητα.

1.1 Αρχαιολογικοί χώροι και πάρκα: αποσαφήνιση των όρων

Ο όρος πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει όλα τα κατάλοιπα των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και επιτευγμάτων στο πέρασμα του χρόνου, ενώ η φύλαξη και η ανάδειξή τους είναι πολύ σημαντική για την ύπαρξη της πολιτιστικής μας ταυτότητας, την διαφύλαξη της ποιοτικής καθημερινότητας και της ψυχικής ισορροπίας (Μαλλούχου – Τουφάνο 2015:12). Ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται *η έκφραση του τρόπου ζωής που ανέπτυξε μία κοινότητα και κληροδοτήθηκε από γενιά σε γενιά και συμπεριλαμβάνει πρακτικές, έθιμα, τοποθεσίες, αντικείμενα, καλλιτεχνικές εκφράσεις και αξίες* (ICOMOS 2002). Ο όρος πολιτιστική κληρονομιά περικλείει όλα τα ήδη πολιτιστικής και καλλιτεχνικής έκφρασης, έννοιες που έχει κληροδοτήσει το παρελθόν μίας χώρας και στις οποίες αντιπροσωπεύεται η εξέλιξη της αισθητικής έκφρασης. Οι έννοιες αυτές μαρτυρούν τον ρόλο που έχει παίζει η αισθητική έκφραση στην εξέλιξη της παγκόσμιας ιστορίας (Loukaki, 2008:22).

Στα πολιτιστικά αγαθά εκτός των μεμονωμένων κινητών ή ακίνητων μνημείων περιλαμβάνονται, η βιομηχανική κληρονομιά, οι δημιουργίες του Κινήματος της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής και οι αρχαιολογικοί χώροι. Με τον όρο αρχαιολογικός χώρος, σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 εννοούνται εκτάσεις στην ξηρά ή την θάλασσα, στις λίμνες ή τους ποταμούς στις οποίες περιέχονται ή υπάρχουν ενδείξεις ότι περιέχονται αρχαία μνημεία ή υπάρχουν ενδείξεις ότι υπήρξαν μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα από τους αρχαιοτάτους χρόνους έως και το 1830, περιλαμβάνοντας και το απαραίτητο περιβάλλον ώστε να συντίθεται σε ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα¹ ενώ ως αρχαιολογικός χώρος μπορεί να οριστεί μία πόλη ή ένας οικισμός, σπήλαια και βραχοσκεπές, καταυλισμοί, τελετουργικά κέντρα, ιερά, ναοί ή νεκροταφεία αλλά και πιο εξειδικευμένες θέσεις όπως λιμένες, εργαστήρια, λατομεία στρατιωτικές εγκαταστάσεις, κ.α. (Δαμιανάκη, 2019). Ωστόσο πέρα από τον νομικό ορισμό, ο αρχαιολογικός χώρος αποτελεί έναν συνδυασμό ιστορίας και υλικού τόπου, στον οποίο σημαντικό ρόλο έχει η σχέση μεταξύ των ερειπίων και της αρχικής μορφής του τοπίου αλλά και η σχέση μεταξύ της αισθητικής των αρχαιολογικών καταλοίπων (Μιχέλη, 2020:38). Οι αρχαιολογικοί χώροι προστατεύουν το φυσικό τοπίο και τα μνημεία ενός τόπου συμβάλλοντας έτσι στην προστασία των φυσικών χαρακτηριστικών ενός τόπου ενώ αποτελούν και χώρο αναψυχής αφού οι επισκέπτες μπορούν να βρουν ψυχική ηρεμία και γαλήνη που τους στερούν οι γρήγοροι ρυθμοί της καθημερινότητας αλλά και να έρθουν σε

¹ <http://www.law-archaeology.gr/index.php/el/vasikoi-oroi>

επαφή με το πολιτισμό τους (Ξεπαπαδάκου,2012). Έτσι οι χώροι αυτοί εκτός από οριοθετημένοι χώροι, μέσα στους οποίους βρίσκονται ερείπια μίας άλλης εποχής μπορούν να αποτελέσουν ένα πεδίο επικοινωνίας ανάμεσα σε ανθρώπους διαφορετικών ιδιοτήτων και ειδικοτήτων όπως αρχαιολόγων, κατοίκων ενός τόπου, επισκεπτών ή και απλών ενδιαφερόμενων.

Η αρχαιολογική υπηρεσία στη σημερινή εποχή στοχεύει στην σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν και την διαχείριση και αξιοποίησή του στοχεύοντας στο μέλλον με σκοπό το όφελος του κοινωνικού συνόλου(Αδάμ, 2018:22). Η σύγχρονη, προοδευτική τάση ζητά την αλλαγή της παραδοσιακής άποψης που δίνει έμφαση στο φυσικό – χωρικό και ενθαρρύνει τη διερεύνηση και την παρατήρηση του χώρου επιδιώκοντας μία αμεσότερη επαφή (Μιχέλη,2020:40).Τα τελευταία χρόνια γίνεται μία προσπάθεια, ώστε η πολιτιστική πληροφορία των μνημείων να μεταφέρεται στο ευρύ κοινό με πιο ευχάριστο και εύληπτο τρόπο. Η ιδέα αυτή είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των αρχαιολογικών πάρκων. Το αρχαιολογικό πάρκο αποσκοπεί στη σύνδεσή του με την καθημερινότητα των κατοίκων με στόχο την ψυχαγωγία τους αλλά και την πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της περιοχής (Λαμπρινουδάκης,2016). Όσον αφορά την ευρύτερη έννοια του πάρκου, αρχίζει να αναδεικνύεται η σημασία του ήδη από τον 19^ο αιώνα καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζούσε ή εργαζόταν σε μη επαρκώς αεριζόμενους χώρους ή σε μικρά σπίτια υπό δύσκολες συνθήκες διαβίωσης. Έτσι, δημιουργήθηκαν οι πρώτοι χώροι που θα αποτελούσαν χώροι κοινωνικοποίησης άθλησης και ψυχαγωγίας, λειτουργώντας ως χώροι αναπνοής στις πυκνοκατοικημένες περιοχές καθώς όλοι οι πολίτες έχουν την δυνατότητα να απολαύσουν τον ήλιο και τον καθαρό αέρα στοιχεία που βοηθούν στην σωματική και ψυχική υγεία (Κάββουρας, Μητροπούλου 2020). Τα αρχαιολογικά πάρκα συγκεκριμένα, στοχεύουν στην ανάδειξή τους μέσω του φυσικού τοπίου, στο οποίο έχουν δημιουργηθεί, ώστε ο επισκέπτης να έχει την δυνατότητα να περιηγηθεί στο φυσικό τοπίο αλλά και τον αρχαιολογικό χώρο (Λαμπρινουδάκης,2016) και αποτελούν σημαντικό κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς . Πιο συγκεκριμένα το αρχαιολογικό πάρκο αποτελεί ένα προϊόν πολιτιστικού τουρισμού και στοχεύει στη σύνδεση των μνημείων με την τοπική κοινωνία και την καθημερινότητα της περιοχής μέσω της ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου σε ένα ευχάριστο περιβάλλον που εντάσσει τα αρχαία μνημεία στο φυσικό – αστικό τοπίο².

1.2 Συνύπαρξη του αστικού τοπίου και των αρχαιοτήτων

Το τοπίο ως έννοια αποδίδει ένα κομμάτι γης, το οποίο έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και ιδιότητες και είναι ένα συνολικό αποτέλεσμα φυσικών διαδικασιών και παραγόντων αλλαγής ή διαμόρφωσης. Περιλαμβάνει πλήθος χαρακτηριστικών όπως είναι τα φυσικά, γεωμορφολογικά, βιολογικά και πολιτιστικά, ενώ σημαντικό στοιχείο στη διαμόρφωση του τοπίου αποτελεί ο ανθρώπινος παράγοντας (Κορυζάκη,2006:3) κάτι που φαίνεται και στον διαχωρισμό που κάνει ο Tuan με το περιβάλλον, ο οποίος αναφέρει ότι σε αντίθεση με το περιβάλλον που απλώς υπάρχει, το τοπίο είναι ένα επίτευγμα της ανθρώπινης δραστηριότητας και αποκτά υπόσταση μέσω αυτής (Τρατσέλα,2012). Έτσι η έννοια του τοπίου μπορεί να περιλαμβάνει το φυσικό στοιχείο όπως το περιβάλλον, έννοια με την οποία ταυτίζεται συχνά, αλλά και πόλεις, οικισμούς, και μία κοινωνικό- πολιτισμική διάσταση(Τρατσέλα,2012) και προσφέρει πλήθος εικόνων, οι οποίες ερμηνεύονται και νοηματοδοτούνται μέσω των κοινωνικών πρακτικών και εμπειριών (Knapp-Ashmore,1999:11). Όσον αφορά το αστικό τοπίο, δεν ορίζεται πλέον μόνο με το κτιριακό δυναμικό μιας οποιασδήποτε πόλης, την έννοια της φύσης ή του θεάματος. Το αστικό τοπίο αποτελεί ένα συνονθύλευμα διαφορετικών παραγόντων που αφορούν την κοινωνική δομή, την ιστορία, το πολιτισμικό γίγνεσθαι, το κλίμα κ.α, οι οποίοι είναι αλληλένδετοι, αλληλοσυγκρούονται και αλληλοεπηρεάζονται (Τρατσέλα,2011).

Για τους αρχαιολόγους, η μελέτη του τοπίου αποτελεί ένα μέσο προσέγγισης του παρελθόντος καθώς μικρές καθημερινές δραστηριότητες αφήνουν ανεξίτηλα σημάδια στο χρόνο, από τις οποίες ο αρχαιολόγος μπορεί να πάρει σημαντικές πληροφορίες για το παρελθόν (Hodder,Hutson,2010:158). Όπως προκύπτει και από τα παραπάνω οι πολιτιστικοί τόποι εμφανίζονται πιο ελκυστικοί στο οπτικό πεδίο από ότι η σύγχρονη αστική διαμόρφωση αφού οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη να τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε ένα γνώριμο, τακτοποιημένο και οικείο περιβάλλον αλλά και την ανάγκη να ενεργοποιήσουν την φαντασία τους (Loukaki,2008:15).

Αντίστοιχα ως πολιτιστικό τοπίο ορίζεται σύμφωνα με την UNESCO ένας συνδυασμός έργων της φύσης και του ανθρώπου και αντανakλά την εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας και της εγκατάστασης με την πάροδο του χρόνου υπό την επίδραση φυσικών περιορισμών ή αντίστοιχα ευκαιριών που παρουσιάζονται από το φυσικό περιβάλλον και των διαδοχικών κοινωνικών,

οικονομικών και πολιτιστικών δυνάμεων είτε αυτές είναι εσωτερικές είτε εξωτερικές.³ Η έννοια του τοπίου συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό. Το τοπίο μπορεί να περιγραφεί και ως μνήμη, ταυτότητα, κοινωνική ένδειξη και ως μεταμόρφωση. Το τοπίο ως μνήμη δίνει την δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης, νέας ερμηνείας και ανακατασκευής, ως ταυτότητα παρέχει στο άτομο την δυνατότητα σύνδεσης με το περιβάλλον και τη δημιουργία κοινωνικό- πολιτισμικής ταυτότητας, ως κοινωνική ένδειξη μπορεί να αποτελέσει σημείο αναφοράς της εκδήλωσης προσωπικής αλλά και συλλογικής ταυτότητας των μελών του και ως μεταμόρφωση επισημαίνει την συμμετοχή των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς στο σύγχρονο περιβάλλον (Knapp-Ashmore, 1999). Έτσι μέσω των ερειπίων του παρελθόντος ενεργοποιείται η πολιτιστική μνήμη και η φαντασία του ατόμου ενώ καθίσταται εφικτή η σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν μέσω των απτών μαρτυριών, οι οποίες συμβάλλουν, ώστε να βιώσει ο επισκέπτης παλαιότερες πτυχές της ανθρώπινης καθημερινότητας. Ωστόσο, η αρχαιολογία, όπως έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα έχει χτίσει γερά της βάσεις της πάνω στην πολιτισμική της ιδιαιτερότητα. Στο σύγχρονο αστικό τοπίο οι αρχαιολογικοί χώροι αντιμετωπίζονται ως τόποι εθνικής συνείδησης και ιστορικής μνήμης ενώ η αρχαιοελληνική τέχνη αντιμετωπίζεται ως κομμάτι του εαυτού μας που συνεχίζει να υπάρχει και να μας χαρακτηρίζει, αναλλοίωτη και αποστειρωμένη, μέχρι και σήμερα (Πλάντζος, 2016: 23-26). Αντίστοιχα οι Έλληνες παρουσιάζονται ως άξιοι συνεχιστές μίας ένδοξης και λαμπρής παράδοσης.

Όσον αφορά το σύγχρονο αστικό τοπίο, συνεχώς δημιουργούνται νέες ανάγκες. Αυξάνεται ο αριθμός των μετακινήσεων λόγω των κοινωνικό-οικονομικών απαιτήσεων, ενώ ο ελεύθερος χρόνος των ανθρώπων μειώνεται δραματικά και προτιμάται να ξοδεύεται σε εμπορικά κέντρα, ως αποτέλεσμα της υπερκαταναλωτικής κουλτούρας της σύγχρονης καθημερινότητας ενώ ο ανύπαρκτος ελεύθερος χώρος σε συνδυασμό με τα πυκνά κατοικημένα αστικά κέντρα, την ατμοσφαιρική ρύπανση και τους γρήγορους ρυθμούς δημιουργούν ένα αίσθημα δυσφορίας (Τρατσέλα, 2011). Οι γρήγοροι ρυθμοί της καθημερινότητας, η μείωση του ελεύθερου χρόνου αλλά και του ελεύθερου χώρου επιτάσσουν την αναθεώρηση και τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ρόλων έτσι ώστε το πολιτιστικό τοπίο να αποτελέσει τόπο επικοινωνίας, ψυχαγωγίας και διαμόρφωσης του κοινωνικού συνόλου εξασφαλίζοντας τη βιωσιμότητα του. Οι αρχαιολογικοί χώροι ως πολιτιστικά τοπία μπορούν να διεκδικήσουν την ενεργή και συνεχόμενη συμμετοχή τους στο αστικό τοπίο και να αποτελέσουν πόλοι έλξης του κοινωνικού συνόλου.

³ <https://whc.unesco.org/en/culturalandscape/#1>

1.3 Νομοθετικό πλαίσιο και κανονισμοί

Η νομοθεσία και οι κανονισμοί αποτελούν βασικό στοιχείο στην διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο πρώτος νόμος για την προστασία του παρελθόντος θεωρείται ότι θεσπίστηκε το 1666 στη Σουηδία, όπου με βασιλικό νόμο ορίζονταν ότι όλες οι αρχαιότητες αποτελούσαν βασιλική περιουσία (Πάντζου,2020:30). Όσον αφορά την προστασία των μνημείων σε διεθνές επίπεδο βασικό νομοθετικό κείμενο αποτελεί η Σύμβαση για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης και του Πρωτοκόλλου της από την UNESCO ⁴ αλλά ακολούθησαν και άλλα σημαντικά νομοθετικά κείμενα όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς, Διεθνής Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών κ.ο.κ.⁵

Στην Ελλάδα νομοθεσία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς θεσπίζεται ήδη από τα πρώτα χρόνια δημιουργίας του ελληνικού κράτους. Ο πρώτος αρχαιολογικός νόμος που τίθεται σε ισχύ είναι ο νόμος της 10^{ης} / 22ας Μαΐου 1834 ο οποίος και αποτέλεσε μία από τις πρώτες ενέργειες του βασιλιά Όθωνα μετά την ανάληψη των καθηκόντων του θεμελιώνοντας και τις βάσεις για την ίδρυση της αρχαιολογικής εταιρίας (Πετράκος,2007:19). Ο νόμος 10/22 Μαΐου << Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών , περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών>>, συντάχθηκε από τον George Ludwig von Mauer, ο οποίος θεωρούσε ότι το ελληνικό παρελθόν, συγκεκριμένα η ελληνική αρχαιότητα θα αποτελέσει το βασικό συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος και την υπόλοιπη Ευρώπη. Σύμφωνα με το άρθρο 61 του εν λόγω νόμου οι αρχαιότητες που βρίσκονται στον ελλαδικό χώρο αποτελούν εθνική κληρονομιά όλων των Ελλήνων εν γένει χωρίς να περιορίζεται στα όρια του νέο ιδρυθέντος ελληνικού κράτους ενώ θεσπίζονται και τα μέτρα προστασίας των αρχαιοτήτων σύμφωνα με τα πρότυπα του παπικού κράτους του 1820 που απαγορεύει την ανασκαφική διαδικασία χωρίς άδεια αλλά και την υποχρεωτική δήλωση των ευρημάτων (Βουδούρη,2017:103). Σύμφωνα με το άρθρο 111 προστατεύονται από την ισχύουσα νομοθεσία και τα κατάλοιπα από τη χριστιανική εποχή αλλά και τον μεσαίωνα. Όσον αφορά τα νεότερα μνημεία προστατεύονται με ειδική νομοθεσία. Σύμφωνα με επίσημο

⁴ <https://www.law-archaeology.gr/index.php/el/diethnes-dikaio2/unesco-unidroit>

⁵ <https://www.law-archaeology.gr/index.php/el/>

διάταγμα που εκδόθηκε από την Αντιβασιλεία το 1834 προστατεύονται τα νεότερα κτίσματα, ανάμεσά τους εκκλησίες και τζαμιά λόγω του γραφικού τους χαρακτήρα αλλά και του ιστορικού τους ενδιαφέροντος (Χαμηλάκης,2012:116).

Το 1899 λόγω των ανεξέλεγκτων λαθρανασκαφών που γίνονται στον ελλαδικό χώρο με σκοπό την διοχέτευση των ευρημάτων σε ευρωπαϊκές χώρες, τίθεται σε ισχύ ένας πιο αυστηρός νόμος, ο νόμος ΒΧΜς <<Περί Αρχαιοτήτων>>. Στον συγκεκριμένο νόμο ορίζεται στο άρθρο 1 ότι όλα τα αρχαία στον Ελλαδικό χώρο ανεξάρτητα εάν βρίσκονται σε ιδιωτικό ή δημόσιο χώρο και εάν είναι κινητά ή ακίνητα είναι ιδιοκτησία του κράτους (Βουδούρη 2017:104, Πετράκος,2007:30) αλλά διαφυλάσσει και τα μεσαιωνικού ελληνισμού και όχι γενικότερα της Μεσαιωνικής περιόδου συντελώντας με αυτό το τρόπο στη δημιουργία του ελληνικού ιδεώδους, απαλλαγμένο από τα κατάλοιπα των κατακτητών (Βουδούρη,2017:105). Στο χάρτη των Αθηνών, ο οποίος ήταν το αποτέλεσμα διεθνών διασκέψεων στην Αθήνα τον Οκτώβριο του 1931 υπογραμμίζεται μεταξύ άλλων η ανάγκη διαφύλαξης του άμεσου περιβάλλοντος των μνημείων αλλά και της τελικής διαμόρφωσης των αρχαιολογικών χώρων (Μαλλούχου-Tufano,2015:135) ενώ ένα χρόνο αργότερα ο νόμος 5351 <<Περί Αρχαιοτήτων >> ουσιαστικά κωδικοποίησε όλες τις προηγούμενες διατάξεις που βρισκόταν σε ισχύ και αφορούσαν τα αρχαιολογικά τεκμήρια μέχρι και το 2002, όπου αντικαταστάθηκε από τον νόμο 3028/2002 (Πετράκος,2007:30). Το ελληνικό κράτος κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα εξέδωσε νόμους για την κύρωση της Διεθνούς Συμβάσεως του Παρισιού σχετικά μέτρα για την απαγόρευση και παρεμπόδιση της παράνομης εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβίβασης της κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών, την κύρωση της Σύμβασης της Χάγης του 1954 για την Προστασία των Πολιτιστικών αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης με τον Κανονισμό εκτελέσεως και το Πρώτο Πρωτόκολλο αυτής, της Διεθνούς Συμβάσεως για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς⁶ και άλλων ευρωπαϊκών και διεθνών συμβάσεων.

Ο ισχύον μέχρι και σήμερα νόμος 3028/2002 << Για την προστασία Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής κληρονομιάς >> στο άρθρο 1 ορίζει ότι ως πολιτιστική κληρονομιά της χώρας εννοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που βρίσκονται εντός της ελληνικής επικράτειας συμπεριλαμβανομένων των χωρικών υδάτων και θαλάσσιων ζωνών που έχει δικαιοδοσία, ενώ συμπεριλαμβάνονται και τα άυλα αγαθά πολιτιστικής κληρονομιάς. Ως πολιτιστικά αγαθά ορίζονται οι μαρτυρίες ατομικής και συλλογικής παρουσίας του ανθρώπου ενώ ως

⁶ <https://www.law-archaeology.gr/index.php/el/ethniko-dikaio2/nomoi>

αρχαιολογικοί χώροι οι εκτάσεις στην ξηρά τη θάλασσα τα ποτάμια και λίμνες, στα οποία είναι εμφανής η ανθρώπινη δραστηριότητα μέσω μνημειακών, οικιστικών ή ταφικών συνόλων από τα αρχαία χρόνια μέχρι και το 1830 που ιδρύεται το ελληνικό κράτος. Το άρθρο 3 του εν λόγω συντάγματος αναφέρεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας η οποία συνίσταται στον εντοπισμό, έρευνα, καταγραφή, τεκμηρίωση και μελέτη των στοιχείων, στην διατήρηση και την αποτροπή καταστροφής ή αλλοίωσης, στην συντήρηση και αποκατάσταση, στη διευκόλυνση πρόσβασης και επικοινωνίας του κοινού με αυτήν, την ανάδειξη και ένταξη στη σύγχρονη κοινωνική ζωή αλλά και στην παιδεία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά⁷.

1.4 Η διαχείριση των αρχαιοτήτων στο ελληνικό κράτος από την περίοδο ίδρυσής του

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς αναφέρεται στην διαδικασία μελέτης, τεκμηρίωσης, προστασίας, συντήρησης, ερμηνείας, ανάδειξης, προβολής αλλά και διαχείρισης μέσω της αναγνώρισης των ποικίλων αξιών της αλλά και της ενεργής συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας (Πάντζου,2020:22). Αρχικά ως όρος η πολιτιστική κληρονομιά έκανε την εμφάνισή της κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα σε διεθνή θεσμικά κείμενα αλλά καθιερώθηκε λίγο αργότερα, μετά το τέλος του Β παγκοσμίου πολέμου ως αποτέλεσμα της ασχολίας σε τοπικό αλλά και εθνικό επίπεδο με τη διαφύλαξη και ανάδειξη του παρελθόντος (Πάντζου,2020:23).

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και πιο συγκεκριμένα των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα με το πέρασμα των αιώνων αποτελεί ένα πολύ σημαντικό πεδίο έρευνας, μέσω του οποίου μπορεί να κατανοηθούν οι πιο σύγχρονες πρακτικές και απόψεις γύρω από την μελέτη και την προσέγγιση του παρελθόντος. Η διαχείριση των αρχαιοτήτων αναφέρεται σε διάφορες ενέργειες όπως η αναζήτηση αρχαιοτήτων, η ανασκαφική διαδικασία, η συντήρηση και στερέωση, η ανάδειξη και οργάνωση και φυσικά η χρήση τους. Η διαδικασία αυτή όπως έχει διαμορφωθεί σύμφωνα με τις τάσεις στα τέλη του 20^{ου} – αρχές 21^{ου} αιώνα αντιμετωπίζει την πολιτιστική κληρονομιά ως πλουτοπαραγωγικό πόρο και στοχεύει στην αύξηση της οικονομικής τους απόδοσης, χωρίς ωστόσο να παραβλέπεται ο εκπαιδευτικός και ψυχαγωγικός τους ρόλος (Μαλλούχου- Tufano,2015:12). Ο τρόπος διαχείρισης των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα είναι έντονα επηρεασμένος από το υλικοκεντρικό μοντέλο και εστιάζει στο κλασικό ιδεώδες (Πούλιος-Τουλούπα,2015). Το υλικοκεντρικό μοντέλο στοχεύει στη συντήρηση και διατήρηση του παρελθόντος στο παρόν, ώστε να συνεχίσει να υπάρχει και στο μέλλον. Στο συγκεκριμένο μοντέλο δυνατότητα επέμβασης και λήψης αποφάσεων παρέχεται μόνο στους

⁷ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-arxaiotites/n-3028-2002.html>

ειδικούς, ενώ προτείνεται όσο το δυνατόν μικρότερη παρέμβαση στο υπάρχον υλικό, ώστε να διατηρηθεί η αυθεντικότητα της πολιτισμικής κληρονομιάς που ενυπάρχει σε αυτό (Πουλιος,2015).

Αν και η διαχείριση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα σαν επιστημονικός κλάδος είναι σχετικά πρόσφατος, το ενδιαφέρον των Ευρωπαίων για την αρχαία ελληνική κληρονομιά ξεκινά αιώνες πριν, κατά την περίοδο της Αναγέννησης. Το κίνημα της Αναγέννησης ξεκινά κατά τον 14^ο αιώνα μ.χ και είναι αποτέλεσμα πολλαπλών κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών. Βασικό χαρακτηριστικό είναι η αποστροφή από το μεσαιωνικό θεοκρατικό πνεύμα και τη μεσαιωνική τέχνη και η στροφή προς την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα (Μαλλούχου- Tufano,2015:42), ωστόσο αν και αντλεί τα χαρακτηριστικά του από την αρχαία Ελλάδα η Ευρώπη είναι αποστασιοποιημένη από τη καθημερινότητα των κατοίκων της. Οι Ευρωπαίοι επισκέπτες ενδιαφέρονται κατά κύριο λόγο για νομίσματα, παλιά χειρόγραφα και τη συλλογή έργων αρχαίας ελληνικής τέχνης, ενώ εξαίρεση αποτελούν δύο Ιταλοί περιηγητές, ο Christophoro Buondelmonti και ο Ciriaco de' Pizzicoli, Κυριάκος ο 'Αγκωνίτης , οι οποίοι μας κληροδότησαν σημαντικές αρχαιολογικές πληροφορίες και στοιχεία για την κατάσταση των μνημείων την εποχή εκείνη(Κόκκου,2009:5). Ιδιαίτερα σημαντική μορφή αποτέλεσε και ο Γερμανός ιστορικός τέχνης Winckelman, ο οποίος με το βιβλίο του το 1755 *Reflections on the Imitation of Greek Works in Painting and Sculptur*, ίδρυσε την ιστορία της αρχαίας τέχνης (Loukaki,2008:26 & Schnapp,1998:383-395).

Κατά τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα εμφανίζεται στην τέχνη το ρεύμα του Νεοκλασικισμού ως απόρροια του Διαφωτισμού, ο οποίος ως έννοια εξέφραζε την πίστη στην ανθρώπινη πρόοδο και την επιστήμη. Ο Διαφωτισμός στην τέχνη εκφράζεται μέσω της στροφής στην κλασική αρχαιότητα. Η μίμηση της θα μπορούσε να οδηγήσει την ανθρωπότητα σε μία ηθική και πολιτική αναγέννηση μέσω της υιοθέτησης του μέτρου και του κανόνα που αποδίδεται στα έργα της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Σημειώνεται λοιπόν ένα τεράστιο ενδιαφέρον για την κλασική αρχαιότητα καθώς σημαντικές ανασκαφές στην Ηρακλεία και την Πομπηία είχαν φέρει στο φως πολύ σημαντικά ευρήματα και πολλοί καλλιτέχνες της εποχής από την Γαλλία, την Αγγλία, τη Δανία κ.ο.κ ταξίδευαν στη Νότια Ευρώπη ώστε να μελετήσουν τις αρχαιότητες (Petridou,Ziro, 2015). Βέβαια το ενδιαφέρον για την αρχαία ελληνική τέχνη ήταν συνεχές και έντονο και τα προηγούμενα χρόνια. Άγγλοι αλλά και γενικότερα οι Ευρωπαίοι έδειχναν αμείωτο ενδιαφέρον για την συλλογή αρχαιοτήτων, οι οποίοι συλλέγουν αλλά αρχίζουν και να μελετούν τον τόπο και τα ερείπια των μνημείων του (Κόκκου,2009:10). Η αρπαγή και συλλογή αρχαιοτήτων σε μία εποχή που η Ελλάδα

βρίσκονταν υπό την Οθωμανική κυριαρχία ήταν μία εύκολη και χωρίς περιορισμούς διαδικασία.

Μία από τις πρώτες προσπάθειες για την προστασία των μνημείων αποτελεί η Φιλόμουσος Εταιρεία που ιδρύθηκε το 1813 στην Αθήνα και μέσα στους στόχους της ήταν η μόρφωση των νέων, η ανακάλυψη και συλλογή των αρχαιοτήτων και η δημιουργία ενός μουσείου, ώστε να εκτεθούν και να φυλαχθούν τα ευρήματα (Χαμηλάκης,2012:106).

Μέσα σε αυτό το κλίμα αρχαιολατρίας και θαυμασμού το 1834 ανακηρύχθηκε ως πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους η Αθήνα, ως κέντρο της κλασικής αρχαιότητας που δεν έχασε ποτέ την αίγλη της. Άλλωστε η αρχαιότητα έπαιξε δραστικό ρόλο για την συγκρότηση του ελληνικού έθνους και την νομιμοποίηση του ελληνικού κράτους (Βουδούρη,2017:101). Άμεσα ο Ιωάννης Καποδίστριας, πρώτος κυβερνήτης του ελληνικού κράτους επέβαλλε σχετικά μέτρα για την προστασία των κλασικών αρχαιοτήτων. Ουσιαστικά επέβαλε την καταγραφή όλων των αρχαιοτήτων είτε αυτές βρίσκονταν στην ύπαιθρο είτε σε ιδιωτικές συλλογές καθόρισε νόμιμες διαδικασίες για την πιθανή αγορά η απαλλοτρίωση αρχαιοτήτων, απαγόρευσε της μη εξουσιοδοτημένες ανασκαφές, ενημέρωσε σχετικά με της επιπτώσεις που θα υπάρξουν σε περίπτωση αρχαιοκαπηλίας, πρακτική συχνή στο παρελθόν και απαγόρευσε την πώληση και εξαγωγή αρχαίων εκτός της επικράτειας (Κόκκου,2009:51). Λίγα χρόνια πιο πριν, το 1829 είχε ιδρυθεί το Εθνικό Μουσείο Αιγίνης με διευθυντή και έφορο τον Ανδρέα Μουστοξύδη με σκοπό την συγκέντρωση και την έκθεση αρχαιοτήτων από την Αίγινα, τις Κυκλάδες, τη Στερεά και την Πελοπόννησο (Πετράκος,2007:19).

Διαφαίνεται η ύψιστη σημασία των αρχαιολογικών τεκμηρίων στη σύσταση του νεόδμητου ελληνικού κράτους, άλλωστε τα αρχαία κατάλοιπα του παρελθόντος συνδέονται με την ταυτότητα του έθνους, μέσω των οποίων επιβεβαιώνεται η συνέχεια και η σημασία της σύγχρονης ελληνικότητας. Γι' αυτό και μόλις ο Όθωνας ανέλαβε τα καθήκοντα του το 1834 ξεκίνησε και η προστασία και αποκατάστασή των μνημείων της Ελλάδας από τον μυστικό σύμβουλο του Λουδοβίκου Α της Βαυαρίας Leo von Klenze (Μαλλούχου-Tufano,2015:141). Στον λόγο του κατά την επίσκεψη του Όθωνα στην Αθήνα για Τρίτη φορά με σκοπό την έναρξη των αναστηλωτικών εργασιών, γίνεται ξεκάθαρη η πρόθεση του αρχιτέκτονα να απαλλάξει από κάθε βαρβαρικό αποτύπωμα τα ένδοξα κλασικά μνημεία (Χαμηλάκης,2012:87). Αν και ο Leo von Klenze υποστήριζε τις αντιλήψεις των κλασικιστών αρχιτεκτόνων της εποχής ήταν θετικά προσκείμενος στις αισθησιαρχική και εμπειριοκρατική προσέγγιση των αρχαίων μνημείων, ιδέες που εκφράζονταν και μέσω του ρεύματος του

ρομαντισμού, και μέσω των προτάσεων του υποστήριζε την άποψη διατήρησης του ερειπιώδους χαρακτήρα του μνημείου της Ακρόπολης (Μαλούχου- Tufano,2015:143).

Η σημασία για την ανάδειξη των αρχαιοτήτων δεν ήταν αποκλειστική μέριμνα των Ελλήνων αλλά λόγω της σημασίας των αρχαιοτήτων και ιδιαίτερα κλασικών, το ελληνικό κράτος αποτέλεσε πόλο έλξης πολλών Ευρωπαίων και όχι μόνο, οι οποίοι ίδρυσαν αρχαιολογικές σχολές με σκοπό την έρευνα και κατανόηση παρελθόντος. Η πρώτη που ιδρύθηκε ήταν η Γαλλική σχολή το 1846, ακολούθησε η Γερμανική το 1874, η Αμερικάνικη το 1881 και η Αγγλική το 1886 (Πετράκος,2007:18). Έτσι, κατά το 1870 ξεκινούν μεγάλες ανασκαφές στο ελληνικό έδαφος από ξένες αρχαιολογικές αποστολές αλλά και αρχαιόφιλους που επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην αποκάλυψη αρχαίων πόλεων και ιερών (Βαλαβάνης, 2007:13). Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα το 1873 η Γαλλική Σχολή Αθηνών ξεκινά ανασκαφή στην Δήλο αποκαλύπτοντας το Ιερό του Απόλλωνα αλλά και πλούσια οικιστικά κατάλοιπα , το 1875 το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο αναλαμβάνει την ανασκαφή της Ολυμπίας με την ανακάλυψη του μεγαλύτερου πανελλήνιου ιερού και το 1976 ο Ερρίκος Σλήμαν, ανακαλύπτει τους λακκοειδείς τάφους του Ταφικού κύκλου Α στις Μυκήνες και το 1892 ξεκινά στους Δελφούς η ανασκαφή από την Γαλλική Σχολή Αθηνών όπου έρχονται στην επιφάνεια οι χώροι διεξαγωγής των Πυθίων, το ιερό του Απόλλωνος και της Αθηνάς Προναίας (Βαλαβάνης, 2007:14,Λεκάκης,2020:150). Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα πραγματοποιείται η ανασκαφή της Κνωσού από τον Evans, η ανασκαφή στο Σέσκλο και Διμήνι από το Χρήστο Τσουντα και η ανασκαφή στη Πολιόχνη Λήμνου από την Ιταλική Αρχαιολογική Σχολή. Το 1931 η Αμερικάνικη Σχολή Κλασικών Σπουδών αρχίζει την ανασκαφή της αρχαίας αγοράς και κατά το δεύτερο μισό του αιώνα σημειώνονται άλλες σημαντικές ανασκαφές όπως του Σπυρίδων Μαρινάτου στο Ακρωτήρι, του Μανώλη Ανδρόνικου στη Βεργίνα και του Γιώργου Χουρμουζιάδη στο Δισπηλιό της Καστοριάς (Βαλαβάνης,2007:15).

Σημαντικό βήμα στην διαχείριση των ελληνικών μνημείων αποτέλεσε και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1833 με γενικό έφορο τον Anton Weissenburg ή Weissenborn ενώ λίγα χρόνια αργότερα διορίζονται ως υποέφοροι οι Ludwig Ross, ο Κυριάκος Πιττάκης και ο Ιωάννης Κοκκώνης οι οποίοι μοιράζονται σε διαφορετικά τμήματα του ελληνικού κράτους (Κόκκου,2009:70,Πετράκος,2007:19). Λίγα χρόνια αργότερα πραγματοποιήθηκε και η ίδρυση της Αρχαιολογικής Εταιρείας από μία ομάδα 15 αντιπροσώπων, ανάμεσα τους λόγιοι, ποιητές, τραπεζίτες και δικαστές, με στόχο την αποκάλυψη, αναστήλωση και δημοσίευση των μνημείων, η οποία μέχρι και σήμερα αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην εξέλιξη της

επιστήμης (Πετράκος,2009:21). Το 1866 αρχίζει να οικοδομείται το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, με την ιδιωτική πρωτοβουλία του Νικόλαου Μπερναρδάκη και της Ελένης Τοσίτσα που δώρισε το οικόπεδο γι' αυτόν τον σκοπό. Το κτίριο, νεοκλασικού ρυθμού, σχεδιασμένο από τους Ludwig Lange και Ernst Ziller συγκέντρωσε σταδιακά πλήθος αρχαιοτήτων, από την προϊστορία ως και το τέλος της αρχαιότητας (Καλτσάς, 2017:168).

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα αρχίζει να εκδηλώνεται ενδιαφέρον για τα βυζαντινά μνημεία της χώρας, τα οποία είχαν παραγκωνιστεί, ώστε να αναδειχθεί το ένδοξο κλασικό παρελθόν που ουσιαστικά αποτέλεσε και σημαντικό παράγοντα ενοποίησης του κράτους. Ωστόσο, μέσα από δύο κείμενα, του Κωνσταντίνου Ζαμπέλιου και του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου σχετικά με την καταγωγή των Ελλήνων της σύγχρονης εποχής αλλά και το ενδιαφέρον άλλων Ευρωπαϊκών χωρών για τα Μεσαιωνικά μνημεία δίνεται έμφαση στην βυζαντινή ιστορία ελληνικού κράτους και έτσι ιδρύθηκε στην Ελλάδα τα τέλη του 19^{ου} αιώνα η Χριστιανική Αρχαιολογική Εταιρεία και τις αρχές του 20^{ου} η Εφορεία Χριστιανικών και Μεσαιωνικών Αρχαιοτήτων και το Βυζαντινό Μουσείο (Λεκάκης,2020:68). Μέσω της ενσωμάτωσης του βυζαντινού παρελθόντος, έγινε εφικτή η δημιουργία μίας χρονικής συνέχειας και εθνικής αφήγησης καταφέροντας να ικανοποιήσει την ανάγκη μας για εθνική ενότητα και αρτιότητα (Χαμηλάκης,2012:146)

Όπως και για τα βυζαντινά μνημεία, έτσι και για τα προϊστορικά το ενδιαφέρον δηλώνεται στο τέλος του 19^{ου} αιώνα με τις ανασκαφές του Ερρίκου Σλήμαν στις Μυκήνες και την Τίρυνθα και του Άρθουρ Έβανς στην Κνωσό στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Οι ανασκαφές αυτές ήταν αποτέλεσμα της αναζήτησης αποδείξεων για την ιστορικότητα των Ομηρικών επών και των αρχαιολογικών μύθων (Σακελλαριάδη,2020:113), ενώ η πρώτη ολοκληρωμένη έκθεση νεολιθικών αρχαιοτήτων έγινε στο Αθανασάκειο Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου υπό την επιμέλεια του Γ.Χ. Χουρμουζιάδη το 1975-1977. Όπως φαίνεται και από τα πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας την περίοδο 1831-1980 οι προϊστορικές ανασκαφές αποτελούσαν το 4% του συνόλου σε αντίθεση με τις κλασικές ανασκαφές που αποτελούσαν το 45%, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των προϊστορικών ανασκαφών πραγματοποιήθηκε κατά τη δεκαετία 1901-1910 όπου έφτασαν το 30% (Σακελλαριάδη,2020:114).

Όπως γίνεται κατανοητό από τα παραπάνω η κλασική αρχαιότητα είχε εξέχοντα ρόλο στην δημιουργία του ελληνικού κράτους και την σύνδεση της σύγχρονης ελληνικότητας με την αρχαία Ελλάδα, την κλασική της τέχνη και το ένδοξο παρελθόν της. Στοχεύοντας στην σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν παραγκωνίσθηκαν σημαντικά τμήματα της ελληνικής ιστορίας

τα οποία άργησαν να ερευνηθούν ή και σε άλλες περιπτώσεις εξαλείφθηκαν ώστε να αναδειχθούν καλύτερα τα κλασικά.

1.5 Η αρχαιολογία και η σχέση της με την κοινότητα

Η αρχαιολογία είναι αποτέλεσμα της δυτικής νεωτερικότητας. Πολλά αρχαία αντικείμενα μεταφέρθηκαν από διάφορες χώρες ανά τον κόσμο σε δυτικές χώρες ώστε να μελετηθούν από τις εύπορες κοινωνικά τάξεις στην αρχή αλλά και στη συνέχεια να αποτελέσουν πηγή πληροφοριών, ώστε να διδαχτούν οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις (Χαμηλάκης,2015:70). Ενώ πριν από την τοποθέτηση των αντικειμένων σε προθήκες, υπήρχε η δυνατότητα επαφής, με την νέα αυτή πρακτική δημιουργήθηκε μία απόσταση μεταξύ του αντικειμένου και του υποκειμένου. Πλέον η μόνη αίσθηση που είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί σε σχέση με το αντικείμενο, σύμφωνα με το δυτικό *sensorium*, είναι η όραση. Συγκεκριμένα η ελληνική αρχαιολογία στηρίζεται περισσότερο στην προβολή του υλικού παρελθόντος, δημιουργώντας ένα κλίμα εσωστρέφειας που δεν αφήνει περιθώρια ως προς τον θεωρητικό στοχασμό (Hodder& Hutson,2010:19) ενώ ο έντονος διαχωρισμός ανάμεσα στο επιστήμονα αρχαιολόγο και το κοινό, στο οποίο και προσδίδεται ένας ρόλος παθητικός δημιουργεί ένα μεγάλο χάσμα ανάμεσα σε αυτές τις δύο ομάδες και παρά την έντονη κριτική που ασκείται τα τελευταία χρόνια στη πρακτική του κλειστού μοντέλου διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, η διαδικασία αυτή βρίσκει σύμφωνη την τοπική κοινωνία, η οποία επιδιώκει το οικονομικό κέρδος από την ύπαρξη και την εκμετάλλευση του εκάστοτε αρχαιολογικού χώρου (Catapoti κ.α, 2020).

Αν και αποστασιοποίηση και η απομάκρυνση του κοινού από τα κατάλοιπα του παρελθόντος αποτελεί ένα σύγχρονο φαινόμενο, ιδιαίτερα σημαντικό για την παρούσα ερευνητική διαδικασία είναι να μελετηθεί η σχέση που αναπτύχθηκε όλα αυτά τα χρόνια ανάμεσα στους κατοίκους του ελληνικού κράτους και τα ερείπια του, καθώς το ελληνικό κράτος από τη δημιουργία του ήρθε αντιμέτωπο με σημαντικά προβλήματα ως προς τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα αρχαιολογικά ευρήματα, κινητά και ακίνητα.

Εκτός από τον ρόλο τους ως αρχαιολογικά τεκμήρια, τα αρχαιολογικά ευρήματα ορίζονταν σε διάφορες περιπτώσεις ως αντικείμενα με αποτροπαϊκές ιδιότητες, ως οικοδομικά υλικά ως αντικείμενα προς πώληση σε ξένους περιηγητές αλλά και ως ατομική ή συλλογική ιδιοκτησία(Λεκάκης,2008). Έτσι αρχαία σπαράγματα φαίνεται να χρησιμοποιούνταν ως δομικό υλικό καθώς θεωρούνταν ότι είχαν υπερφυσικές δυνάμεις και προστατευτικές ιδιότητες και συχνά τοποθετούνταν στις εισόδους ως σημεία διέλευσης αλλά και σε σκαλοπάτια, ενώ

λίθινες σαρκοφάγοι χρησιμοποιούνταν και ως σκάφες πλυσίματος (Χαμηλάκης,2012:94). Στην προεπαναστατική Ελλάδα του 18^{ου} και αρχές 19^{ου} αιώνα τα αγάλματα, επιγραφές αλλά και άλλα αντικείμενα του παρελθόντος ενσωματώνονταν καθημερινότητα των κατοίκων, αποδίδοντας σε αυτά διάφορες ιδιότητες αλλά και συναισθήματα όπως για παράδειγμα στις Καρυάτιδες που όταν απήχθη η μία από τον λόρδο Έλγιν, τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, σύμφωνα με τις λαϊκές δοξασίες, τα αγάλματα θρηνούσαν για τον χαμό της αδερφής τους. (Χαμηλάκης,2015:61). Η σχέση των κατοίκων με τις αρχαιότητες πριν από την ανάδειξη του εθνικού φαντασιακού και της σπουδαιότητας του αρχαίου ελληνικού κόσμου ως συνδετικό κρίκο για την δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους είναι μία ιδιαίτερη κατάσταση. Από την μία πλευρά οι αρχαίοι κάτοικοι της πόλης των Αθηνών θεωρούνταν γίγαντες, πιθανών λόγω του όγκου των μνημείων που έχτισαν ενώ τα αρχαία μνημεία, όπως οι αρχαίοι ναοί χρησιμοποιούνταν για σύγχρονες λατρευτικές διαδικασίες, όπως για παράδειγμα η μετατροπή του Παρθενώνα σε ορθόδοξη εκκλησία και τζαμί για λόγους ευκολίας αλλά και επειδή θεωρούνταν ότι ως τόποι είναι συνδεδεμένοι με υπερφυσικές δυνάμεις (Χαμηλάκης,2012:92) ενώ από την άλλη δεν συνέδεαν τους εαυτούς τους με το αρχαίο παρελθόν μέσω της γενεαλογικής προσέγγισης (Χαμηλάκης,2012:91).

Ένα παράδειγμα της περιόδου για την χρήση των αρχαιοτήτων από την τοπική κοινωνία προέρχεται από την Ελευσίνα, όπου έφτασε ο Edward Clarke το 1801 αναζητώντας αρχαιότητες. Όπως περιγράφει το κολοσσιαίο άγαλμα που εντόπισε στην αρχαία πόλη ήταν καλυμμένο με κοπριά την οποία προόριζαν οι κάτοικοι της περιοχής για τα χωράφια τους, ώστε να εξασφαλίσουν τη γονιμότητα της γης τους ενώ τοποθετούσαν κατά τη διάρκεια εορτών ένα αναμμένο καντήλι μπροστά του, όπως και στα εκκλησιαστικά εικονίσματα. Αν και αποδείχθηκε ότι το άγαλμα αναπαριστούσε μία Καρυάτιδα του 1^{ου} αιώνα π.χ οι κάτοικοι είχαν ταυτίσει το άγαλμα με κάποια θεότητα ενώ ο Clarke με την θεά Δήμητρα. Η θεότητα αυτή για τους κατοίκους πρέσβευε όντος μία θεά σχετισμένη με την γεωργία, καθότι το κεφάλι της το κοσμούσαν ανάγλυφα στάχυα και έτσι πίστευαν ότι προστάτευε τις σοδειές τους από τις αρρώστιες και τα κακά καιρικά φαινόμενα. Η μεταφορά του αγάλματος πραγματοποιήθηκε μέσα σε ένα κλίμα απειλών και ικεσιών από την πλευρά του Clarke, αφού οι κάτοικοι δεν ήθελαν να το αποχωριστούν, με την αρχή της διαδικασίας να την κάνει ο ιερέας της Ελευσίνας, πρόσωπο σεβάσμιο, ώστε να πειστούν οι υπόλοιποι ότι δεν θα τους βρει κάποια συμφορά εξαιτίας της διαδικασίας μεταφοράς(Χαμηλάκης, 2015:60).

Η αρχαιοκαπηλία, παράδειγμα της οποίας αναφέρθηκε παραπάνω, ως πρακτική συντέλεσε ενεργά, ώστε να χαθεί πλήθος αρχαιολογικών τεκμηρίων, τα οποία μεταφέρθηκαν από

ευρωπαίους ως επί τω πλείστον περιηγητές σε συλλογές της Δύσης, ωστόσο δεν είναι μία πρακτική που εμφανίστηκε πρόσφατα αλλά είναι διαρκής και προϋπήρχε ήδη από την αρχαιότητα. Αυτή την πρακτική μαρτυρούν οι συστηματικές τυμβωρυχίες όπως για παράδειγμα η κάθαρση της Δήλου, τα νεκροκορίνθια πήλινα αγγεία, χάλκινα αντικείμενα που πωλούνταν στη Ρώμη αλλά και πιο πρόσφατα, κατά τη δεκαετία του 1870 πολλά ευρήματα από μεγάλες ανασκαφές όπως στην Τανάγρα αλλά και από μεθοδευμένες αρχαιοκαπηλικές ανασκαφές πωλήθηκαν στην Ευρώπη στερώντας από την αρχαιολογική έρευνα σημαντικές πληροφορίες και πολύτιμες γνώσεις (Πετράκος,2007:22). Επίσης κατά τα μέσα του 19ου αιώνα στο Αιγαίο η τοπική κοινωνία αντιμετώπιζε τα αρχαία ως ιδιοκτησία της αλλά και ως αντικείμενα προστασίας από δεισιδαιμονίες ή τα πουλούσαν στους ταξιδιώτες που τους επισκέπτονταν (Lekakis,2013).

Αντίστοιχα από την πλευρά του το ελληνικό κράτος προέβη σε καταστροφικές πράξεις για την ανάδειξη του κλασικού ιδεώδους και την ενδυνάμωση της κοινής εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων τα πρώτα χρόνια της σύστασής του. Η συνεχής προσπάθεια σύνδεσης του παρόντος με το κλασικό παρελθόν οδήγησε στην καταστροφή πολλών βυζαντινών εκκλησιών και την εκκαθάριση αρχαιολογικών χώρων από κατάλοιπα άλλων εποχών(Παπαδημητρίου,2017:86). Ο Leo von Klenze, αρχιτέκτονας της Αυλής του Μονάχου στον λόγο του στις 10 Σεπτεμβρίου 1834 στον Ιερό Βράχο αναφέρει ότι θα εξαλειφθούν όλα τα κατάλοιπα μιας βαρβαρικής εποχής, ώστε να αναδειχθούν τα κατάλοιπα του λαμπρού και ένδοξου παρελθόντος των Ελλήνων. Τα λόγια του Leo von Klenze γίνονται πράξη από τον Γερμανό αρχαιολόγο Ludwig Ross,ο οποίος κατεδάφισε τον μεγάλο προμαχώνα ανάμεσα στον πύργο της Αθηνάς Νίκης και το βάθρο του Αγρίππα προβάλλοντας ως αιτιολογία την οριστική απομάκρυνση του στρατού από τον Ιερό Βράχο. Για τον ίδιο λόγο καταστρέφεται και το τζαμί στον Παρθενώνα αλλά αργότερα το τον Σεπτέμβριο του 1875 προωθείται από την Αρχαιολογική Εταιρεία η κατεδάφιση του Φράγκικου Πύργου των Προπυλαίων γεγονός που δημιούργησε αντιδράσεις ιστορικών και καλλιτεχνών, σε μία εποχή που τα μεσαιωνικά κατάλοιπα γίνονται αποδεκτά και προωθείται η ανάδειξή τους (Μαλλούχου-Tufano,2007:40). Κατά τις δεκαετίες 1920 και 1930 πραγματοποιήθηκε η κατεδάφιση δύο σημαντικών περιοχών της Πλάκας, Βρυσάκι και Βλασσαρού και η μετεγκατάσταση των κατοίκων των περιοχών με σκοπό την αποκάλυψη της Αρχαίας Αγοράς αλλά και πιο πρόσφατο γεγονός είναι η απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού να κατεδαφίσει κτήρια επί της οδού Διονυσίου Αρεοπαγίτου, τα οποία θεωρούνταν και διατηρητέα κτίρια του πρώιμου 20^{ου} αιώνα, ώστε να μην εμποδίζεται η θέα του Ιερού Βράχου

από το νέο Μουσείο της Ακρόπολης (Παπαδημητρίου,2017:89), κίνηση που οδήγησε σε έντονες διαμαρτυρίες των πολιτών και τελικά διασώθηκαν.

Παρατηρείται γενικά μία προβληματική σχέση ανάμεσα στην αρχαιολογία και την κοινότητα. Από την μία πλευρά βρίσκονται οι αρχαιολόγοι που ασχολούνται είτε σε ερευνητικό είτε σε διδακτικό επίπεδο με την επιστήμη και οι αρχαιολόγοι που εργάζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι, οι οποίοι και εφαρμόζουν την αρχαιολογική νομοθεσία και από την άλλη πλευρά βρίσκεται το κοινό ως λήπτης των παραπάνω διαδικασιών, οι πολίτες που λειτουργούν σύμφωνα με την αρχαιολογική νομοθεσία, οι κοινωνίες που δημιούργησαν αυτά τα ιστορικά κατάλοιπα αλλά και οι ειδικότητες του αρχαιολογικού γνωστικού πεδίου δημιουργώντας μία κοινωνική σύγκρουση και δύο συγκρουόμενες μεταξύ τους ομάδες (Αδάμ, 2018:24). Η σχέση αυτή όπως περιγράφει η Γαλανίδου οφείλεται σε μία ιστορική ρήξη μεταξύ της αρχαιολογικής κοινότητας και της ελληνικής κοινωνίας. Η αρχαιολογική κοινότητα θέτοντας ως πρωταρχικό στόχο την ακεραιότητα των μνημείων αντιστάθηκε στις συνεχείς πιέσεις πολιτικο- οικονομικών παραγόντων αλλά και απλών πολιτών που είχαν ως πρόσχημα την ευημερία και την ανάπτυξη του τόπου (Γαλανίδου,2012), λέξη που μαζί με την αξιοποίηση υποφώσκει πρωτίστως οικονομικό όφελος, το οποίο οδηγεί και στη σύγκρουσή των δύο αυτών ομάδων: αρχαιολογίας και κοινού καθώς οι πρώτοι αποφεύγουν τη γενικότερη εμπορευματοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς(Αδάμ,2018:24). Η προσήλωση των αρχαιολόγων στην διαχείριση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς χωρίς να υπάρχει η αντίστοιχη από μέρους τους ενημέρωση των πολιτών για τις πράξεις τους και τον σκοπό τους, δημιούργησαν ένα κλίμα άρνησης και επιφύλαξης όσον αφορά τις πρακτικές της αρχαιολογίας.

Η προστασία και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς από τους ειδικούς είναι μία πρακτική που έχει κοινή αφετηρία με την επιστήμη της αρχαιολογίας και εκφράζεται από το υλικοκεντρικό μοντέλο. Το υλικοκεντρικό μοντέλο στοχεύει στην προστασία και τη διατήρηση του προερχόμενου εκ του παρελθόντος υλικού, ώστε να διατηρηθεί στο παρόν αλλά και το μέλλον αναλλοίωτο. Ουσιαστικά την ευθύνη για την προστασία και την διατήρηση της αρχαιότητας την έχουν μόνο οι ειδικοί και η τοπική κοινωνία παραγκωνίζεται όπως συμβαίνει στην πλατεία Ναυαρίνου στη Θεσσαλονίκη στο χώρο του ανακτόρου του Γαλερίου, όπου αν και τα αρχαία είναι ενσωματωμένα στον αστικό ιστό της πόλης, η τοπική κοινωνία δεν συμμετείχε καθόλου στις διαδικασίες διαχείρισης τους (Πούλιος, 2015).

Ένα επιπλέον πρόβλημα στην διαχείριση των μνημείων αποτελεί και η έλλειψη προσωπικού αφού για παραπάνω από 19.000 αρχαιολογικούς χώρους και 210 μουσεία το διαθέσιμο μόνιμο

προσωπικό υπολογίζεται στα 900 άτομα και ενώ το επάγγελμα του αρχαιολόγου είναι ανεπαρκώς αμειβόμενο και οι υπηρεσίες υπολειτουργούν, οι δυνατότητες εργασίας νέων αρχαιολόγων στο επάγγελμά τους είναι απογοητευτικές (Alexopoulos, Fouseki, 2013).

Ένα ακόμα πρόβλημα που εντείνει αυτό το αίσθημα αντιπαλότητας είναι ότι πολλές φορές οι χώροι ανασκαφής φαίνονται αποκομμένοι από το κοινωνικό σύνολο. Ένα ενδιαφέρον παράδειγμα για το πως αντιμετωπίζεται το επιστημονικό προσωπικό από την τοπική κοινωνία προέρχεται από το σπήλαιο Φράχθι της Αργολίδας. Η αρχαιολογική ομάδα πραγματοποίησε ανασκαφικό και ερευνητικό πρόγραμμα μεταξύ 1967 και 1976, ωστόσο οι προσπάθειες δημιουργίας δεσμών με την τοπική κοινωνία άρχισαν τις αρχές του 2000 (Λεκάκης, Πάντζου, 2020:31) και συγκεκριμένα το 2004 όταν και πραγματοποιήθηκε εργαστήριο κεραμικής στην Κοιλιάδα από την Karen. D. Vitelli, στο οποίο συμμετείχαν πολλοί ενήλικες αλλά και παιδιά της περιοχής (Stroulia, Buck Sutton, 2009). Όπως περιγράφουν οι Stroulia και η Buck Sutton, οι οποίες πέρασαν ένα μεγάλο διάστημα παρατηρώντας τις σχέσεις των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής του σπηλαίου, της Κοιλιάδας με τον αρχαιολογικό χώρο και την θάλασσα, δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον αρχαιολογικό χώρο. Οι κάτοικοι πριν την ανασκαφή στο σπήλαιο και κατά την διακοπή αυτών χρησιμοποιούσαν την περιοχή ως βοσκότοπο, ως καταφύγιο των βοσκών και ως τόπο για την συγκομιδή αρωματικών βοτάνων, ενώ όταν αναφέρονται στους αρχαιολόγους που ασχολούνται με την ανασκαφή, τους περιγράφουν ως άτομα που διαβάζουν συνεχώς, μεθούν είναι βρώμικοι και ακατάστατοι και αφήνουν τα πράγματά τους πεταμένα παντού, ενώ ισχυρίζονται ότι οι αρχαιολόγοι της έκλεψαν θησαυρό που βρέθηκε κατά τη διάρκεια της ανασκαφής (Stroulia, Buck Sutton, 2009).

Σε άλλες περιπτώσεις η αρχαιολογική υπηρεσία γιγαντώνει την απόσταση με τους ίδιους τους πολίτες λειτουργώντας βεβιασμένα και άτσαλα. Η τοποθέτηση απαγορευτικών συμβόλων, περιφράξεων ή ακόμα και συρματοπλεγμάτων δημιουργεί ένα αίσθημα φόβου και καχυποψίας απωθώντας τον επισκέπτη ή και αποκλείοντας τον από τον επισκέψιμο χώρο όπως συνέβη στην περίπτωση του λαχανόκηπου που δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία των πολιτών στην περιοχή του Ψυρρή στοχεύοντας στη δημιουργία δεσμών μεταξύ των κατοίκων, τη συνδιαλλαγή και τη συντροφικότητα. Ωστόσο το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος χώρος ανήκε στο Υπουργείο Πολιτισμού δημιούργησε πολλά προβλήματα στην διαχείριση και την βιωσιμότητα του λαχανόκηπου ώστε να οδηγηθεί ο χώρος στη περίφραξη του με χοντρό λεπιδωτό συρματοπλεγμά (Χαμηλάκης, 2017:245).

1.6 Εξωστρέφεια αρχαιολογικών χώρων και πάρκων και η ένταξη τους στον κοινωνικό ιστό.

Σε αντίθεση με ότι συνέβαινε στο παρελθόν, σήμερα προωθείται η δημιουργία ανοικτών και προσβάσιμων αρχαιολογικών χώρων και ανάμειξη και ένταξη του κοινού στις αρχαιολογικές δραστηριότητες. Η αρχαιολογία ως επιστήμη δεν περιορίζεται στις ανασκαφές και τη μελέτη του παρελθόντος, αλλά έχει σημαντικό αντίκτυπο στη σύγχρονη καθημερινότητα, γι' αυτό οι αρχαιολογικοί χώροι πρέπει να είναι ανοιχτοί στο κοινό και όχι απλά δημόσιοι και από χώροι μνήμης και αναπαραγωγής αποστειρωμένων αντιλήψεων για το παρελθόν να μετατραπούν σε χώρους φιλοξενίας, συζήτησης και αλληλεπίδρασης. Η ευρύτερη κατανόηση του αρχαιολογικού χώρου ως κοινωνικό – πολιτισμικό σύστημα οδηγεί στην καλύτερη κατανόηση και αφομοίωση του, έτσι η γνώση από μία απρόσωπη και αποστειρωμένη διαδικασία μεταλλάσσεται σε μία διαδικασία εμπειρικής κατανόησης του πολιτισμού (Μιχέλη, 2020:38). Το μοντέλο της ολοκληρωμένης προστασίας- διαχείρισης της αρχαιολογικής κληρονομιάς που εισήχθη με τον Διεθνή χάρτη για την προστασία και τη Διαχείριση της Αρχαιολογικής κληρονομιάς του 1990 μέσω αναπτυξιακών προγραμμάτων στοχεύει στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, εντάσσοντας την ως βασικό παράγοντα πολιτικών χωροταξικού, ρυθμιστικού και αστικού σχεδιασμού αλλά και πολιτιστικών, εκπαιδευτικών και περιβαλλοντικών πολιτικών, θέτοντας έτσι την αρχαιολογική προστασία ως δημόσια και συλλογική ευθύνη, ενώ δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην προστασία, την πληροφόρηση, την ενημέρωση και την εκπαίδευση του κοινού σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά (Μαλλούχου-Tufano, 2015). Οι αρχαιολογικοί χώροι εκτός από χώροι εθνικής δόξας, μνημόνευσης και επαφής με το παρελθόν μπορούν να αποτελέσουν χώρους ενημέρωσης για την πολυπλοκότητα του παρελθόντος και τη διαδρομή μέχρι τη σημερινή εποχή (Stroulia, Buck Sutton, 2010) αλλά και χώρους ψυχαγωγίας.

Ιδιαίτερα σημαντικός καθίσταται και ο ρόλος των πολιτών που κατοικούν στις περιοχές εργασίας, ανάδειξης, αποκάλυψης και αποκατάστασης των αρχαιολογικών χώρων καθώς η άποψη τους θα έπρεπε να ακούγεται περισσότερο σχετικά με τη διαδικασία ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου. Όπως αναφέρουν οι McGimsey και Davis αν και είναι αναγκαία η επικοινωνία μεταξύ των αρχαιολόγων, γίνεται πλέον ξεκάθαρο εάν δεν υπάρχει αποτελεσματική επικοινωνία με το κοινό, όλα αυτά είναι μάταια (Schadla-Hall, 1999). Η κοινωνία μπορεί να αποτελέσει ισχυρό σύμμαχο στην ερευνητική διαδικασία ενώ αναμφισβήτητα και η συνδιαλλαγή με το επιστημονικό προσωπικό και τον χώρο μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη και στην εκάστοτε κοινότητα. Όπως πληροφορούμαστε από το άρθρο 3 του νόμου 3028/2002 η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς προωθεί την

πρόσβαση του κοινού αλλά και την ανάδειξη και ένταξη της στην καθημερινή ζωή του τόπου (3028/2002.αρ.3)⁸, έτσι μέσω της συνεργασίας του κοινού και των αρχαιολόγων εξασφαλίζεται βιωσιμότητα του αρχαιολογικού χώρου αφού με την εθελοντική δράση τους, το ενδιαφέρον και τον ενθουσιασμό τους συμβάλουν στην διαχείριση και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων αλλά βοηθούν και το επιστημονικό προσωπικό (Θέμελης, 2017:231), το οποίο έχει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε αυτή τη σύζευξη, αφού όπως είχε αναφέρει και οι McGimsey και Davis εάν οι αρχαιολόγοι δεν επικοινωνούν αποτελεσματικά με το ευρύτερο κοινό, όλα είναι μία χαμένη προσπάθεια (Schadla- Hall, 1999). Συνεπώς, η ανοικτότητα ως όρος εδώ αναφέρεται στη δυνατότητα πρόσβασης και συμμετοχής του κοινού στην πολιτιστική πληροφορία αλλά και τη βιωματική προσέγγιση της, μέσα από διάφορες δράσεις που ενεργοποιούν και ενδυναμώνουν την πολιτιστική μνήμη. Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται μέσα από πλήθος δράσεων που προκύπτουν από την συνεργασία και την ενεργοποίηση του κοινού ενώ ως βασική προϋπόθεση τίθεται η συμμετοχή του.

Η σημασία των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων στον αστικό ιστό και η αναζήτηση των στόχων της αρχαιολογίας σε σχέση με το κοινό δεν αποτελούν σύγχρονα φαινόμενα. Η αρχή γίνεται κατά τη δεκαετία του 1980 με την εμφάνιση της μεταδιαδικαστικής αρχαιολογίας, όπου προωθείται η ενασχόληση με θεωρητικές προσεγγίσεις και ιδιαίτερα με την ανθρωπολογία. Η μεταδιαδικαστική εκδοχή της αρχαιολογίας εμφανίζεται ως επακόλουθο του Μεταμορντενισμού που κάνει την εμφάνισή του στα τέλη της δεκαετίας του 1960 αλλά εκφράζεται επίσημα την δεκαετία του 1980 με κύρια χαρακτηριστικά την πολιτική σκέψη και το καυστικό χιούμορ (Σαμπανίκου & Παυλογεωργάτος, 2006). Εκτός από τις νέες θεωρίες που εκφράζει η μεταδιαδικαστική αρχαιολογία θεωρούσε και σημαντική την εμπλοκή με την κοινωνία. Η αρχαιολογία αυτή απορρίπτει τις θετικιστικές απόψεις και τον διαχωρισμό ανάμεσα στη θεωρία και τα δεδομένα, αλλά και το διαχωρισμό μεταξύ υλικού και ιδεολογικού κόσμου και θεωρεί ότι το άτομο έχει ενεργό ρόλο στη κοινωνική διάδραση (Hodder, Hutson, 2010:246).

Αρχίζει λοιπόν να αναπτύσσεται ένας διάλογος σχετικά με τον ρόλο της κοινωνίας στην αρχαιολογία και την σχέση των αρχαιολόγων με αυτή. Αναφορά σχετικά τη σχέση της αρχαιολογίας με την κοινότητα – *public* γίνεται πρώτη φορά από τον Charles R. McGimsey III στην δημοσίευση του με τίτλο *Public Archaeology* το 1972. Ουσιαστικά αναφέρεται στον ρόλο της αρχαιολογίας, έχοντας στο μυαλό του διαφορετικούς αποδέκτες όπως τους

⁸ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-arxaiotites/n-3028-2002.html>

συναδέλφους του στην επιστήμη της αρχαιολογίας αλλά και τον αυξανόμενο αριθμό νομοθετών και πολιτών, των οποίων το ενδιαφέρον για την πολιτιστική τους κληρονομιά όλο και αυξάνονταν. Αρχικά ξεκαθάρισε ότι δεν τίθεται θέμα ύπαρξης της ιδιωτικής αρχαιολογίας αφού κανείς δεν μπορεί να δρα με τέτοιο τρόπο, ώστε να στερείται το δημόσιο δικαίωμα στη γνώση αλλά ουσιαστικά επικεντρώνεται και ενδιαφέρεται για την δυνατότητα την μελέτη της αρχαιολογικής πληροφορίας (Schadla-Hall, 1999) αλλά και την προστασία των απειλούμενων αρχαιοτήτων για χάρη αλλά και με την συμμετοχή της τοπικής κοινότητας. Οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι είχαν ξεκινήσει την προσπάθεια να επικοινωνήσουν την αρχαιολογική πληροφορία στο κοινό μέσα από διάφορα μέσα. Ενδεικτικά αναφέρεται ένα από τα πρώτα παραδείγματα αποτελεί η ανασκαφή του Austen Henry Layard στην περιοχή Νιμρούντ το 1840, η οποία οδήγησε στην έκδοση του βιβλίου του *Nineveh and its Remains* μέσω του οποίου συνέδεσε τις ανακαλύψεις του με την βιβλική ιστορία, αιχμαλωτίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη φαντασία του κοινού αλλά και πιο πρόσφατα, το 1980 το ερευνητικό πρόγραμμα στο Catalhöyük βρήκε τρόπους να συμπεριλάβει και να προωθήσει την συμμετοχή διαφορετικών μελών της κοινωνίας, δείχνοντας έτσι τη σημασία της παρουσίας στον αρχαιολογικό χώρο σημαντικό κομμάτι της Δημόσιας αρχαιολογίας (Moshenska, Zuanni, 2018). Σήμερα η public Archaeology – Δημόσια αρχαιολογία αποτελεί έναν επιμέρους ακμάζοντα κλάδο που προσπαθεί να ενθαρρύνει, να εξοπλίζει και να δώσει στους αρχαιολόγους τη δυνατότητα να μοιραστούν τη δουλειά τους με το κοινό το οποίο θα αποκτήσει και μία κριτική άποψη για τα μέρη στα οποία αλληλοεπιδρούν (Moshenska, Zuanni, 2018). Ωστόσο η έννοια της δημόσιας αρχαιολογίας είναι δύσκολο να οριστεί, καθώς μπορεί να περιλαμβάνει πολλά διαφορετικά πεδία. Για παράδειγμα η δημόσια αρχαιολογία για την κυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί ότι σχετίζεται με τη νομοθεσία και τη χρηματοδότηση, για τους αρχαιολόγους με την επικοινωνία και για το κοινό με την δυνατότητα να μοιράζεσαι (Matsuda, Okamura, 2011) Επίσης υπάρχει η πιθανότητα ως όρος να μην αποδοθεί με τον ίδιο τρόπο παγκοσμίως αλλά και οι θεωρητικές βάσεις για την επιστήμη της αρχαιολογία ποικίλουν ανά τον κόσμο. Επίσης η πρακτική της αρχαιολογίας διαφέρει από χώρα σε χώρα λόγω των ποικίλων οικονομικών και κοινωνικοπολιτικών συνθηκών, υπό τις οποίες εργάζονται οι αρχαιολόγοι, ενώ η αντίληψη του κοινού ανά χώρα επηρεάζεται άμεσα από τις τοπικές παραδόσεις ερμηνείας και αλληλεπίδρασης με το παρελθόν μέσω της υλικής κουλτούρας (Matsuda, Okamura, 2011).

Οι μελετητές, στην προσπάθειά τους να προσδιορίσουν τη συγκεκριμένη έννοια, επιχείρησαν να προσδιορίσουν και να κατηγοριοποιήσουν τα κύρια θέματα εντός του συγκεκριμένου πεδίου. Για παράδειγμα το μοντέλο του Meriman *deficit model* θεωρεί ότι η επαφή των

αρχαιολόγων με το κοινό είναι σημαντική για να γίνει κατανοητό τι προσπαθούν να κάνουν, ώστε να λάβουν την υποστήριξή του, στοχεύοντας ουσιαστικά στην πληροφόρηση που θα οδηγήσει στο να εκτιμήσουν την επιστήμη (Matsuda, Okamura, 2011). Το μοντέλο *multiple perspective model* προτείνει τη συναναστροφή των αρχαιολόγων με το κοινό και την ώθηση του ώστε να εμπλουτιστεί γενικότερα η ζωή του και να τονωθεί ο προβληματισμός και η δημιουργικότητα του ενώ τα μοντέλα του *Holtrorf educational model*, *democratic model* βλέπουν το κοινό ως υποκείμενο μάθησης σε αντίθεση με το τρίτο μοντέλο *public relations model*, το οποίο προτείνει την βελτίωση της δημόσιας εικόνας της αρχαιολογίας, προσκαλώντας και προτρέποντας των οποιονδήποτε να εκφράσει τον ενθουσιασμό του για την επιστήμη (Matsuda, Okamura, 2011). Όπως αναφέρει ο Schadla- Hall (Schadla-Hall, 1999) το κοινό ενδιαφέρον για τη πολιτιστική κληρονομιά δεν θα έπρεπε να περιορίζεται μόνο σε τομείς σχετικά με την προστασία και τη καταγραφή του παρελθόντος αλλά πρέπει να επεκταθεί και σε τρόπους σχετικά με την εμπλοκή του κοινού και τη συμμετοχή τους σε θέματα για τα οποία γίνεται συνήθως συζήτηση χωρίς να αναφέρονται.

Η δημόσια αρχαιολογία μπορεί να περιλαμβάνει υποκατηγορίες όπως η γηγενής αρχαιολογία (*indigenous archaeology*) ασχολείται και με την τοπική κοινωνία (*local*), μία έννοια που περιλαμβάνει ένα γενικότερο κοινωνικό σύνολο που περικλείει γενικά το κοινό αλλά και τους ιθαγενείς (Lekakis, 2013). Αντίστοιχη υποκατηγορία είναι και η *community archaeology* που θα μπορούσε ίσως να μεταφραστεί ως κοινοτική αρχαιολογία αναφέρεται στη διαδικασία που περιλαμβάνει ενδιαφερόμενους αλλά μη ειδικευμένους στην αρχαιολογική διαδικασία που ωστόσο έχουν τον ρόλο του ανασκαφέα (Moshenska, Zuanni, 2018), δηλαδή θα μπορούσε να μεταφραστεί ως αρχαιολογία από τους ανθρώπους για τους ανθρώπους (Thomas, 2017). Ο όρος αυτός αναφέρεται σε διαφορετικές πρακτικές αλλά και κοινότητες, οι οποίες μπορεί να αποτελούνται από ντόπιους κατοίκους ή απόγονους, είτε από άλλες κοινότητες οι οποίες δημιουργούνται από κοινό ενδιαφέρον ή πεποίθηση (Marshall, 2002). Βέβαια πολλές φορές το κοινό αντιμετωπίζεται ως απλός παραλήπτης της πληροφορίας και όχι ως δημιουργός της και η συμμετοχή του είναι περιορισμένη, αλλά και η ίδια η έννοια αναπτύσσεται σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικό τρόπο αναλόγως τις τοπικές παραδόσεις, τη νομική πραγματικότητα αλλά και τη νομοθεσία (Thomas, 2017). Μία από τις πιο πρόωρες και αξιοσημείωτες αρχαιολογικές διαδικασίες σχετικά με την *community archaeology* προέρχεται από την ανασκαφή του ταφικού τύμβου Tsukinowa ξεκίνησε στην Ιαπωνία το 1953 και επεδίωκε την συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στο πρόγραμμα. Ουσιαστικά το πρόγραμμα διενεργήθηκε με την καθοδήγηση των ακαδημαϊκών αρχαιολόγων από το πανεπιστήμιο της Okayama και

σκοπός του ήταν να συμπεριληφθούν στην ανασκαφή άτομα όλων των ηλικιών και καταβολών. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν πάνω από 10.000 άτομα συμπεριλαμβανόμενων αρχαιολόγων, δασκάλων μαθητών και κατοίκους της τοπικής κοινωνίας (Moshenska,Zuanni, 2018). Πιο πρόσφατα, το 2012 στο Rainford της Αγγλίας ξεκίνησε μία ανασκαφή μετά την εύρεση ενός ύστερου μεσαιωνικού κεραμικού κύπελου σε έναν κήπο. Το έργο διενεργήθηκε με σκοπό την περαιτέρω διερεύνηση των μεταμεσαιωνικών βιομηχανικών αγγειοπλαστικής και πήλινων σωλήνων στην περιοχή. Στην διαδικασία συμμετείχαν μέλη της αρχαιολογικής κοινότητας Merseyside, η τοπική κοινωνία, φοιτητές του πανεπιστημίου, φοιτητές του πανεπιστημίου του Λίβερπουλ αλλά και οποιοσδήποτε άλλος ήθελε να αναμειχθεί στην διαδικασία. Οι δραστηριότητες του προγράμματος περιλάμβανε την καταγραφή κτιρίων, μεγαλύτερες κοινοτικές ανασκαφές, επεξεργασία των ευρημάτων μέσω της χρήσης των εγκαταστάσεων του εθνικού μουσείου του Λίβερπουλ, πολιτιστικές περιηγήσεις, τοπικές εκθέσεις αλλά και συνέδρια και συμμετοχή στο ετήσιο φεστιβάλ αρχαιολογίας (Thomas,2017).

Στην Ελλάδα ο όρος Public Archaeology αποδίδεται ως δημόσια αρχαιολογία. Η δημόσια αρχαιολογία σαν έννοια περιγράφει μία διαδραστική διαδικασία και μία διαλεκτική σχέση που δημιουργείται μεταξύ του κοινού, του αρχαιολόγου και της αρχαιολογικής μαρτυρίας, αποτελώντας ένα μέσο μεταφοράς της επιστημονικής γνώσης προς το κοινό, επιδιώκοντας να κάνει την αρχαιολογία μία επιστήμη γνωστή και προσιτή στο ευρύ κοινωνικό σύνολο (Γαλανίδου,2012). Το ρήγμα μεταξύ της αρχαιολογίας και του κοινού έχει αναφερθεί από διάφορους Έλληνες μελετητές οι οποίοι προσφέρουν πληθώρα καινοτόμων ιδεών, ώστε να γκρεμίσουν το τείχος που χωρίζει την αρχαιολογία από το κοινό ενδιαφέροντος δημοσιεύοντας την δουλεία τους σε περιοδικά, ώστε να είναι προσιτά στο ευρύ κοινό (Galanidou,2020). Ωστόσο η εμμονή και η ανάδειξη του κλασικού παρελθόντος ως μοναδικό αντικείμενο θαυμασμού και μελέτης σε ένα αποστειρωμένο περιβάλλον, έχει οδηγήσει στην απομόνωση της ελληνικής αρχαιολογίας από τον κόσμο και τον ελληνικό λαό (Sakellariadi,2010) και η καθυστέρηση των υπηρεσιών και η αργοπορία εντείνουν αυτή την απομόνωση (Galanidou,2020). Το ενδιαφέρον των ειδικών για την σχέση της αρχαιολογίας με το κοινό ξεκινά από τη δεκαετία του 1990. Με τον όρο δημόσια αρχαιολογία εκφράζονται οι διαδικασίες μέσω των οποίων διαμορφώνονται οι σχέσεις μεταξύ του κοινού με τις αρχαιότητες αλλά και την γενικότερη πρόσληψη του παρελθόντος (Μιχέλη,2020:85).

Όσον αφορά την κοινοτική αρχαιολογία (community archaeology) στην Ελλάδα, αν και θεωρείται ότι παρουσιάζεται ως απειλή για τον οικονομικό τομέα της χώρας καθώς φαίνεται να μετατοπίζει το ενδιαφέρον από τον τουριστικό στο κοινωνικοπολιτικό τομέα, ισχύει μάλλον

το αντίθετο καθώς δημιουργεί τις βάσεις για πιο βιώσιμες μορφές τουρισμού, όπως ο οικοτουρισμός αλλά συμβάλει και στη δημιουργία ισχυρών σχέσεων μεταξύ της αρχαιολογίας και της κοινότητας (Sakellariadi,2010). Δηλαδή, η κοινοτική αρχαιολογία (community archaeology) αν και μοιάζει να απειλεί το ένδοξο και ιδανικό παρελθόν, ουσιαστικά αναζητά τρόπους ώστε να γίνει πιο εύκολα κατανοητό στις ομάδες ενδιαφέροντος μέσα από την συναναστροφή και τον ενεργό τους ρόλο. Οι πρώτες δράσεις για την συμμετοχή του κοινού στις πολιτιστικές δραστηριότητες ξεκίνησαν στην χώρα κατά τη δεκαετία του 1990 με τη μορφή μουσείο- εκπαιδευτικών προγραμμάτων και κάποια χρόνια αργότερα πραγματοποιήθηκε η πρώτη ανασκαφική έρευνα με την πρακτική συμμετοχή του κοινού από την ΜΟνηΜΕΝΤΑ. Το πρόγραμμα *Ανασκαφή και Τοπική κοινωνία: Άργος Ορεστικό* στόχευε στην δραστηριοποίηση και την εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας σε συνδυασμό με τη διαχείριση και αξιοποίηση των αρχαιοτήτων της περιοχής και είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή νοοτροπίας και στάσης του κοινού απέναντι στην αρχαιολογική υπηρεσία (Μιχέλη,2020:86). Ανάμεσα στις δράσεις για τη δημιουργία δεσμών με την τοπική κοινωνία ήταν η επικοινωνία με την ανασκαφική ομάδα, οι ξεναγήσεις στον αρχαιολογικό χώρο, οι διαλέξεις, η έκθεση φωτογραφίας, ενώ συμπληρώθηκαν και ερωτηματολόγια από τους κατοίκους της περιοχής, ώστε να εντοπιστούν τρόποι με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί η ανάδειξη και προστασία των μνημείων της περιοχής.⁹

Τα πιο σύγχρονα μοντέλα για τη διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, το αξιοκεντρικό μοντέλο και το μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς σε αντίθεση με το υλικοκεντρικό μοντέλο που επικράτησε τον 19^ο αιώνα, προωθούν την συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στην διαχείριση και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων. Συγκεκριμένα το αξιοκεντρικό μοντέλο το οποίο και αναπτύχθηκε στον δυτικό κόσμο κατά τη δεκαετία του 1980 και μετά θέτει ως σημαντικό στοιχείο τις αξίες που θέτουν ομάδες ανθρώπων και ουσιαστικά στην προστασία των μνημείων συμβάλουν όλες οι ενδιαφερόμενες κοινότητες, σε συνεργασία με τους ειδικούς. Το μοντέλο ζώσας πολιτισμικής κληρονομιάς το οποίο καθιερώθηκε τη δεκαετία 1990-2000, έχει αναπτυχθεί κυρίως σε μη δυτικές χώρες και απευθύνεται σε κοινωνίες, στις οποίες η πολιτιστική κληρονομιά συνεχίζει να διατηρείται και αξιοποιείται από την κοινότητα. Η ευθύνη της διαχείρισης είναι αρμοδιότητα μόνο της τοπικής κοινότητας και η ευρύτερη κοινωνία και οι ειδικοί έχουν δευτερεύοντα ρόλο (Πούλιος,2015).

⁹ https://topikeskoinoniesmnimeia.wordpress.com/argos_orestik/

Η συμμετοχή του κοινού και η ένταξη των αρχαιολογικών χώρων στη σύγχρονη καθημερινότητα κρίνεται απαραίτητη για την κατανόηση, από τον επισκέπτη, της προέλευσης των αρχαιοτήτων αλλά και την εξέλιξη του πολιτισμικού τοπίου. Ενώ με την χάρτα της Βενετίας ¹⁰ του 1964 εκφράζεται η ανάγκη για αποκατάσταση και συντήρηση αρχαίων μνημείων μεταγενέστερες χάρτες δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην συζήτηση και την αποτελεσματική επικοινωνία σχετικά με την ανάγκη διατήρησης της κληρονομιάς μας. Η χάρτα για την ερμηνεία και παρουσίαση των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς του ICOMOS¹¹ που επικυρώθηκε το 2008, γνωστή ως Ename θέτει ως βασικούς στόχους την διευκόλυνση της κατανόησης των χώρων πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και τη σημασία του κοινού για την προστασία και την διατήρηση τους, την κοινοποίηση της σημασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω επιστημονικών μεθόδων αλλά και ζωντανών πολιτιστικών παραδόσεων, τη διασφάλιση των υλικών και άυλων αξιών της πολιτιστικής κληρονομιάς στους χώρους που τα περιβάλλουν αλλά και των σεβασμό της αυθεντικότητας των χώρων, κάνοντας γνωστή τη σημασία του χώρου και την αξία του, προστατεύοντας τον από τον αρνητικό αντίκτυπο μίας παρεμβατικής υποδομής ή της πίεσης των επισκεπτών ή μίας ανακριβής ερμηνείας. Σύμφωνα με την ήδη ισχύουσα νομοθεσία, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα η αρχαιολογία και το κοινό είναι έννοιες αλληλένδετες.

Η επικοινωνία, ο διάλογος και η δημιουργία ισχυρών δεσμών αποτελούν σημαντικά χαρακτηριστικά για την βιωσιμότητα και την προστασία των αρχαιολογικών χώρων γι' αυτό και προωθείται η συμμετοχή του κοινού στις αρχαιολογικές διαδικασίες. Η αλλαγή στην σχέση της αρχαιολογίας με το κοινό δεν είναι μία αυτόματη διαδικασία. Ξεκινά από την έρευνα και ακολουθεί η δράση, η οποία έχει εφοδιαστεί μέσω της πρώτης. Η αλλαγή αυτή επιτυγχάνεται μέσω της εκπαίδευσης και πληροφόρησης του κοινού για την επιστήμη και της συμμετοχής του στην ανασκαφική διαδικασία (Matsuda, Okamura,2011). Μία ενδιαφέρουσα περίπτωση της σχέσης που δημιουργείται ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και την αρχαιολογική κοινότητα μέσω της προώθησης της επικοινωνίας περιγράφει και ο Κώστας Κωτσάκης στη θέση Παλιάμπελα Κολινδρού. Η συγκεκριμένη θέση χρονολογείται το 6.600 π.χ και είναι σύγχρονος με το Φράχθι. Η θέση είναι πολύ σημαντική για την κατανόηση της νεολιθικής εποχής και την εξέλιξη της επιστήμης, καθώς προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα για την εγκατάσταση των γεωργών στην Ελλάδα. Η σημασία όμως της θέσης δεν γίνεται το ίδιο αντιληπτή από την τοπική κοινωνία. Όπως αναφέρει ο ίδιος μετά το τέλος μίας ξενάγησης στον χώρο και μετά από

¹⁰ <https://www.icomos.org/venicecharter2004/greek.pdf>

¹¹ <http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS Interpretation Charter ENG 04 10 08.pdf>

τέσσερα χρόνια ανασκαφής στην περιοχή ερωτήθηκε πότε έρθουν τα εκσκαφικά μέσα, ώστε να τον ισοπεδώσουν. Ωστόσο το ερευνητικό πρόγραμμα στοχεύει στην παρουσία της τοπικής κοινωνίας στον αρχαιολογικό χώρο και την γενικότερη επικοινωνία. Γι' αυτό τον λόγο σχεδιάστηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα για τα παιδιά με την επίβλεψη μουσειοπαιδαγωγών αλλά ενθάρρυναν και τους κατοίκους να μιλήσουν για δικές τους εμπειρίες και ιστορίες. Μέσω διαλέξεων, εκδηλώσεων και προβολής ταινιών επιτυγχάνεται ο σκοπός της δράσης, δηλαδή η επικοινωνία και η ένταξη του αρχαιολογικού χώρου στην καθημερινότητα της τοπικής κοινωνίας (Κωτσάκης, 2021:91).

Οι αρχαιολογικοί χώροι εκτός από προστατευόμενοι χώροι, θα πρέπει να γίνουν χώροι ενημέρωσης, εκπαίδευσης και αναψυχής ώστε να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα τους, καθώς μέσω της αξιοποίησης τους συντηρούνται καλύτερα και επιβιώνουν στο πέρασμα του χρόνου (Τρατσέλα, 2012), πρέπει να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινωνικής καθημερινότητας και μέρος σύζευξης των δεσμών πόλης – κατοίκων (Ξεπαπαδάκου, 2012) και όχι μόνο τόπο απόθεσης αντικειμένων αναπόλησης του παρελθόντος. Η χρήση τους πρέπει να είναι συνεχής και αδιάκοπη και να είναι ένα πεδίο συνάντησης, επικοινωνίας και έκφρασης στο σύγχρονο αστικό τοπίο.

1.7 Ο ρόλος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εξωστρέφεια των πολιτιστικών φορέων

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από την συνεχή και καθημερινή χρήση ψηφιακών μέσων. Κατά το τέλος του 20^{ου} αιώνα πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές, όσον αφορά τον τρόπο ζωής και επικοινωνίας μας. Η ψηφιακή επανάσταση και η χρήση του διαδικτύου επηρέασαν άμεσα την καθημερινότητα μας ενώ στη σημερινή εποχή τα οπτικοακουστικά μέσα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας μας (Παπασωτηρίου, 2018:91). Μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης η επικοινωνία, η μεταφορά ειδήσεων αλλά και η επαφή με άτομα καθίσταται εφικτή, ακόμα και εάν η απόσταση που χωρίζει τους δύο συνομιλητές είναι τεράστια. Επίσης το διαδίκτυο μπορεί να αποτελέσει μέσω πληροφόρησης, ψυχαγωγίας αλλά και κοινωνικοποίησης του χρήστη.

Τα μουσεία και οι φορείς πολιτιστικής κληρονομιάς δεν μπορούσαν να μείνουν ανεπηρέαστα από αυτές τις αλλαγές. Ως χώροι εξωστρέφειας έπρεπε να υιοθετήσουν πρακτικές και συνήθειες της κοινωνικής καθημερινότητας, ώστε να διατηρήσουν την επαφή με το κοινό τους. Μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης αλλά και του διαδικτύου δίνεται η δυνατότητα στον κάθε ενδιαφερόμενο χρήστη να δημιουργήσει, να δημοσιεύσει, να αλλάξει περιεχόμενο αλλά και να συμμετέχει ή να συνεργαστεί σε ψηφιακές κοινότητες. Έτσι οι πολιτιστικοί φορείς

αποκτούν τη δυνατότητα να έρχονται σε επαφή με την κοινωνία, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ τους, μέσω της δημοσίευσης πληροφοριών από έργα αποκατάστασης, ανασκαφές ή από τη διαδικασία δημιουργίας μίας έκθεσης, ενώ επίσης καθίσταται εφικτό από τους χρήστες να μοιραστούν υλικό, στο οποίο το κοινό δεν έχει πρόσβαση είτε λόγω της τοποθεσίας του, είτε επειδή βρίσκεται σε διαδικασία συντήρησης (Gaitan, 2014). Μέσω της ψηφιακής κοινωνικής δικτύωσης καθίσταται εφικτή η επικοινωνία του πολιτιστικού φορέα, όπως ένα μουσείο ή ένας αρχαιολογικός χώρος με τον ενδιαφερόμενο – δέκτη πληροφοριών καθώς η παρουσία του φορέα στο διαδίκτυο θα μπορούσε να θεωρηθεί ένα ιδιόκτητο κανάλι επικοινωνίας που δίνει την δυνατότητα στον εκάστοτε πολιτιστικό φορέα να βρίσκεται συνεχώς και σε πραγματικό χρόνο σε επικοινωνία με το κοινό του (Κόλια- Αντωνοπούλος, 2021:222). Η ψηφιακή Δημόσια αρχαιολογία προσφέρει την δυνατότητα επικοινωνίας με το παρελθόν παγκοσμίως μέσω της χρήσης διαδικτύου αλλά και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Η απλή χρήση ενός ιστότοπου πλέον δεν είναι αρκετή ώστε να κρατήσει το ενδιαφέρον του κοινού ζωντανό και να ενθαρρύνει την συμμετοχή τους (Richardson, 2013). Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ποικίλουν ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του χρήστη, όπως είναι το Facebook, το Instagram, το Youtube, το Twitter, το Whats App.

Για παράδειγμα το Facebook, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο ισχυρά μέσα δικτύωσης έχει 1,9 δισεκατομμύρια ενεργούς χρήστες ημερησίως¹², προσφέρει ποικιλία πλεονεκτημάτων, όπως η συνεχής ενημέρωση και επικοινωνία, η γνώση και ανταλλαγή πληροφοριών αλλά και η διαφήμιση και προώθηση δράσεων σχετικά με το μουσείο. Για παράδειγμα το Voluntary Arts Ireland σε συνεργασία με το Ballymena- the Creative Boroygh δημιούργησαν στο Facebook έναν διαγωνισμό, στον οποίο οι συμμετέχοντες καλούνται να φωτογραφίσουν ένα κοντινό τους πρόσωπο, το οποίο προσποιείται ότι είναι ένα έργο τέχνης. Μέσω της συμμετοχής των χρηστών οι φορείς προωθούν την σύνδεση του κοινού με ένα έργο τέχνης και την οικειοποίηση του (Gaitan, 2014). Σημαντικά πλεονεκτήματα όσον αφορά το Facebook ως μέσο κοινωνικής δικτύωσης είναι και ο φιλικός χαρακτήρας που διαπνέει η χρήση και αλληλεπίδραση μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και η δυνατότητα πληροφόρησης του ενεργού φορέα για τις δραστηριότητες που προτιμά το κοινό του. Είναι δυνατόν να εντοπίσει την προτίμηση του χρήστη ανάμεσα σε μία εικόνα και έναν υπερσύνδεσμο αλλά και στοιχεία όπως το φύλο, η ηλικία, ο τόπος προέλευσης του χρήστη και οι ώρες σύνδεσης (Βασιλείου, 2018:126) στοιχεία που βοηθούν τον πολιτιστικό φορέα να ανταποκριθεί καλύτερα στις ανάγκες του κοινού του. Μία πιλοτική μελέτη που έγινε το 2013 ανάμεσα σε 533 χρήστες του Facebook από 15 σελίδες

¹² <https://www.websiterating.com/el/research/facebook-statistics/>

σχετικές με εκθέσεις και χώρους πολιτιστικής κληρονομιάς στην Αγγλία συνέβαλε στην κατανόηση του ρόλου των μέσω κοινωνικής δικτύωσης στην σχέση με την αρχαιολογία. Ανάμεσα στους χώρους που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν δύο αρχαιολογικοί χώροι αλλά και ένα υπαίθριο μουσείο. Διακόσιες είκοσι πέντε απαντήσεις στο Facebook, όσον αφορά τους συγκεκριμένους αυτούς χώρους δείχνει ότι η εφαρμογή χρησιμοποιούνταν κυρίως από άτομα τα οποία είχαν επισκεφτεί τους χώρους αυτοπροσώπως, από τους οποίους οι περισσότεροι είχαν επισκεφτεί τον χώρο τον τελευταίο χρόνο τουλάχιστον τρεις φορές. Επίσης η έρευνα έδινε στοιχεία και για την τοποθεσία των συμμετεχόντων στην έρευνα καθώς από τους 221 ταχυδρομικούς κώδικες οι 159 ανήκαν σε άτομα βορειοανατολικών περιοχών. Όσον αφορά τους συμμετέχοντες ο λόγος που είχαν κάνει <<like>> στους συγκεκριμένους πολιτιστικούς χώρους ήταν για να τους υποστηρίξουν και να τους προωθήσουν αλλά και να λαμβάνουν πληροφορίες για εκδηλώσεις και δράσεις. Λιγότερα άτομα δήλωσαν ότι ο λόγος ήταν οι διαδικτυακοί φίλοι τους όπως το να δουν ότι έχουν πολιτιστική παιδεία ή απλά γιατί άρεσε η σελίδα και σε φίλους τους ή ήθελαν να συναναστραφούν με άτομα στα οποία άρεσαν οι συγκεκριμένες σελίδες. Η έρευνα ουσιαστικά έδειξε ότι η σελίδα στο Facebook βοηθά στην συντήρηση της σχέσης με το ενδιαφερόμενο κοινό, καθοδηγεί και ενημερώνει άλλες αποφάσεις πολιτιστικής δέσμευσης που λαμβάνονται από τα συγκεκριμένα άτομα αλλά και σε μικρότερο ποσοστό εξελίσσει τις γνώσεις των χρηστών για τους συγκεκριμένους χώρους (Bonacchi,2017)

Στην ελληνική κοινωνία όσον αφορά τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς υπάρχει μία γενικότερη καθυστέρηση στην ανάπτυξη και υιοθέτηση των νέων τεχνολογιών καθώς ακολουθούνται παρωχημένες πρακτικές που δεν προωθούν την εξωστρέφεια και την ανοικτότητα των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων (Κόλια- Αντωνόπουλος,2021:225). Ωστόσο, γίνεται η προσπάθεια εκσυγχρονισμού των υπηρεσιών που προσφέρουν τα μουσεία και οι αρχαιολογικοί χώροι, ώστε να έρθουν σε επαφή με τους ενδιαφερόμενους, διαδικτυακούς επισκέπτες και να δημιουργήσουν ισχυρούς δεσμούς με σκοπό την μετάδοση πληροφοριών, την επικοινωνία και την ψυχαγωγία. Για παράδειγμα, στο πλαίσιο συμμετοχής του αρχαιολογικού χώρου Ολυμπίας στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα της Unesco << World Heritage Journeys of Europe>> η Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηλείας δημιούργησε λογαριασμούς σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπως το Instagram αλλά και <<κανάλι>> στο Youtube, στο οποίο αναρτάται ποικιλία βίντεο που σχετίζονται με την αρχαιολογία ή τους Ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας (Κόλια- Αντωνοπούλος,2021:224).

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να αποτελέσουν γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των αρχαιολογικών χώρων και της κοινωνίας. Μέσω της συνεχούς ενημέρωσης, του καθημερινού

διαλόγου και της δημιουργίας και προώθησης δράσεων εξωστρέφειας επιτυγχάνεται η συμμετοχή του κοινού, η ψυχαγωγία και η επικοινωνία του με τον εκάστοτε πολιτιστικό φορέα, δημιουργώντας έτσι μία στενή και ουσιαστική σχέση με την κοινωνία.

1.8 Ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών για την ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων

Όπως ήδη αναφέρθηκε η τεχνολογία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας μας. Η τομή στην εξέλιξή της χρονολογείται τη δεκαετία του 1980, περίοδο που την ψηφιακή επανάσταση χαρακτηρίζει η χρήση του υπολογιστή, ενώ τη δεκαετία του 1990 η χρήση του διαδικτύου (Παπασωτηρίου,2018:91). Στις μέρες μας επικρατεί πλέον η ψηφιοποίηση της πληροφορίας και το πολυτροπικό μήνυμα με τη χρήση εικόνας, ήχου, κειμένου και κίνησης και οι νέες τεχνολογίες επηρεάζουν άμεσα στην καθημερινότητα μας, από τον τρόπο που επικοινωνούμε μεταξύ μας, μέχρι τον τρόπο που εργαζόμαστε, μαθαίνουμε και διασκεδάζουμε (Παπασωτηρίου,2018:92). Η σημασία της διατήρησης των ψηφιακών μέσων στην πολιτιστική κληρονομιά επικυρώνεται και από τον παγκόσμιου οργανισμό της UNESCO, ήδη από το 2003 κατά τη διάρκεια του 32^{ου} Γενικού Συνεδρίου κατά το οποίο σημειώθηκε η σημαντική ανάπτυξη του εθνικού αλλά και διεθνούς ενδιαφέροντος σχετικά με ζητήματα όπως η ψηφιακή ή εικονική κληρονομιά (Richardson, 2013). Οι υπολογιστές μπορούν να χρησιμεύσουν με ποικίλους τρόπους στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς μέσω αυτών μπορεί να επιτευχθεί η ψηφιακή διαχείριση της, η ενδυνάμωση της εκπαιδευτικής- μαθησιακής διαδικασίας, η επικοινωνία αλλά και η τρισδιάστατη αναπαράστασή αρχαιολογικών χώρων και αντικειμένων (Κουρτζέλλης,2011). Τα μουσεία προσπαθώντας να ανταποκριθούν στις νέες συνθήκες, ώστε να παραμείνουν ανοιχτά στο κοινό και να εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα τους, ανέπτυξαν τεχνολογίες όπως για παράδειγμα οι ακουστικοί οδηγοί, οι διαδραστικές εικόνες αλλά και η τρισδιάστατη απόδοση.

Όσον αφορά τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία οι νέες τεχνολογίες όπως η τρισδιάστατη αποτύπωση και απεικόνιση αποτελούν μία σύγχρονη τάση που ουσιαστικά η λειτουργία τους εστιάζει στην χρήση του κοινού, ώστε να επιτυγχάνεται η απεικόνιση σημαντικών αντικειμένων για χάρη του κοινού και όχι τόσο ως μηχανισμός εξέλιξης της επιστήμης (Tsiafaki, Michailidou,2015). Αντίθετα ο Κουρτζέλλης (Κουρτζέλλης,2011) θεωρεί ως σημαντικότερο σκοπό της εικονικής αρχαιολογίας τη συνεργασία μεταξύ των ερευνητών αρχαιολόγων και των αρχαιολόγων του πεδίου, καθώς παρέχει στους δεύτερους τη δυνατότητα να μοιραστούν στοιχεία της ανασκαφής με άλλους επιστήμονες σε όλο τον κόσμο. Ο όρος

εικονική αρχαιολογία προτάθηκε για πρώτη φορά το 1990 από τον Paul Reilly και ως ορισμός αποδίδει την αναπαράσταση χώρων τοπίων και αντικειμένων πολιτιστικής κληρονομιάς με τη βοήθεια υπολογιστή και προγραμμάτων τρισδιάστατων γραφικών, η οποία μπορεί να αποδώσει τρισδιάστατα μοντέλα αλλά ενώ αναπαριστά και πράγματα που υπήρξαν στο παρελθόν και δεν υπάρχουν πιά (Κουρτζέλλης,2011). Σε αντίθεση με την απλή καταγραφή αντικείμενων, κατά τη διάρκεια της ανασκαφής μέσω της χρήσης της τρισδιάστατης εικόνας επιτυγχάνεται η πραγματική απόδοση της εικόνας των ευρημάτων. Κατά τη διαδικασία της ανασκαφής, τα ευρήματα που έρχονται στην επιφάνεια είναι τρισδιάστατα και αποτελούνται από χρώμα, υλικό και γεωμετρία. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της καταγραφής των υλικών αυτών, τα χαρακτηριστικά αυτά χάνονται όπως χάνεται και η αισθητηριακότητα που διέπει τη συγκεκριμένη διαδικασία με ως αποτέλεσμα να αλλοιώνεται η πραγματική απόδοση των ευρημάτων. Έτσι μέσω της τρισδιάστατης απόδοσης των ιδιοτήτων των ειδωλίων δίνεται η δυνατότητα ανάπτυξης σωματικών πολυαισθητηριακών και κιναισθητικών εμπειριών (Papadopoulos κ.α, 2019)

Το τρισδιάστατο μοντέλο απεικόνισης κάνει την πληροφορία να ανανεώνεται συνεχώς. Γίνεται πιο προσιτή και επιτυγχάνεται μία πιο εύκολη συνεργασία μεταξύ των αρχαιολόγων, ενώ τα μοντέλα της τρισδιάστατης εικόνας μπορούν να προβληθούν και στο διαδίκτυο(Κουρτζέλλης,2015). Τα δύο πιο σημαντικά οφέλη της τρισδιάστατης απεικόνισης είναι η ανακατασκευή, δηλαδή η δυνατότητα συμπλήρωσης τμημάτων του πολιτιστικού αγαθού που απουσιάζουν αλλά και η απεικόνιση- οπτικοποίηση του αντικειμένου (Tsiafaki, Michailidou,2015). Στην περίπτωση του αρχαιολογικού χώρου της Κουτρούλου Μαγούλας με τη βοήθεια των ψηφιακών μέσων έγινε δυνατή η βελτίωση των αυθεντικών σχεδίων με μολύβι αλλά και των ψηφιακών αναπαραστάσεων. Τα ψηφιακά μέσα, εκτός από τη τρισδιάστατη απεικόνιση των αντικειμένων, συνέβαλαν στην περαιτέρω ανάλυση λεπτομερειών της επιφάνειας τους, συμπεριλαμβανόμενων αποτυπωμάτων και άλλων χαρακτηριστικών που δεν είναι ορατά με γυμνό μάτι και έδωσαν την δυνατότητα να αναλυθεί η αισθητηριακή διάσταση της παραγωγής και χρήσης των ειδωλίων στο παρόν και το παρελθόν (Papadopoulos κ.α, 2019). Έτσι, εκτός από τις πληροφορίες που λαμβάνουμε μέσω της τρισδιάστατης απεικόνισης σχετικά με τη λεπτομερή απεικόνιση των ευρημάτων, τα ψηφιακά μέσα μπορούν να συμβάλουν και στην ενίσχυση της αισθητηριακής διάστασης των αντικειμένων, μέσω άλλων αισθήσεων πλην της όρασης. Αν και η λέξη υφή αποδίδει την άμεση επαφή με το αντικείμενο, είναι δυνατό η αίσθηση αυτή να γίνει αντιληπτή και χωρίς την άμεση επαφή με το έκθεμα αλλά μέσω της έντασης του φωτός που αντανακλάται από την επιφάνεια και των παραλλαγών των χρωμάτων

της. Έτσι μέσα από την προσωπική εμπειρία του παρατηρητή σε συνδυασμό με την απόδοση της υφής μέσω ψηφιακών μέσων είναι δυνατή η βαθύτερη κατανόηση ενός αντικειμένου μέσω της πολυαισθητηριακής εμπειρίας (Papadopoulos κ.α,2019). Η σημασία του φωτός έχει καθοριστικό ρόλο στην απόδοση του αντικειμένου καθώς πολλές φορές φορές σε χώρους έκθεσης γίνεται λανθασμένη απόδοση της φύσης των εκθεμάτων λόγω κακής επιλογής φωτισμού. Η αισθητηριακή διάσταση των αντικειμένων και ο ρόλος των αισθήσεων για την κατανόηση του παρελθόντος θα παρουσιαστεί αναλυτικότερα σε επόμενο κεφάλαιο.

Επίσης, μέσω της απεικόνισης και της οπτικοποίησης του αντικειμένου δίνεται η δυνατότητα πληροφόρησης και εξερεύνησης πολιτιστικών αγαθών που δεν είναι διαθέσιμα στο κοινό. Με τη βοήθεια των νέων τεχνολογιών μπορεί να πραγματοποιηθεί και ολόκληρη εικονική περιήγηση σε πολιτιστικούς χώρους, όπως η περίπτωση του Hypogeum Palmieri στη περιοχή του Lecce στην νότια Ιταλία όπου χρησιμοποιήθηκαν τεχνολογίες βασισμένες στην απόδοση τρισδιάστατης εικόνας, ώστε να πραγματοποιηθεί η εικονική περιήγηση στον χώρο, ο οποίος δεν ήταν επισκέψιμος στο κοινό καθώς ανήκει σε ιδιωτική κατοικία (Gabellone,2015).

Ωστόσο, οι τεχνολογίες αυτές αν και υπήρξαν και παραμένουν πολύ χρήσιμες για το κοινό, περιορίζουν τον επισκέπτη. Αυτό συμβαίνει καθώς δεν επιτρέπουν την αλληλεπίδραση του χρήστη με σκοπό την κατανόηση του περιεχομένου, ενώ δεν υπάρχει ελευθερία αποφάσεων από τη μεριά του χρήστη όσον αφορά τις κινήσεις του στον χώρο ή την απόφαση του για το τι προτιμά να δει (Mendoza-Garrido κ.α, 2015). Η άμεση επαφή και η ελευθερία κινήσεων επιτυγχάνεται στον αρχαιολογικό χώρο σε ικανοποιητικό βαθμό μέσω της επαυξημένης πραγματικότητας. Η επαυξημένη πραγματικότητα σχετίζεται με εφαρμογές υπολογιστών που ενσωματώνουν πληροφορία και υλικό εικόνας και ήχου στον πραγματικό κόσμο. Ουσιαστικά υπάρχει η συνεχής αλληλεπίδραση με τον πραγματικό κόσμο, ωστόσο τοποθετούνται ψηφιακές πληροφορίες με σκοπό να τον επαυξήσουν με πράγματα τα οποία κανονικά δεν θα βλέπαμε, ακούγαμε, αγγίζαμε ή αισθανόμασταν κανονικά (Μουστάκας κ.α, 2016).

Η επαυξημένη πραγματικότητα μπορεί να θεωρηθεί εξέλιξη της αισθητηριακής εμπειρίας μέσω της χρήσης ψηφιακών μέσων ή προϊόντων από τον υπολογιστή, με σκοπό να αυξηθούν οι γνώσεις μας με τον περιβάλλοντα χώρο. Μπορεί δηλαδή να προσθέσει ψηφιακά αντικείμενα στη φυσική πραγματικότητα παρέχοντας έτσι στους επισκέπτες ενός αρχαιολογικού χώρου άμεση επικοινωνία με τις συλλογές (Pierdica κ.α,2015). Υπάρχουν πολλές διαθέσιμες εφαρμογές που μπορούν να προσφέρουν μία περιήγηση επαυξημένης πραγματικότητας σε αρχαιολογικούς χώρους όπως για παράδειγμα η Archeoguide. Η εφαρμογή αυτή παρέχει στον

επισκέπτη τη δυνατότητα να περιηγηθεί στον χώρο με την προσθήκη της εφαρμογής της επαυξημένης πραγματικότητας. Η συγκεκριμένη εφαρμογή λειτούργησε πρώτη φορά στον χώρο της Αρχαίας Ολυμπίας, διότι έκτος από τη σημασία του ως χώρος ίδρυσης των Ολυμπιακών αγώνων, επίσης αποτελείται κυρίως από αρχαιολογικά ερείπια (Vlahakis κ.α,2002). Η συγκεκριμένη εφαρμογή παρέχει τη δυνατότητα περιήγησης σε αρχαιολογικούς χώρους με τη χρήση επαυξημένης πραγματικότητας, ώστε να επανακτηθούν κατεστραμμένοι αρχαιολογικοί χώροι (Pierdica κ.α,2015). Αρχικά για την λειτουργία της εφαρμογής έγινε έρευνα στο σημείο, ενώ συλλέχθηκαν και αεροφωτογραφίες με σκοπό τη δημιουργία μιας τρισδιάστατης αναπαράστασης. Η έρευνα αυτή είχε ως αποτέλεσμα την απόδοση του ναού της Ήρας και του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου, όπως αυτός ήταν κατά τη διάρκεια χρήσης του. Η εφαρμογή έλαβε καλές κριτικές από τους χρήστες, το προσωπικό του αρχαιολογικού χώρου, τους αρχαιολόγους και τους ειδικούς της τεχνολογίας καθώς τους άρεσαν οι ανακατασκευές της επαυξημένης πραγματικότητας, αλλά και οι ουσιαστικές πληροφορίες όπως η πλοήγηση και η ακουστική αφήγηση και επίσης η απεικόνιση των *avatars* συνέβαλλε στην καλύτερη κατανόηση της ιστορίας του χώρου. Ακόμα από τους χρήστες εκτιμήθηκε η δυνατότητα εξατομίκευσης του προγράμματος ξενάγησης με σκοπό τη σωστή διαχείριση χρόνου, αν και όπως αναφέρθηκε οι χρήστες αντιμετώπισαν δυσκολία φορώντας τα γυαλιά αλλά και το κράνος επαυξημένης πραγματικότητας κατά τη διάρκεια της περιήγησης στον χώρο (Vlahakis κ.α, 2002). Έτσι, η επαυξημένη πραγματικότητα συμβάλλει στην ανακάλυψη των αρχαιολογικών χώρων κα των κατάλοιπων της αρχαιότητας με έναν εναλλακτικό τρόπο. Η εκπαίδευση διαμέσου της ψυχαγωγίας είναι κάτι που συναρπάζει τους μεγάλους όσο και τα παιδιά, ενώ παρέχεται και η δυνατότητα να ψηφιοποιηθείς και να κρατήσεις υλικό που για πολλούς λόγους δεν συντηρούνται και ξαναθάβονται (Pierdica κ.α,2015).

Η τεχνολογία στις μέρες μας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας, μας καθώς χρησιμοποιείται για την επικοινωνία, την εκπαίδευση, τη μάθηση, την πληροφόρηση. Οι χώροι της πολιτιστικής κληρονομιάς κατανοώντας τον ρόλο της αλλά και στην προσπάθεια τους να αποτελέσουν κομμάτι της καθημερινότητας στον σύγχρονο αστικό ιστό ανέπτυξαν δράσεις τεχνολογίας, ώστε οι επισκέπτες να περνούν πιο ευχάριστα και δημιουργικά τον χρόνο τους κατά τη διάρκεια της επίσκεψής τους και να κατανοούν περισσότερα.

1.9 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στο παραπάνω κεφάλαιο διευκρινίζονται οι διαφορές μεταξύ του αρχαιολογικού χώρου και του αρχαιολογικού πάρκου. Με τον όρο αρχαιολογικός χώρος σύμφωνα με τον νόμο 3028/2002 εννοείται η έκταση σε ξηρά ή θάλασσα, λίμνες ή ποταμούς στις οποίες υπάρχουν ενδείξεις ύπαρξης μνημειακών συνόλων από τους αρχαιοτάτους χρόνους έως και το 1830, ενώ το αρχαιολογικό πάρκο αποτελεί έναν χώρο παρέχει την δυνατότητα στον επισκέπτη να περιηγηθεί στο φυσικό τοπίο και τον αρχαιολογικό χώρο ταυτόχρονα. Η μελέτη και η επαφή με τους χώρους του παρελθόντος μπορούν να προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για το παρελθόν και να ανασυνθέσουν την συλλογική ταυτότητα της εκάστοτε περιοχής. Όσον αφορά τη διαχείριση των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα, σχετική νομοθεσία θεσπίζεται πρώτη φορά με τον νόμο του 1834, όπου θεσπίζει μέτρα προστασίας για τις αρχαιότητες, οι οποίες θα αποτελέσουν σημαντικό κρίκο για την σύνδεση του ελληνικού κράτους την Ευρώπη αλλά και τη σύνδεση του αρχαίου κόσμου με το σύγχρονο ελληνικό κράτος. Η διαχείριση βέβαια αποτελεί ένα ιδιαίτερο ζήτημα καθ' όλη τη πορεία της σύστασης του ελληνικού κράτους αφού πλήθος αρχαιοτήτων μεταφέρθηκαν είτε μέσω λαθρανασκαφών είτε πουλήθηκαν, ενώ άλλα πέρασαν σε προσωπικές συλλογές. Αυτές οι πρακτικές αν και περιορίστηκαν με τα σχετικά νομοθετήματα, η συνολική διαδικασία προστασίας και διαχείρισης δημιούργησε μία αρνητική σχέση μεταξύ της αρχαιολογίας και της κοινότητας, που τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια εξάλειψης της. Προωθείται λοιπόν η συμμετοχή της κοινότητας στις αρχαιολογικές διαδικασίες, ώστε οι αρχαιολογικοί χώροι να αποτελέσουν χώροι πληροφόρησης, ψυχαγωγίας, και επικοινωνίας καθώς όλα αυτά μπορούν να συμβάλλουν στην προστασία και βιωσιμότητα των αρχαιολογικών χώρων. Σημαντικό ρόλο στη δημιουργία αυτών των ισχυρών δεσμών στη σύγχρονη καθημερινότητα έχει και η τεχνολογία καθώς μέσω της κοινωνικής δικτύωσης και των νέων τεχνολογιών η πληροφορία επικοινωνείται στο κοινό πιο εύκολα και γρήγορα ενώ μέσω της χρήσης νέων τεχνολογιών ενδυναμώνεται η εκπαιδευτική- μαθησιακή διαδικασία, προωθείται η επικοινωνία και η αισθητηριακή προσέγγιση του αρχαιολογικού χώρου.

2.1 Οι αρχαιολογικοί χώροι και πάρκα ως χώροι ενσώματης εμπειρίας

Η αρχαιολογία εμφανίζεται σήμερα στον δέκτη με τρόπο παθητικό. Τα κυρίαρχα παραδείγματα του 19^{ου} αλλά και 20^{ου} αιώνα απωθούν οποιαδήποτε αισθητηριακότητα και ενσώματη εμπειρία. Όμως οι αισθήσεις βρίσκονται παντού γύρω μας και είναι πολλές παραπάνω από αυτές που επιβάλει μέχρι σήμερα το δυτικό sensorium (Χαμηλάκης,2015:46). Για να ερμηνευθεί και να βιωθεί ολοκληρωτικά το πολιτιστικό τοπίο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν όλες οι αισθήσεις αλλά και τα συναισθήματα.

Η αρχαιολογία παρουσιάζεται συχνά τακτοποιημένη και αποσπασμένη από την καθημερινότητα, λειτουργώντας ως ένα πολιτιστικό προϊόν κατανάλωσης στον ελεύθερο χρόνο, ενώ σπάνια γίνεται συμμετοχική (Hodder,Hutson,2010). Στα περισσότερα μουσεία αλλά και τους αρχαιολογικούς χώρους υπάρχουν πινακίδες που αποτρέπουν τον επισκέπτη να αγγίξει ένα αντικείμενο ή να εισέλθει σε έναν μη προσβάσιμο για το κοινό χώρο (Χαμηλάκης,2017:248) αλλά και από το να χρησιμοποιήσει τις υπόλοιπες αισθήσεις του πλην της όρασης, την οποία χρησιμοποιεί για να δει το αντικείμενο που εκτίθεται και να διαβάσει τη σύντομη περιγραφή του. Το ίδιο συμβαίνει και με τους ίδιους του αρχαιολόγους. Ο Bailey σε άρθρο του το 2014 αναφέρει ότι η δουλειά του όλα αυτά τα χρόνια περιορίστηκε σε μία οπτική προσέγγιση για την κατανόηση των πραγμάτων, ενώ είχε παραμελήσει να λάβει υπόψιν του τη σημασία της ανάδυσης και κυριαρχίας του σώματος μέσα από τις ευρωπαϊκές αισθήσεις της ταυτότητας και της κοινότητας, ώστε να βιώσει τις εμπειρίες των νεολιθικών ανθρώπων που γινόντουσαν σε καθημερινή βάση, (Bailey,2014). Όπως αναφέρει στη μελέτη του σχετικά με τον ρόλο των προϊστορικών ειδωλίων στην Ευρώπη, για την κατανόηση και την χρήση τους ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο έχει η αφή. Περιγράφει τη σημασία της αφής δίνοντας, ανάμεσα σε άλλα, το παράδειγμα του Αριστοτέλη που θεωρούσε το άγγιγμα και το αγγιζέσθαι πολύ σημαντικές πτυχές για την ανθρώπινη ύπαρξη. Όπως επίσης αναφέρει, σε αντίθεση με τη όραση που αποτελεί μία διαδικασία κατανάλωσης, η αφή είναι μία διαδικασία κατασκευής και παραγωγής, μέσω της οποίας μπορούμε να καταλάβουμε τα αντικείμενα με πιο λεπτομερή τρόπο, αφού το χέρι μας έρχεται σε επαφή με μεγάλο μέρος της επιφάνειάς τους (Bailey,2014). Αντίστοιχα σημαντικός υποστηρικτής της βιωματικής προσέγγισης του παρελθόντος ήταν και ο Μανόλης Ανδρόνικος, από τους σημαντικότερους Έλληνες αρχαιολόγους. Όπως αναφέρει, ο αρχαιολόγος δεν έρχεται σε επαφή με τον αρχαίο κόσμο μόνο μέσω του μυαλού αλλά και μέσω της σωματικής επαφής. Μέσω της ενσώματης σχέσης και της απτικής προσέγγισης το παρελθόν προσεγγίζεται πιο εύκολα και γίνεται πιο κατανοητό (Χαμηλάκης,2012:174).

Συμπεραίνουμε έτσι ότι η επαφή με τα ευρήματα και τον αρχαιολογικό χώρο μπορεί να προκαλέσει και άλλες αισθήσεις πλην της όρασης, οδηγώντας έτσι σε μία ολιστική προσέγγιση των ευρημάτων και του παρελθόντος. Όπως περιγράφει στο βιβλίο του ο Χαμηλάκης *Η αρχαιολογία και οι αισθήσεις, βίωμα, μνήμη και συγκίνηση* στις περισσότερες δυτικές χώρες ο πόλεμος βιώνεται μέσω της οθόνης του υπολογιστή και της τηλεόρασης, μέσα τα οποία παράγουν αποστειρωμένες εικόνες που έχουν εγκριθεί από τους επικεφαλής των δυτικών μέσων ενημέρωσης, ενώ οι στρατιώτες στο πεδίο της μάχης βιώνουν την αισθητηριακή πραγματικότητα του πολέμου (Χαμηλάκης, 2015:21). Αυτό συμβαίνει και σήμερα με την επαφή μας με τα μνημεία και τους πολιτιστικούς χώρους, αφού ο επισκέπτης απλά βλέπει τα ερείπια του παρελθόντος, αλλά δεν έρχεται σε άμεση επαφή με αυτά. Τα μνημεία ωστόσο και η πολιτιστική κληρονομιά συνεχίζουν και έχουν έναν ενεργό ρόλο στη σύγχρονη κοινωνία. Η Nadia Abu El- Haj θεωρεί ότι μέσα από την υλικότητα της, η αρχαιολογία μπορεί να συγκροτήσει μία νέα πραγματικότητα καθώς μέσω την ανασκαφικής διαδικασίας παράγεται ένας νέος υλικός πολιτισμός και νομιμοποιούνται υφιστάμενοι πολιτισμικοί και πολιτικοί κόσμοι (Hodder&Hutson, 2010:252). Το νόημα που δίνουμε στα πράγματα και τις καταστάσεις είναι εντελώς υποκειμενικό και σχετίζεται με το δρών υποκείμενο ενώ νοηματοδοτούμε και κατανοούμε τον κόσμο μέσα από την ενεργή εμπειρία που έχουμε γι' αυτόν (Hodder&Hutson, 2010:199). Ωστόσο το τι ορίζεται ως νόημα είναι σχετικό αφού πρέπει να εντοπίζεται και το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο ορίζεται το δικό μας νόημα. Έτσι οι αρχαιολόγοι μπορεί να αποδώσουν σε μία κατάσταση του παρελθόντος ένα εντελώς λάθος αποτέλεσμα, το οποίο αποδίδει ιδέες και αντιλήψεις του παρόντος (Hodder, Hutson, 2010:200). Το παρελθόν δεν είναι κάτι το σταθερό αλλά μεταλλάσσεται ανάλογα με το πως εμείς στο παρόν το αντιλαμβανόμαστε (Πλάντζος, 2017:118). Ο Χαμηλάκης υποστηρίζει ότι μέσω της ενσώματης αρχαιολογικής επικοινωνίας με τον αρχαιολογικό χώρο αλλά και την αισθητηριακή γνώση της τοπικής κοινωνίας, η οποία διαφέρει από αυτή του αρχαιολόγου, μπορούμε να οδηγηθούμε σε μία ολιστική και πολύπλευρη κατανόηση του παρελθόντος. Η αισθητηριακή προσέγγιση του παρελθόντος και η συναναστροφή με τα υλικά κατάλοιπα του, ενεργοποιούν τη σωματική μνήμη, η οποία παράγει αναμνήσεις (Χαμηλάκης, 2015:25). Η αισθητηριακότητα μπορεί να θεωρηθεί ως η διερεύνηση των αισθητηριακών δυνατοτήτων της ύλης, μέσω των οποίων δημιουργούνται αισθητηριακά ερεθίσματα, τα οποία επεξεργάζονται από το ανθρώπινο σώμα και οδηγούν σε συγκεκριμένες εμπειρίες, γνώσεις αλλά και την κατανόηση της πολιτιστικής κληρονομιάς (Papadopoulos κ.α, 2019).

2.2 Ο λόφος του Φιλοπάππου

Ο λόφος Φιλοπάππου αποτελεί σημείο αναφοράς της αθηναϊκής καθημερινότητας. Πλήθος κόσμου επισκέπτεται τον αρχαιολογικό χώρο με ιδιότητες που ποικίλουν, όπως αυτή του επισκέπτη, του περιπατητή του αθλητή αλλά και διάφορους σκοπούς, όπως η ψυχαγωγία, η αλλαγή περιβάλλοντος, η άθληση. Ο χώρος αποτέλεσε χώρο αναψυχής και δημιουργικότητας μέσα σε μία εμπορευματοποιημένη πόλη αλλά και σε μία συνεχόμενη επιδείνωση των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ανισοτήτων(Στεφανοπούλου,2021). Ο λόφος δεν λειτουργεί όπως οι συνηθισμένοι αρχαιολογικοί χώροι, δηλαδή με συγκεκριμένο ωράριο λειτουργίας, ενώ δεν αποτελεί και έναν οριοθετημένο χώρο. Αντίθετα είναι ανοιχτός στο κοινό με δυνατότητα εισόδου από πολλές μεριές και χωρίς την αντίτιμου κατά την είσοδο. Ωστόσο ο αρχαιολογικός χώρος του Φιλοπάππου έχει υπάρξει πηγή για μία συνεχόμενη αντιδικία μεταξύ της αρχαιολογικής υπηρεσίας και της τοπικής κοινωνίας, προσφέροντας ένα πιο σύγχρονο παράδειγμα των μεταξύ τους σχέσεων.

Ο λόφος του Φιλοπάππου ή λόφος των Μουσών βρίσκεται στα δυτικά της Ακρόπολης και μαζί με τον λόφο των Νυμφών και της Πνύκας αποτελούν τους δυτικούς λόφους. Έχει έκταση 700 στέμματα και είναι ο μεγαλύτερος και ωραιότερος ελεύθερος χώρος του κέντρου της πρωτεύουσας. Οι λόφοι άρχισαν να κατοικούνται κατά την περίοδο των αρχαϊκών χρόνων και έγιναν γνωστοί ως δήμοι της Μελίτης και της Κοίλης, οι οποίοι και άνθισαν οικονομικά κατά την κλασικά χρόνια (5^{ος}- 4^{ος} αι.), όπου συνδέθηκαν μέσω των Μακρών Τειχών με τα λιμάνια του Πειραιά και του Φαλήρου. Ο λόφος έχει μία μακρά ιστορία και διαχρονική χρήση που φτάνει μέχρι το σήμερα αφού αποτελεί σημείο αναφοράς της αθηναϊκής καθημερινότητας.

Πήρε το όνομα του από τον Ιούλιο Αντίοχο Φιλόπαππο, πρίγκιπα της Κομμαγηνής της Άνω Συρίας και ευεργέτη της Αθήνας, ο οποίος ανήγειρε στον λόφο το ταφικό του μνημείο το 114-116 μ.χ., το οποίο είναι κατασκευασμένο από πεντελικό μάρμαρο και υψώνεται σε πώρινη κρηπίδα. Ο λόφος των Μουσών αποτελείται από πλήθος σημαντικών κατάλοιπων του παρελθόντος όπως είναι οι φυλακές του Σωκράτους, δώροφο ή τριώροφο κτήριο με σπηλαιώδη μορφή, το οποίο χρησιμοποιήθηκε κατά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ως κρύπτη των αρχαιοτήτων της Ακροπόλεως, το διατείχισμα, τείχος του 4^{ου} αιώνα π.χ, το οποίο έχει μήκος 900 μέτρα και αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα της οχυρωματικής δραστηριότητας της Αθήνας την εποχή εκείνη. Επίσης στον λόφο βρίσκεται και το ταφικό μνημείο που είναι γνωστό ως Κιμώνεια Μνήματα, το οποίο χρονολογείται τον 3^ο αιώνα π.χ και

θεωρούνταν ότι άνηκε στον ολυμπιονίκη Κίωνα, εξ ου και το όνομα του μνημείου αλλά και η οδός Κοίλης, η οποία χρησιμοποιούνταν για την ασφαλή μεταφορά εμπορευμάτων αλλά και αργότερα κατά τον πελοποννησιακό πόλεμο χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο προσφύγων και άξονα ανεφοδιασμού της πόλης. Κατά το ρωμαϊκά χρόνια ωστόσο, λόγω της κατασκευής του διατειχίσματος, έμεινε εκτός των τειχών και σταδιακά αναπτύχθηκε εκεί παρόδιο νεκροταφείο. Τέλος νότια της οδού Κοίλης βρίσκεται το επτάθρονον του οποίου ο λόγος ύπαρξης είναι αμφιλεγόμενος αφού άλλοι το ερμηνεύουν ως βουλευτήριο και το συνδέουν με τη Κυβέλη-Ρέα, τη μητέρα των θεών και άλλοι ως χώρο ανάπαυσης των κατοίκων του δήμου Κοίλης αλλά και άλλες λατρείες των προγόνων ¹³. Κατά τα μεσαιωνικά χρόνια και στη συνέχεια επί της τουρκοκρατίας ο λόφος μετετράπη σε γεωργική και ποιμενική γη ενώ κατά τον 17^ο αιώνα άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον των πρώτων ευρωπαίων ταξιδιωτών στην Ελλάδα ενώ με την εγκατάσταση της ελληνικής πρωτεύουσας στην Αθήνα και την ανάδειξη της Ακρόπολης ως το σήμα κατατεθέν της κλασικής αρχαιότητας και άρα σύνδεσης με το ένδοξο ελληνικό παρελθόν σύμφωνα δυτικό ιδεώδες, ο λόφος ενσωματώθηκε στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο που πλαισιώνει την Ακρόπολη και τον Παρθενώνα γι' αυτό και παρέμεινε απαλλαγμένος από κτήρια (Catapoti κ.α, 2020). Τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα την περίοδο 1954- 1958 αναλαμβάνει τη διαμόρφωση του λόφου ο Δημήτρης Πικιώνης. Η παρέμβαση του Πικιώνη στο λόφο αποτελεί το σημαντικότερο παράδειγμα ετεροτοπικής παρέμβασης στο εθνικό φαντασιακό καθώς για την ανάδειξη του συγκεκριμένου τοπίου χρησιμοποίησε υλικά ετερόκλητα όπως το γυμνό σκυρόδεμα, τα πήλινα θραύσματα αλλά και τα λίθινα σπαράγματα αρχαίων κτιρίων ώστε να δημιουργήσει ένα κολάζ διαφορετικού χώρου και χρόνου (Πλάντζος, 2018:99). Την περίοδο αυτή επίσης φυτεύτηκαν ενδημικά φυτά και χτίστηκε το περίπτερο – αναπαυτήριο δίπλα στο ναό του Αγίου Δημητρίου του Λουμπαρδιάρη, ο οποίος ναός που οφείλει την σημερινή του μορφή στον Πικιώνη¹⁴. Ο Πικιώνης επιδίωξε μέσω της αρχιτεκτονικής του διαμόρφωσης να συμβάλει στην οικειοποίηση του χώρου από τον επισκέπτη αλλά και τη βιωματική του εμπειρία καθώς περιπλανώμενος στον αρχαιολογικό χώρο θα αναπτύξει τις δικές του προσωπικές απόψεις όσον αφορά την κλασική αυθεντία. Διαμορφώνοντας τον χώρο σύμφωνα με την δική του αισθητική, την αισθητική των διανοούμενων των τελευταίων δεκαετιών του δέκατου ενάτου αιώνα, οριοθέτησε την αισθητική της ιθαγένειας μέσω της οποίας το ελληνικό στοιχείο περνά τεχνοπολιτικά και στο

¹³ http://odysseus.culture.gr/h/3/gh352.jsp?obj_id=12521

¹⁴ <https://filopappou.wordpress.com/about/>

σώμα εκτός του πνεύματος, προσπαθώντας να ορίσει την ελληνικότητα ως μία αισθητηριακή εμπειρία (Πλάντζος,2018:100).

Στη σημερινή εποχή ο λόφος του Φιλοπάππου αποτελεί έναν χώρο ενταγμένο στην αστική καθημερινότητα, έχοντας υπάρξει για πολλά χρόνια στο επίκεντρο των συγκρούσεων μεταξύ των κατοίκων των γύρω περιοχών του λόφου και της αρχαιολογικής υπηρεσίας. Οι κάτοικοι επιθυμούν ο χώρος να παραμείνει προσβάσιμος στο κοινό και ελεύθερος για τις δραστηριότητες των πολιτών σε αντίθεση με το υπουργείο πολιτισμού που επιχείρησε την περίφραξη του, γεγονότα που δημιούργησαν εντάσεις μεταξύ των κατοίκων της περιοχής και της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας. Τα γεγονότα που διαδραματίζονται αλλά και επιπλέον πληροφορίες για τον χώρο είναι διαθέσιμα στον ιστότοπο για τον Λόφο του Φιλοπάππου¹⁵. Η σύγκρουση ξεκίνησε ουσιαστικά το 2002, όπου και άρχισαν να τοποθετούνται κάγκελα με σκοπό τη περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου στο πλαίσιο του προγράμματος ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων. Σύμφωνα με το κίνημα των πολιτών των γύρω περιοχών Μακρυγιάννη, Γαργαρέτα, Κουκάκι και Πετραλώνων η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων γίνεται ως τρόπος απορρόφησης των κονδυλίων και υλοποιήθηκε αυθαίρετα χωρίς τις απαραίτητες άδειες¹⁶. Η ανώνυμη εταιρεία Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, μεταξύ άλλων, όπως η δημιουργία υπαίθριας έκθεσης γλυπτικής στο ένα λατομείο, ξεκίνησε την εκτέλεση έργου με σκοπό την περίφραξη όλης της έκτασης 3,5 χιλιομέτρων γεγονός που πυροδότησε την αντίδραση των κατοίκων που είχαν συνηθίσει να εισέρχονται ελεύθερα στον χώρο. Με την τοποθέτηση περίφραξης η επίσκεψη στον χώρο θα ήταν δυνατή μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί και το ενδεχόμενο πληρωμής αντίτιμου για την είσοδο στον χώρο¹⁷. Η προσπάθεια των πολιτών να απαλλάξουν τον χώρο από το συρματοπλέγμα, δημιούργησε και νομικά ζητήματα, καθώς οδήγησε στην καταδίκη με αναστολή τριών κατηγορούμενων για ηθική αυτουργία σε καταστροφές περιφράξεων¹⁸. Επίσης το υπουργείο πολιτισμού, σύμφωνα με το κίνημα των πολιτών, ανοίγει και επιστρώνει δρόμους πάνω στον λόφο και προγραμματίζει τη δημιουργία θεάτρου. Αντίστοιχα από την μεριά των κρατικών μηχανισμών ο λόφος του Φιλοπάππου είναι ένας χώρος που προσφέρει μόνο τη δυνατότητα οπτικής επαφής με το κλασικό και όπως είχε δηλώσει και ο τότε έφορος αρχαιοτήτων το 2007, ο λόφος δεν είναι πλέον χώρος για τους χαρταετούς της Καθαράς Δευτέρας (Πλάντζος,2018,107) αλλά ούτε και ελεύθερος χώρος για πικ- νικ ενώ απαγορεύονται τα

¹⁵ <https://filopappou.wordpress.com/about/>

¹⁶ <https://filopappou.wordpress.com/about/>

¹⁷ <https://filopappou.wordpress.com/about/>

¹⁸ <https://filopappou.wordpress.com/2013/06/05/1-80/>

σκυλιά και τα ποδήλατα, σύμφωνα με τις αρχαιολόγους που επιβλέπουν τον αρχαιολογικό χώρο¹⁹ Η συνεχόμενη διαμάχη και η έλλειψη συνεργασίας των δύο πλευρών δημιούργησε ένα αρνητικό κλίμα αλλά και μονόπλευρες ενέργειες. Το κίνημα πολιτών στο πλαίσιο προστασίας και ανάδειξης του λόφου οργάνωσαν μία σειρά δράσεων όπως ημερίδα σε συνεργασία με την ελληνική εταιρεία για την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, την επαναλειτουργία του καφεενείου του Λουμπαρδιάρη σε διαφορετικές περιόδους, ξεναγήσεις με σκοπό την επισήμανση των παράνομων εργασιών που έχουν γίνει στον λόφο²⁰ αλλά και συχνές δενδροφυτεύσεις με σεβασμό, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, στα αρχαία του λόφου με σκοπό την ανάπλαση του πρασίνου (εικ.1). Η αρχαιολογική υπηρεσία, ωστόσο εξέφρασε αντίθετη άποψη, καθώς έκρινε την δενδροφύτευση που έγινε το 2007 καταστροφική για τον αρχαιολογικό χώρο²¹, ενώ σε άλλες περιπτώσεις η διαμάχη κατέληξε στο δικαστήριο με κατηγορούμενους κάτοικους που είχαν συμμετάσχει στη δενδροφύτευση και είχαν δεχθεί μήνυση από την Εφορεία Ακροπόλεως για παράνομη δενδροφύτευση²².

Το Συμβούλιο της επικράτειας στο οποίο είχαν καταφύγει οι κάτοικοι των γύρω περιοχών εν τέλει τους δικαίωσε και επέτρεψε την ελεύθερη και εικοσιτετράωρη πρόσβαση στον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο των λόφων Πνύκας, Νυμφών, και Μουσών Φιλοπάππου καθώς ο περιορισμός δεν ήταν αρκετός, ώστε να αντιμετωπιστούν οι λόγοι που επιβλήθηκε, όπως οι βανδαλιστικές επιθέσεις, οι πυρκαγιές, και οι κλοπές ενώ η περίφραξη του αρχαιολογικού χώρου κρίθηκε ως ένα δυσμενές μέτρο. Όπως αναφέρει το Συμβούλιο της Επικράτειας *«ο χώρος αυτός εκτός από αρχαιολογικός έχει και την ιδιότητα του χώρου πρασίνου, περιπάτου και αναψυχής για τους κατοίκους της πόλης, τουλάχιστον κατά τον τελευταίο αιώνα, είναι δε διαμορφωμένος έτσι ώστε να επιτελεί αυτό τον ρόλο»*.²³ Μετά τη νίκη στο ΣτΕ, ωστόσο, πραγματοποιήθηκαν και άλλες δράσεις που έφεραν σε σύγκρουση της δύο πλευρές, όπως η προγραμματισμένη δενδροφύτευση της 3^{ης} Μαρτίου του 2019 που είχε ως αποτέλεσμα την

¹⁹ <https://filopappou.wordpress.com/2008/02/12/35/>

²⁰ <https://filopappou.wordpress.com/2007/10/18/15/>

²¹ <https://filopappou.files.wordpress.com/2009/02/dikogrnewpdf.pdf>

²²

<https://filopappou.wordpress.com/2013/06/23/%CE%B1%CE%B8%CF%8E%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%BC%CE%B5-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%AD%CF%82-%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%AD%CF%82/>

²³

<https://www.archaiologia.gr/blog/2015/06/11/%ce%b5%ce%bb%ce%b5%cf%8d%ce%b8%ce%b5%cf%81%ce%bf%ce%b9-%ce%bf%ce%b9-%ce%bd%cf%85%cf%87%cf%84%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%bd%ce%bf%ce%af-%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%af%cf%80%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%b9-%cf%83%cf%84/>

σύγκρουση των πολιτών με την αστυνομία. Η δράση που πραγματοποιήθηκε από την Συντονιστική επιτροπή της λαϊκής συνέλευσης για τον λόφο του Φιλοπάππου, στόχευε στη δενδροφύτευση (εικ.2) στην περιοχή του πρώην λατομείου, η οποία παρεμποδίστηκε από αστυνομικές ομάδες, οι οποίες απαγόρευαν στους πολίτες να εισέλθουν στον χώρο, ενώ στη συνέχεια με την χρήση βίας προσπάθησαν να εμποδίσουν τη δενδροφύτευση²⁴ (εικ.3)

Πιο πρόσφατα, τον Μάιο του 2021 εγκρίθηκε από το ΚΑΣ(Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο) το πλαίσιο έργων και εργασιών σχετικά με την ανάπλαση, την αποκατάσταση και την ανάδειξη του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου των δυτικών λόφων²⁵. Το ζήτημα αυτό είχε ξεκινήσει από το 2020 όταν ψηφίστηκε ο νόμος 4674/2020²⁶, τροπολογία σύμφωνα με την οποία έγινε η σύσταση μίας ανώνυμης εταιρίας ΟΤΑ (Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης) με την επωνυμία Εθνικός Κήπος- Μητροπολιτικό Πράσινο με σκοπό την διαχείριση του Εθνικού κήπου και του λόφου επ' αμοιβή. Μέσω της ανάπλασης, αποκατάστασης και ανάδειξης των δυτικών λόφων, προωθείται η προγραμματική σύμβαση πολιτισμικής ανάπτυξης μεταξύ του ΥΠΠΟΑ, του δήμου Αθηναίων και της εταιρείας ΟΤΑ Εθνικός κήπος- Μητροπολιτικό πάρκο Α.Ε. Το έργο που υπολογίζεται να διαρκέσει 4 χρόνια και στοχεύει στη βελτίωση και αναβάθμιση των υποδομών, την προστασία και την ανάδειξη των μνημείων και την εξάλειψη παραγόντων επικινδυνότητας, δεν βρίσκει σύμφωνους πολλούς, καθώς ουσιαστικά ιδιωτικοποιείται η διαχείριση του λόφου(Κρημνιώτη,2021). Με την ιδιωτικοποίηση των χώρων αυτών χάνεται η δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στη διαμόρφωση της λειτουργίας τους αλλά και η ευκαιρία για ενεργή συμμετοχή και μία διαλογική δημόσια αρχαιολογία που θα μπορούσε να αποτελέσει θεμέλιο λίθο για τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ της τοπικής κοινωνίας και των αρχαιοτήτων (Στεφανοπούλου, 2021).

Η κατάσταση που περιγράφεται παραπάνω αποτελεί ένα τρανταχτό παράδειγμα της σχέσης ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και τη αρχαιολογική υπηρεσία αλλά και τη συνεχή προσπάθεια των κατοίκων κρατήσουν τον αρχαιολογικό χώρο του Φιλοπάππου δημόσιο, ώστε να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των κατοίκων των γύρω περιοχών. Ωστόσο αυτό φαίνεται έντονα είναι η αδυναμία συνεργασίας και η αδυναμία διάλογου ανάμεσα στις κρατικές υπηρεσίες και την τοπική κοινωνία. Έτσι με την πρόσφατη ιδιωτικοποίηση η προσπάθεια των κατοίκων να συντηρήσουν και να προστατέψουν τον λόφο με προσωπικές τους θυσίες και

²⁴ [\(\(ii\)\) Ανακοίνωση για την απαγόρευση της δενδροφύτευσης και τα όσα ακολούθησαν την Κυριακή 3 Μαρτίου στον λόφο Φιλοπάππου \(indymedia.org\)](#)

²⁵ <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3794>

²⁶ <https://www.e-nomothesia.gr/autodioikese-demoi/nomos-4674-2020-phek-53a-11-3-2020.html>

μόχθο δεν επιβραβεύεται ενώ δεν δημιουργείται και ένας υγιής διάλογος μεταξύ τους καθώς θα μπορούσε ως ομάδα ενδιαφέροντος να βοηθήσει στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των παρεμβάσεων αλλά και να συμμετέχει ενεργά στην υλοποίησή τους (Στεφανοπούλου,2021).

2.3 Το παράδειγμα της Ακαδημίας Πλάτωνος

Το αρχαιολογικό Άλσος που βρίσκεται κοντά στο αθηναϊκό αστικό κέντρο ταυτίζεται με την Ακαδημία του Πλάτωνα, στο οποίο και υπάρχουν ίχνη κατοίκησης από την προϊστορική έως την αρχαϊκή εποχή. Τον 6^ο αιώνα ιδρύθηκε ένα από τα 3 γυμνάσια των Αθηνών ενώ σαν χώρος φιλοξενούσε και πολλά ιερά και βωμούς, ανάμεσα σε αυτά και του Ακάδημου με τον οποίο ταύτιζαν και την ονομασία του χώρου. Άλλη μία εκδοχή αναφέρει ότι η λέξη προέρχεται από το *εκάς* και *δήμος* που σημαίνει μακράν του πλήθους ενώ μία άλλη μία άλλη εκδοχή για την προέλευση της λέξης προτείνει τη σύζευξη των λέξεων *εκάς/* *ακέομαι* και *δήμον* που σημαίνει για την ψυχαγωγία των πολιτών (Μπάνου, 2015). Το 388 π.χ ο Πλάτων ίδρυσε τη φιλοσοφική του σχολή που λειτούργησε μέχρι και το 520 μ.χ που έκλεισε μετά από διάταγμα του αυτοκράτορα Ιουστινιανού. Η πρώτη ανασκαφή στον χώρο έγινε από τον αρχιτέκτονα Αριστόφωνα, υπό την επίβλεψη και τη συνεργασία των αρχαιολόγων ο οποίος και χρηματοδότησε την διαδικασία και συνεχίστηκε από την αρχαιολογική εταιρεία με δική της δαπάνη από το 1955 έως και το 1963. Το 1937 πραγματοποιήθηκε η πρώτη θεσμοθέτηση του χώρου ως αρχαιολογικός, ο οποίος σταδιακά συρρικνώνεται και το 1979 αποφασίζεται η χρήση του ως αστικό Άλσος. Το 2000 αποκτά τον πρωτότυπο τίτλο Αρχαιολογικό Άλσος (Ηλιόπουλος,2012, Catapoti κ.α,2020).

Στο άλσος συμπεριλαμβάνονται σημαντικά αρχαιολογικά κατάλοιπα τα οποία ήρθαν στην επιφάνεια κατά τη διάρκεια των ανασκαφών στην περιοχή. Το 1933 στην Ακαδημία αποκαλύφθηκε υπαίθρια ορθογώνια αυλή που περιβάλλεται στις τρεις πλευρές από επιμήκεις στεγασμένους χώρους και ερμηνεύτηκε ως παλαίστρα. Το 1956 κατά τη διάρκεια ανασκαφής στο βόρειο τμήμα υπό τον Φοίβο Σταυρόπουλο αποκαλύφθηκε αψιδωτό κτίριο που χρονολογείται τη πρωτοελλαδική περίοδο, δηλαδή τη 3^η χιλιετία π.χ. Στη νότια πλευρά αποκαλύφθηκε η Ιερά Οικία που αποδίδεται ως χώρος λατρείας του θεού Ακάδημου και χρονολογείται κατά τον 8^ο αιώνα π.χ, ενώ στο εσωτερικό της βρέθηκε κυκλική εσχάρα με ίχνη καύσεων, που περιείχαν οστά και αγγεία, ενώ εντοπίστηκε και τμήμα τείχους που αρχικά ταυτίστηκε με το αναφερόμενο ως <<Ιππάρχου τειχίον>> που περιέβαλε τον χώρο της Ακαδημίας τον 6^ο αιώνα αλλά και τάφου που χρονολογούνται τον 4^ο αιώνα και σχιστολιθικές πλάκες για να διδάσκονται πιθανόν οι νεαροί Αθηναίοι γραφή(Μπάνου,2015). Ο χώρος της

Ακαδημίας γενικά θεωρούνταν ιερός καθώς σύμφωνα με τον μύθο ο Θησέας είχε κρύψει εκεί την Ελένη και εξαιτίας της μακράς παράδοσης και της ταύτισης με τους Διόσκουρους δεν καταστράφηκε από την εισβολή των Σπαρτιατών μετά την ήττα των Αθηναίων στον πελοποννησιακό πόλεμο το 413 π.χ. Για πολλά χρόνια το άλσος έμενε ανεκμετάλλευτο ενώ υπήρχε μία ισχυρή φήμη που ήθελε και τη δημιουργία πολυκαταστήματος παραπλεύρως του χώρου, ωστόσο μετά από διαμαρτυρίες που έγιναν τόσο από τους κατοίκους της περιοχής αλλά και από επιστήμονες υπεγράφη προγραμματική σύμβαση μεταξύ του δήμου Αθηναίων, του υπουργείου πολιτισμού, της περιφέρειας Αττικής και της εταιρείας <Ανάπλαση Αθήνας Α.Ε>> (Βισκαδουράκη,2021) ²⁷

Το άλσος της Ακαδημίας του Πλάτωνος σήμερα είναι ανοιχτό στο κοινό όλο το εικοσιτετράωρο, παρά την περιφράξη του και αποτελείται από πολλές πύλες εισόδου και εξόδου, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμο. Η περιοχή αποτελεί έναν χώρο πρασίνου στην περιοχή της Αθήνας και λειτουργεί κυρίως για τις παρακείμενες περιοχές αφού η επισκεψιμότητα τουριστών και ντόπιων είναι ελάχιστη, ενώ ο συγκεκριμένος χώρος έχει αναδειχθεί ως χώρος παιχνιδιού, αθλητικών εγκαταστάσεων και άλλων ειδών ψυχαγωγίας (Catapoti κ.α, 2020). Επίσης το συνεργατικό καφενείο που βρίσκεται στην περιοχή προσφέρει πλήθος υπηρεσιών στους κατοίκους αλλά έχει και έναν κοινωνικό χαρακτήρα. Το καφενείο δημιουργήθηκε τη 1^η Μαΐου το 2010 με τη βοήθεια της επιτροπής των κατοίκων της Ακαδημίας Πλάτωνα δημιουργώντας έτσι μία ενεργή κοινότητα συνεργασίας με μία καθαρή άποψη της κοινωνικής αλλαγής. Στόχος του καφενείου είναι ως μέρος της κοινωνίας να αποτελέσει έναν φιλόξενο χώρο όπου ομάδες ανθρώπων αλλά και ατομικότητες θα μπορούσαν να συναντηθούν να ανταλλάξουν απόψεις αλλά και να παρουσιάζουν τις ιδέες τους λειτουργώντας ως ένας κεντρικός άξονας συνεργασίας, πληροφορίας και γνώσης στον αναδυόμενο νέο κόσμο (Galanos,2020) γι' αυτόν το λόγο πραγματοποιούνται ποικίλες δράσεις από το κοινό και προς το κοινό.

Οι δράσεις αυτές προβάλλονται μέσω του ιστότοπου για την Ακαδημία του Πλάτωνος, ο οποίος προβάλλει τα σημαντικά γεγονότα που διαδραματίζονται στην περιοχή αλλά και άλλες χρήσιμες πληροφορίες και αποσκοπούν στο να φέρουν τους ανθρώπους πιο κοντά, να περιορίσουν τις κοινωνικές ανισότητες και να προάγουν αξίες όπως η κοινωνική αλληλεγγύη, η ισότητα, η περιβαλλοντική ευαισθησία γιορτάζοντας τις ισημερίες κάθε έτους ή διοργανώνοντας εκδηλώσεις για παιδιά και μεγάλους. Ενδεικτικά αναφέρεται η γιορτή για την

²⁷ https://www.avgi.gr/koinonia/385590_erhetai-sto-fos-me-parembaseis-ypsoys-35-ekateyro

έναρξη της εαρινής ισημερίας η οποία γιορτάζεται από τις πρωινές ώρες μέσα στο πάρκο αλλά και το συνεργατικό καφενείο με πλήθος δράσεων που περικλείουν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Ανάμεσα στις δραστηριότητες είναι η πρωινή άσκηση του σώματος μέσω της γιόγκα, η δημιουργία στεφανιών από λουλούδια στο καφενείο, εργαστήρι σποράς για παιδιά όλων των ηλικιών στο πάρκο, αφήγηση λαϊκών παραμυθιών από επαγγελματία ηθοποιό, αφηγήτρια και εμψυχώτρια ομάδων θεατρικού παιχνιδιού, ενώ το καφενείο τη συγκεκριμένη ημέρα γιορτής προσφέρει καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας φαγητό για τους επισκέπτες της εκδήλωσης και το τέλος σηματοδοτείται από μεγάλη γιορτή στο συνεργατικό καφενείο²⁸.

Όσον αφορά την Προγραμματική Σύμβαση για τον αρχαιολογικό χώρο της Ακαδημίας, το πρόγραμμα στοχεύει στην προστασία, την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου και των μνημείων καθώς και του φυσικού περιβάλλοντος κι τοπίου μέσω των παρεμβάσεων στο χώρο²⁹ (εικ.4). Το πρόγραμμα θα έχει διάρκεια 4 χρόνων, κόστος 3,5 εκατομμυρίων και θα αποτελείται από 6 υποέργα, την αναβάθμιση των βασικών υποδομών του αρχαιολογικού χώρου και του άλσους, τη διαμόρφωση των χώρων στάσης, την εγκατάσταση του εξωτερικού δικτύου πυρόσβεσης σε όλη την έκταση του αρχαιολογικού χώρου, προμήθεια αστικού εξοπλισμού και ειδικών δομικών υλικών, παρεμβάσεις στα μνημεία αλλά και αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τη δημιουργία αρχαιολογικού μουσείου Αθηνών (Βισκαδουράκη,2021). Ωστόσο, υπάρχει η άποψη ότι η σύμβαση αυτή δεν γίνεται προς όφελος του κοινωνικού συνόλου αλλά πραγματοποιείται για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων συμφερόντων και βρίσκει έφορο έδαφος ώστε να αναπτυχθεί. Σύμφωνα με τη πρωτοβουλία αγώνα για το πάρκο της Ακαδημίας Πλάτωνα η Προγραμματική Σύμβαση για την Ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου θα οδηγήσει στην απομάκρυνση πάνω από το 30/100 στρεμμάτων πάρκου για ελεύθερη χρήση. Αυτά τα 30 στρέμματα θα διατεθούν για τη δημιουργία Μουσείου. Έχουν διατεθεί 10 στρέμματα από το περιστύλιο και 5 στρέμματα έχουν αποκοπεί ήδη από την Ιερά Οικία. Δεν δίνεται ορισμένη έκταση για τη δημιουργία αναψυκτηρίων ή χώρων αναψυχής ενώ θα κοπούν και 580 δέντρα, ενώ σε αντιστάθμισμα θα φυτευτούν 334 νεαρά δέντρα αλλά θα καταστραφούν και γήπεδα, τα οποία χρησιμοποιούνταν από κάτοικους των γύρω περιοχών αλλά και σωματεία. Έτσι, ενώ η προγραμματική σύμβαση προβλέπει την ανάδειξη του φυσικού

²⁸ <https://akadimia-platonos.com/2017/03/25/%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%81%cf%84%ce%b7-%cf%83%cf%84%ce%bf-%cf%80%ce%ac%cf%81%ce%ba%ce%bf-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b1%ce%ba%ce%b1%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%af%ce%b1%cf%82-%cf%80%ce%bb%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd/#more-1446>

²⁹

<https://athensanaplasia.gr/%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%b3%cf%81%ce%b1%ce%bc%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%cf%83%cf%8d%ce%bc%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b7-%cf%80%ce%bf%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae%cf%82/>

περιβάλλοντος στον αρχαιολογικό χώρο της ακαδημίας του Πλάτωνα, η παράταξη της Λαϊκής Συσπείρωσης καταγγέλλει ότι μέσω της προγραμματικής σύμβασης μένουν στον δρόμο επτά σωματεία εξαιτίας της καταστροφής ενός εκ των τριών γηπέδων ποδοσφαίρου που βρίσκονταν στο χώρο και εξυπηρετούσαν ερασιτεχνικά ποδοσφαιρικά σωματεία της Αθήνας³⁰. Επίσης αν και το πρόγραμμα στοχεύει στην ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου, δεν δίνεται βάση στις αρχαιολογικές διανοίξεις και τους ανασκαφικούς ελέγχους που θεωρούνται υψίστης σημασίας πρακτικές για την προστασία του αρχαιολογικού χώρου και των μνημείων που συμπεριλαμβάνονται, ενώ καταδικάζεται και η απόφαση να γίνουν αποχωματώσεις στην περιοχή του περιστυλίου με τη συμμετοχή μόλις ενός αρχαιολόγου και 18 εργατών δίνοντας την εντύπωση αδιαφορίας για την ερευνητική αρχαιολογική διαδικασία, στοχεύοντας μόνο στην αποκάλυψη του μνημείου³¹. Τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το σχέδιο ανάπλασης δεν απευθύνεται στους κατοίκους των γύρω περιοχών αλλά στους τουρίστες³².

Πιο πρόσφατα, προκλήθηκε ένταση μεταξύ των κατοίκων της περιοχής και της δημοτικής αρχής εξαιτίας της έντονης αστυνόμευσης στην περιοχή σε σημείο που να διαταράσσει τη φυσιολογική ζωή και λειτουργία του πάρκου. Η ένταση κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια της γιορτής της Πρωτομαγιάς, όπου πραγματοποιήθηκε στο πάρκο ολοήμερο πικ-νικ με διοργανωτή τον δήμαρχο Αθηναίων, με τους κατοίκους και της συλλογικότητες της περιοχής να πραγματοποιούν κινήσεις διαμαρτυρίας, ενώ η δημοτική αρχή κατηγορήθηκε ότι προσπαθεί να αλλοιώσει τον χαρακτήρα λειτουργίας του πάρκου, το οποίο αποτελεί ένα χώρο προσβάσιμο, προσιτό, δημόσιο και ανοιχτό σε όλους³³.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό από τα παραπάνω ότι ο αρχαιολογικός χώρος της Ακαδημίας του Πλάτωνος αποτελεί ένα χώρο πρασίνου και αναψυχής των κατοίκων στο χαώδες αστικό τοπίο της πόλης των Αθηνών. Πλήθος ατόμων αλλά και συλλογικοτήτων χρησιμοποιούν το χώρο με ποικίλους τρόπους, εντάσσοντας τον στον αστικό ιστό της πόλης αξιοποιώντας τον με έναν διαφορετικό τρόπο από τον καθιερωμένο τρόπο διαχείρισης των αρχαιολογικών χώρων. Η

³⁰ <https://akadimia-platonos.com/2021/05/10/%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%b1%cf%81%ce%b3%ce%bf%cf%8d%ce%bd%cf%84%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%b1-%ce%b3%ce%ae%cf%80%ce%b5%ce%b4%ce%b1-%cf%80%ce%bf%ce%b4%ce%bf%cf%83%cf%86%ce%b1%ce%af%cf%81%ce%bf%cf%85-%ce%bc/#more-4003>

³¹ <https://akadimia-platonos.com/2021/05/10/3992/#more-3992>

³² https://akadimiaplatonosdotcom.files.wordpress.com/2021/06/parko_katopsi_a4.jpg

³³ <https://www.documentonews.gr/article/akadimia-platonos-makria-apo-to-parko-oi-dynameis-delta-kai-oi-mafiozoi/>

διαφορετικότητα αυτή, ωστόσο κάνει των χώρο σημείο αναφοράς στην καθημερινότητα των κατοίκων των γύρω περιοχών και όχι μόνο.

2.4 Το παράδειγμα της Μαγούλας στο νομό Φθιώτιδας

Η Κουτρουλού Μαγούλα βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά της θεσσαλικής πεδιάδας κοντά στο χωρίο Βαρδαλή και 2,5 χιλιόμετρα νότια του χωριού Νέο Μοναστήρι. Η περιοχή μεταξύ του Δομοκού και των Φαρσάλων χαρακτηρίζεται από αφθονία προϊστορικών οικισμών γεγονός που έγινε αντιληπτό από τους αρχαιολόγους ήδη από τον 20^ο αιώνα. Συγκεκριμένα οι αρχαιολόγοι Wace και Thompson κάνουν λόγο για την ύπαρξη μίας προϊστορικής θέσης βόρεια της περιοχής της Βαρδαλής, που πιθανολογείται ότι ταυτίζεται με την σημερινή θέση της Κουτρουλού Μαγούλας³⁴. Η Μαγούλα σύμφωνα με την τοπογραφική μελέτη έχει μήκος 206 μέτρα, πλάτος 182 μέτρα και βρίσκεται σε υψόμετρο 130,7 μέτρα πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Η συνολική της έκταση είναι 37 στρέμματα, γεγονός που την κατατάσσει ανάμεσα στις μεγαλύτερες μαγούλες του ελλαδικού χώρου, αν και πάνω από τη μισή της έκταση και πιο συγκεκριμένα το δυτικό της τμήμα, έχει καταστραφεί εξαιτίας της καλλιέργειας της γης (Κυπαρίσση-Αποστολικά,Χαμηλάκης,2012). Στη συγκεκριμένη περιοχή αξιοσημείωτη είναι η ανθρώπινη παρουσία από την εποχή του Χαλκού μέχρι τα Βυζαντινά και τα Νεότερα χρόνια με κύρια χρήση του χώρου κατά τη μέση Νεολιθική εποχή. Μέχρι την έως τώρα έρευνα έχουν πλήρως αποκαλυφθεί 2 τετράπλευρα κτήρια που χρονολογούνται κατά τη Μέση Νεολιθική περίοδο ενώ οι χώροι μεταξύ των κτιρίων έφεραν στο φως πλήθος κεραμικής, ειδωλίων και καταλοίπων τροφής. Συνολικά έχουν καταγραφεί περισσότερα από 400 θραύσματα αλλά και ακέραια ειδώλια με συχνά εγχάρακτη ή γραπτή διακόσμηση και επικρατέστερους τύπους αυτών με τριποδική ή τετραποδική βάση (Πεντεδέκα κ.α,2015). Το 2011 κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής διαδικασίας αποκαλύφθηκε γυναικεία ταφή σε ορθογώνια κατασκευή από μαλακό ασβεστόλιθο, χωρίς κτερίσματα, παρά μόνο μία ασβεστολιθική πέτρα ακουμπισμένη στην κοιλιά, που φαίνεται να ανήκει στον 11^ο – 13^ο αιώνα μ.Χ (Κυπαρίσση-Αποστολικά,Χαμηλάκης,2012)

Η ανασκαφή της περιοχής ξεκίνησε το 2001 από την ΙΔ' ΕΠΚΑ και τη διεύθυνση της Δρ. Ν. Κυπαρίσση-Αποστολικά και συνεχίστηκε για τις περιόδους 2002, 2004-2006 και 2008-2009. Από το 2009, επισήμως 2010 και έπειτα η ανασκαφή εντάσσεται στο πρόγραμμα <<Αρχαιολογία και Αρχαιολογική Εθνογραφία στην Κουτρουλού Μαγούλα>> πράξη που αποτελεί αποτέλεσμα της συνεργασίας της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας και

³⁴ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/history-of-research/>

Σπηλαιολογίας της Νότιας Ελλάδας και του Πανεπιστημίου του Southampton μέσω της Βρετανικής σχολής Αθηνών υπό την επίβλεψη της ΙΔ' Εφορείας, ενώ από το 2017 έχει ξεκινήσει μία νέα συνεργασία μεταξύ της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας και Ευρυτανίας, του Joukowsky Institute for Archaeology & Ancient World του Πανεπιστημίου του Brown, του Πανεπιστημίου του Liverpool και του University College London, υπό την διεύθυνση των Ν. Κυπαρίσση- Αποστολικά, Γ. Χαμηλάκη και Β.Τσάμη³⁵. Το πρόγραμμα Αρχαιολογίας και Αρχαιολογικής Εθνογραφίας περιλαμβάνει εθνογραφικές πρακτικές αλλά και άλλες πρακτικές όπως η κοινοτική και η δημόσια αρχαιολογία στοχεύοντας στην δημιουργία μίας συνεχούς, βαθιάς και ενσώματης σχέσης μεταξύ των ντόπιων κατοίκων, των αντικειμένων και των τοπίων της περιοχής. Μέσω της αρχαιολογικής εθνογραφίας η αντιμετώπιση του ατόμου ως υποκείμενο που παράγει διαφορετικές γνώσεις και όχι ως αντικείμενο μελέτης στο οποίο μεταφέρονται παρωχημένες αρχαιολογικές πρακτικές και εκπαιδευτικού χαρακτήρα ενημέρωση (Χαμηλάκης 2017:257).

Μέσω της ενημέρωσης για το παρελθόν και επαφής με τους ντόπιους κάτοικους της περιοχής επιδιώκεται η δημιουργία ισχυρών δεσμών ανάμεσα στην αρχαιολογία και την τοπική κοινωνία αλλά και η διαρκής πληροφόρηση για τον τόπο που μελετάται. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι πολλοί κάτοικοι μάζευαν υλικά τεκμήρια του παρελθόντος με λαθραίο τρόπο, όπως κεραμικά ειδώλια ή νομίσματα, τα οποία και εύρισκαν κατά τη διάρκεια γεωργικών εργασιών, πράξη που έχει περιοριστεί τα τελευταία χρόνια μετά από παρότρυνση της αρχαιολογικής υπηρεσίας, ώστε τα αντικείμενα αυτά να παραδίδονται σε τοπικά μουσεία με αντάλλαγμα μία μικρή αποζημίωση (Hamilakis, Theou, 2013). Μέσω της διαρκούς διαπραγμάτευσης του παρελθόντος από τους κάτοικους της περιοχής της ανασκαφής αλλά και των συνεχόμενων αναζητήσεων για το υλικό παρελθόν, την αίσθηση που έχει αλλά και το πώς όλα αυτά σχετίζονται με τον αρχαιολογικό χώρο πραγματοποιείται η εθνογραφική μελέτη, δίνοντας με αυτό τον τρόπο την ευκαιρία στην τοπική κοινωνία να ασχοληθεί με τα αρχαιολογικά ευρήματα του τόπου της³⁶ και να κατανοήσει τη σημασία τους. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω των συζητήσεων που λαμβάνουν χώρα κοντά στην περιοχή της ανασκαφής, όπου οι αρχαιολόγοι προσπαθούν να εξηγήσουν την σημασία των χαρακτηριστικών και των ευρημάτων (Hamilakis, Theou, 2013).

Η προσπάθεια που γίνεται από την πλευρά των αρχαιολόγων ώστε ο ανασκαφικός χώρος να αποτελέσει διάυλο επικοινωνίας και να καταστεί σημείο αναφορά του τόπου φαίνεται και από

³⁵ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/history-of-research/>

³⁶ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/archaeological-ethnography/>

το πλήθος των εκδηλώσεων που έχουν πραγματοποιήσει όλα αυτά τα χρόνια των ανασκαφών πληροφορίες που κάθε ενδιαφερόμενος να εντοπίσει και να μελετήσει μέσω του διαθέσιμου ιστότοπου για την ανασκαφή στην περιοχή³⁷. Από τις κυριότερες δράσεις τους είναι οι θεατρικές παραστάσεις που λαμβάνουν μέρος στο χώρο που πραγματοποιούνται οι ανασκαφικές έρευνες καθώς, όπως αναφέρει και ο Tilley, τα υπαίθρια ανασκαφικά πεδία προσφέρουν στους μη αρχαιολόγους επισκέπτες ευκολότερα τον ενθουσιασμό και το ενδιαφέρον για το παρελθόν, από ότι προσφέρεται μέσω των μουσειακών εκθέσεων ή των βιβλίων (Tilley, 1989). Το πρόγραμμα στη Κουτρουλού Μαγούλα αποτελεί μία από τις πρώτες προσπάθειες στην Ελλάδα. Εγκαινιάστηκε από τον αρχαιολόγο και ηθοποιό Ευθύμη Θέου και τον συνθέτη και performer Θανάση Δεληγιάννη το 2010 με το έργο με τίτλο <<Το Γεύμα>>. Η παράσταση αναφερόταν στο ζήτημα της τροφής αλλά και τον διαχρονικό κοινωνικό φαινόμενο του γεύματος³⁸. Τα κείμενα ήταν σχετικά με την ανασκαφική περίοδο με τον Ευθύμη Θέου να έχει τον ρόλο του αρχαιολόγου αλλά και του συλλέκτη συνεντεύξεων από τους κατοίκους της περιοχής. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής η δουλειά συνδυάζονταν με την παρατήρηση των κοινωνικών αντιδράσεων στην περιοχή, τη ρουτίνα, τη βαρεμάρα, τη χαρά του γεύματος, γεγονότα που συμπεριλήφθηκαν στο κυρίως κείμενο της παράστασης. Επιπλέον, η συνεργατική προσπάθεια για την αποπεράτωση της διαδικασίας φαίνεται και από την συμμετοχή των φοιτητών στη διαδικασία παραγωγής του κειμένου, αφού όλοι οι φοιτητές κρατούσαν καθημερινά ημερολόγιο στο οποίο παρακινούνταν να γράφουν τις σκέψεις τους και τις εμπειρίες τους από την περίοδο της ανασκαφής, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη διαδικασία του φαγητού αλλά και στο ίδιο το φαγητό. Κατά τη διάρκεια της αφήγησης του κειμένου από τους δύο εκφωνητές κοντά στο σημείο που ήταν μαζεμένοι οι θεατές της παράστασης και στο βαθύτερο σκάμμα είχαν τοποθετηθεί δύο μεγάλα καζάνια μέσα στα οποία έβραζαν κομμάτια αρνιού και πλιγούρι, τα οποία μαγειρεύονταν από δύο ηλικιωμένους που βοηθούσαν σε όλο το εγχείρημα (εικ.5). Το φαγητό, το οποίο μαγειρεύονταν ήταν γνώριμο καθώς παρόμοιο μαγειρεύεται στις ετήσιες γιορτές του χωριού και αποτελούσε και αυτό κεντρικό μέρος της αφήγησης καθώς οι αφηγητές έκαναν αναφορές στο φαγητό που μαγειρευόταν που τους προσφέρθηκε κατά τη διάρκεια. Μετά το τέλος του πρώτου μέρους, ακολούθησε το δεύτερο με τη συμμετοχή όλων των συμμετεχόντων, οι οποίοι απήλαυσαν ένα γεύμα με ερασιτέχνες μουσικούς να παίζουν μουσική (Hamilakis, Theou, 2013) (εικ.6). Η διαδικασία του φαγητού αποτελεί μία διαδικασία ενσωμάτωσης. Μέσω της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας

³⁷ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/>

³⁸ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/art-and-archaeology-at-koutroulou/koutroulou-theatre-archaeology/>

δημιουργείται ένα διασωματικό τοπίο, γεμάτο συναισθήματα και αισθητηριακές αναμνήσεις. Δημιουργείται ένα πολυαισθητηριακό τοπίο, όπου συμμετέχουν όλες οι υπαρκτές αισθήσεις, σύμφωνα με το δυτικό sensorium. Η όραση, η ακοή, η αφή, η γεύση, η όσφρηση, δημιουργούν ένα πολυαισθητηριακό βίωμα για τους συμμετέχοντες, συντελώντας στην ευκολότερη κατανόηση του παρελθόντος. Το παρόν γεύμα λειτουργεί ως μέσω δημιουργίας αναμνήσεων, τις οποίες θα ανακαλεί ο επισκέπτης, συνδυάζοντας μνημονικά τον τόπο με την τροφή (Χαμηλάκης,2013).

Αν και οι κάτοικοι της περιοχής στην αρχή ήταν πιο επιφυλακτικοί απέναντι στην αρχαιολογική δραστηριότητα στην περιοχή, συμμετείχαν ενεργά στις εκδηλώσεις, οι οποίες συνεχίστηκαν και με άλλες παραστάσεις στον αρχαιολογικό χώρο (Κυπαρίσση-Αποστολικά,Χαμηλάκης,2012). Συγκεκριμένα την παράσταση με τίτλο <<Το Γεύμα>> την παρακολούθησαν 200 μέλη της τοπικής κοινότητας αλλά και την επόμενη χρονιά ο Ευθύμης Θέου παρουσίασε σε συνεργασία με 10 έφηβους της περιοχής μία νέα παράσταση με τίτλο <<Το Σπίτι>>, με την ενεργή συμμετοχή του κοινού. Το 2017 παρουσιάστηκε το έργο <<28 ημέρες>> το οποίο και αφηγείται την καθημερινότητα των αρχαιολόγων φοιτητών στο αρχαιολογικό πεδίο αλλά και στα χωριά που βρίσκονται στην περιοχή, δηλαδή το Νέο Μοναστήρι και το χωριό της Βαρδαλής. Το 2018 παρουσιάστηκε από την αρχαιολόγο Ηλέκτρα Αγγελοπούλου το έργο <<Διαδρομές>> που βασιζόνταν σε έρευνα σχετικά με τα τοπωνύμια και της τοπικές μνήμες και το 2019 σε συνεργασία με 11 γυναίκες από το χωριό Νέο Μοναστήρι παρουσίασε ένα έργο το οποίο προσέγγιζε το ζήτημα της γυναικείας ταυτότητας με σημείο αναφοράς τα γυναικεία ειδώλια που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια της ανασκαφής³⁹.

Ο ανασκαφικός χώρος της Κουτρουλού Μαγούλας αποτελεί ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα της σχέσης που δημιουργείται ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και τους επιστήμονες αρχαιολόγους της περιοχής που μετέβησαν στην περιοχή, ώστε να μελετήσουν τον συγκεκριμένο οικισμό. Στην αρχή αν και οι άνθρωποι εμφανίζονται δύσπιστοι, οι συνεχείς δράσεις που γίνονται στον αρχαιολογικό χώρο σε συνδυασμό με το πρόγραμμα της αρχαιολογικής εθνογραφίας φαίνεται να οδηγούν στην αφομοίωση του χώρου, ως αρχαιολογικού από την τοπική κοινωνία. Η συναναστροφή των αρχαιολόγων με την τοπική κοινωνία ποικίλει ως προς τους σκοπούς της. Οι αρχαιολόγοι μέσω της μελέτης των ανθρώπων και της περιοχής μπορούν να έχουν μία ολιστική εικόνα και μία πιο καθαρή αντίληψη για την περιοχή αλλά και τους κατοίκους της

³⁹ <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/art-and-archaeology-at-koutroulou/koutroulou-theatre-archaeology/>

στο πέραςμα του χρόνου (Lekakis,2013) ενώ οι δράσεις τους έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός χώρου εξωστρέφειας, ψυχαγωγίας και συναναστροφής της τοπικής κοινωνίας, πράξη που έχει ως αποτέλεσμα την ομαλή ένταξη του στην καθημερινότητα των ανθρώπων των γύρω περιοχών και την οικειοποίηση του, ως αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας τους.

2.5 Το παράδειγμα του πολιτιστικού πάρκου στο Λύκαιο όρος

Το Λύκαιο όρος βρίσκεται στα σύνορα των νομών Αρκαδίας και Μεσσηνίας κοντά στη Μεγαλόπολη. Αρχίζει από την αριστερή όχθη του Αλφειού ποταμού και φτάνει κοντά στα παράλια του κόλπου της Κυπαρισσίας. Στην κορυφή του όρους βρίσκεται ένα από τα πιο σημαντικά ιερά του Διός αλλά και κατάλοιπα εγκαταστάσεων που συνδέονται με αγώνες προς τιμήν του θεού, τα αρχαία Λύκαια. Σύμφωνα με τον Πausανία στο Λύκαιο όρος υπάρχει περιοχή που ονομάζεται Κρητέα. Οι Αρκάδες λένε ότι η Κρήτη που γεννήθηκε ο Ζεύς δεν είναι το νησί αλλά αυτή η περιοχή. Τα δεδομένα από τις θυσίες των ζώων προς τιμήν του θεού, ως επί τω πλείστον αιγών και προβάτων, μαρτυρούν συνεχόμενη διάρκεια λατρείας στον συγκεκριμένο βωμό από τον 16^ο αιώνα μέχρι και την Ελληνιστική περίοδο (Μασουρίδη,2017).

Η πρώτη ανασκαφή έγινε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα από τον Κ. Κοντόπουλο, ενώ στη συνέχεια ανασκάφηκε το τμήμα του ιερού από τον Κ. Κουντουριώτη στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι οποίοι εντόπισαν και αποκάλυψαν διάφορα χαρακτηριστικά του ιερού, όπως τον τύμβο από τέφρα που περιλαμβάνει ένα βωμό στα νότια της κορυφής και το τέμενος. Στο κάτω μέρος αποκαλύφθηκε από τον Κουντουριώτη ο ιππόδρομος, το στάδιο, το λουτρό, δύο βρύσες, μία στοά, καθίσματα και ένα κτήριο που ονομάζεται διοικητικό, αλλά χαρακτηρίζεται ως ξενώνας (Romano,Voyatzis,2014). Όσον αφορά το ιερό, ο κύριος λατρευτικός χώρος, το τέμενος, βρίσκεται σε υψόμετρο 1.400 μέτρων, στη νοτιότερη κορυφή του όρους. Στο τέμενος βρίσκεται ο βωμός τέφρας για τις θυσίες των ζώων προς τιμήν του Δία, χώρος ο οποίος ήταν άβατος και όπως περιγράφει ο Πausανίας στο εσωτερικό του συνέβαιναν θαυμαστά πράγματα. Επίσης, όπως περιγράφει, στα ανατολικά του βωμού υψώνονται δύο κίονες, πάνω στους οποίους ήταν τοποθετημένοι παλαιότερα επίχρυσοι αετοί ενώ στο βωμό γίνονταν θυσίες για τις οποίες δεν του ήταν ευχάριστο να μιλήσει. Για αυτή την αναφορά έχει δοθεί η εξήγηση, ότι ο Πausανίας αναφερόταν στις ανθρωποθυσίες που φαίνεται να γινόταν στον ιερό χώρο (Μασουρίδη,2017). Σε πιο πρόσφατες έρευνες που έγιναν στον χώρο, ήρθε στο φως για πρώτη φορά ανθρώπινη ταφή, η οποία έχει αποτεθεί με προσανατολισμό Ανατολή- Δύση σε στενό όρυγμα που δημιουργήθηκε από την τέφρα και τα καμένα χώματα και βρίσκεται σε ύπτια θέση,

ενώ από το τμήμα του κρανίου σώζεται μόνο η κάτω γνάθος. Ο σκελετός πιθανολογείται ότι ανήκει σε άνδρα εφηβικής ηλικίας και χρονολογείται πιθανόν κατά τον 11^ο αιώνα π.χ. και αποτελεί αποκάλυψη εξέχουσας σημασίας εάν ληφθούν υπόψιν οι αναφορές του Πανσανία περί ανθρωποθυσιών και η θέση της ταφής, στο μέσο δηλαδή του βωμού(Μασουρίδη,2017).

Ένα νέο ερευνητικό αρχαιολογικό πρόγραμμα ξεκίνησε στην περιοχή το 2003. Το πρόγραμμα αυτό αποτελεί μία συνεργασία των πανεπιστημίων της Pennsylvania και της Arizona με την ΛΘ΄ Εφορεία, υπό την αιγίδα της αμερικάνικης σχολής Αθηνών και επιστημονικούς υπεύθυνους τους David Romano και Mary Voyatzis. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του συγκεκριμένου προγράμματος είναι οι στενές σχέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ των αρχαιολόγων και της κοινότητας των Άνω Καρυών, χωρίς τη στήριξη της οποίας δεν θα ήταν δυνατή η υλοποίηση του προγράμματος. Η στήριξη που δέχθηκαν οι υπεύθυνοι του προγράμματος ήταν υλική αλλά και άυλη και αντίθετα με τις περισσότερες περιπτώσεις συναναστροφής της αρχαιολογίας και της τοπικής κοινωνίας της εκάστοτε περιοχής, στη συγκεκριμένη περίπτωση αντί οι κάτοικοι να δείξουν απροθυμία στη συνεργασία, υπήρξαν ενεργά μέλη σε όλη τη διαδικασία. Οι κάτοικοι με την παρότρυνση της αρχαιολογικής μονάδας, συμμετείχαν ενεργά στις δράσεις του αρχαιολογικού προγράμματος, προσέφεραν εθελοντική δράση μέσω της άτυπης φύλαξης της χωρίς περιφραγής θέσης ενώ κάποιοι κάτοικοι πρότειναν να παραχωρήσουν και προσωπικές τους εκτάσεις για την διευκόλυνση της έρευνας (Λεκάκης, Πάντζου, 2012) αλλά προσέφεραν χώρους στέγασης για την παραμονή των μελών της ανασκαφής σε προνομιακές τιμές⁴⁰.

Αποτέλεσμα της υγιούς αυτής σχέσης είναι η δημιουργία μίας ομάδας συνεργασίας για την προώθηση του σχεδίου υλοποίησης του Παρράσιου πάρκου πολιτιστικής κληρονομιάς, πληροφορίες για το οποίο είναι διαθέσιμες στον επίσημο ιστότοπο⁴¹. Το πάρκο εκτείνεται στους νομούς της Αρκαδίας, Ηλείας και Μεσσηνίας και αποτελεί ένα εγχείρημα που έχει ως στόχο την ανάπτυξη της περιοχής όπου εκτείνεται και τη διατήρηση της ως περιοχή πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της συναναστροφής των κατοίκων, ενθαρρύνοντας τις τοπικές κοινότητες να συνεχίσουν να ζουν και να εργάζονται στον προστατευόμενο αρχαιολογικό χώρο. Ανάμεσα στους στόχους του προγράμματος είναι η προστασία των τοπικών χαρακτηριστικών της περιοχής, να διατηρήσει και να παρέχει πρόσβαση στις περιοχές ενδιαφέροντος, να επισημάνει και να προστατεύσει σημαντικούς αρχαιολογικούς χώρους όπως το πρώτο ελληνικό ιερό που αναγνωρίστηκε ως παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, το ιερό

⁴⁰ http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/2018_RoA_FINAL.pdf

⁴¹ <http://parrhasianheritagepark.org/en/resources/resources-overview>

του Απόλλωνα στις Βάσσεις Φιγαλείας, αλλά και του Λύκαιον όρος, το οποίο αποτελεί ένα από τα πιο γνωστά πανελλήνια ιερά, το οποίο αποτελείται από το μόνο ορατό ιπποδρόμιο στον ελληνικό κόσμο αλλά και έναν βωμό που χρησιμοποιούταν για πάνω από 5.000 χρόνια στον ιερό ναό του Διός. Επίσης σημαντική βαρύτητα δίνει στην επικοινωνία του κράτους και των κατοίκων της περιοχής, όσον αφορά την εξωτερίκευση των ανησυχιών τους για τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας αλλά και η ενθάρρυνση της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής μέσω του τουρισμού και η προστασία και στήριξη της παράδοσης του τόπου, η οποία δεν έχει χαθεί με το πέρασμα του χρόνου⁴².

Πράγματι, κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου πραγματοποιήθηκαν ποικίλες δραστηριότητες με κύριο αποδέκτη την τοπική κοινωνία αλλά και τη δημιουργία ισχυρών δεσμών μεταξύ των κατοίκων και του πάρκου. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου του 2013 πραγματοποιήθηκαν τα εγκαίνια του τρίτου μονοπατιού του πάρκου ανάμεσα στο χωρίο Βάστα και την εκκλησία της Αγίας Θεοδώρας, σε μία απόσταση περίπου πέντε χιλιομέτρων. Στην εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 21 Ιουλίου συμμετείχαν οι κοινοτικοί ηγέτες αλλά και οι πολιτικοί αξιωματούχοι της περιοχής, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε πεζοπορία στην οποία συμμετείχαν συνολικά 73 άτομα, κάτοικοι των περιοχών εντός των ορίων του πάρκου, ανάμεσά τους οι φοιτητές της ανασκαφής, αλλά και η ομάδα της Τρίπολης. Μετά τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκε συνάντηση στο κοινοτικό κέντρο όπου και συζητήθηκαν πρακτικά μέρη του Παρράσιου Πάρκου. Επίσης συζητήθηκε το πώς θα επωφεληθούν οικονομικά οι τοπικές κοινότητες από την ίδρυση και την ανάπτυξη του πάρκου αλλά και η ιδέα πώλησης τοπικών προϊόντων ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης⁴³. Όπως προκύπτει και από την εθνογραφική έρευνα, η οποία ξεκίνησε το 2011, οι τοπικές κοινωνίες του Λυκαίου όρους θεωρούν ότι τα αρχαία θα αποτελέσουν τρόπο τόνωσης της κοινωνικής και κοινοτικής ζωής, η οποία πλέον δεν είναι τόσο έντονη στην περιοχή, αφού πολλοί κάτοικοι της περιοχής μετακινήθηκαν προς τη Μεγαλόπολη μετά την έναρξη της λειτουργίας του λιγνιτικού εργοστασίου. Η εθνογραφική μελέτη έχει διττό χαρακτήρα. Από τη μία ερευνάται η επιρροή που ασκούν οι αρχαιολόγοι στον τρόπο με τον οποίο οι κάτοικοι προσλαμβάνουν το παρελθόν αλλά και τον τρόπο που επηρεάζουν τα αρχαία την τοπική κοινωνία, ενώ ταυτόχρονα συλλέγονται πληροφορίες και μαρτυρίες, ώστε να γίνει μία ανασύσταση της βιογραφίας της περιοχής (Λεκάκης, Πάντζου, 2012). Πιο πρόσφατα, κατά την ανασκαφή του 2018 μία ομάδα από τον χώρο της ανασκαφής υπό την επίβλεψη της Νότας Πάντζου εξερεύνησαν την περιοχή

⁴² <http://parrhasianheritagepark.org/en/resources/resources-overview>

⁴³ <http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/RoASummer2013.pdf>

του γεφυριού της Βουτούνας κοντά στην περιοχή του Λυκαίου και με την καθοδήγηση του προέδρου του χωριού, Ηλεία Κορόλη, καθαρίστηκε το μονοπάτι από θάμνους και δέντρα που εμπόδισαν τη διέλευση στο μονοπάτι προς το γεφύρι. Στη δράση αυτή συμμετείχαν και εθελοντές. Επίσης πραγματοποιήθηκαν ομιλίες αλλά και συζητήσεις για το μέλλον της περιοχής⁴⁴(εικ.7).

Ο αρχαιολογικός χώρος του Λυκαίου όρους αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση, αφού η επαφή και η εξέλιξη της αρχαιολογικής έρευνας επιδιώκεται από την τοπική κοινωνία. Οι ενέργειες που πραγματοποιούνται εξαιτίας της ανασκαφής έχουν δώσει μία νέα πνοή στην περιοχή, η οποία είχε σταματήσει να εξελίσσεται τα τελευταία χρόνια. Οι κάτοικοι ήταν πρόθυμοι να συνεργαστούν με το επιστημονικό προσωπικό της ανασκαφής, το οποίο έφτιαξε ένα πρόσφορο έδαφος, ώστε να αναπτυχθεί και να ευοδωθεί η μεταξύ τους συνεργασία και μέσω αυτής της συνεργασίας, να βελτιώσουν την ποιότητα ζωής τους αλλά και να έχουν οικονομικά οφέλη.

2.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται η σημασία των αισθήσεων στην κατανόηση και τη βιωματική προσέγγιση του παρελθόντος. Αν και η επιστήμη της αρχαιολογίας όλα αυτά τα χρόνια δίνει έμφαση στην αρχαιολογική μαρτυρία, οι αισθήσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της. Μέσω της σωματικής επαφής και των λοιπών αισθήσεων, ο επισκέπτης και ο ίδιος ο αρχαιολόγος μπορούν να έρθουν σε μία πιο άμεση επαφή με τον αρχαίο κόσμο, να τον κατανοήσουν καλύτερα και μέσα από άλλες δραστηριότητες να αισθανθούν τον χώρο ως κομμάτι τους και όχι ως ένα αποστειρωμένο και αποκομμένο από το σύνολο περιβάλλον.

Για να γίνει κατανοητή η σημασία της ενσώματης εμπειρίας αναλύθηκαν παραδείγματα που προωθούν την ενεργή συμμετοχή του κοινού στις δραστηριότητες των αρχαιολογικών χώρων. Κάποιες από αυτές τις δραστηριότητες προωθούνται από την ίδια την κοινωνία που επιζητά και διεκδικεί τη συμμετοχή της και την ένταξη του αρχαιολογικού χώρου στην καθημερινότητα της, όπως το παράδειγμα του λόφου του Φιλοπάππου και της Ακαδημίας του Πλάτωνος αλλά και κάποιες από την ίδια την επιστημονική ομάδα των αρχαιολόγων, που έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία του κοινού στη διαχείριση και τη βιωσιμότητα των αρχαιολογικών χώρων και προωθούν τέτοιες ενέργειες. Οι προαναφερθέντες αρχαιολογικοί χώροι έχουν καταφέρει να δώσουν μία διαφορετική πνοή στην καθημερινότητα των πολιτών

⁴⁴ http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/2018_RoA_FINAL.pdf

και να αποτελέσουν χώροι επικοινωνίας, ενημέρωσης, προώθησης ιδεών και αντιλήψεων και ουσιαστικής επαφής με το παρελθόν.

3.1 Το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό

Το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό βρίσκεται στο νησί της Κέρκυρας και συγκεκριμένα καλύπτει ένα μέρος της Παλαιόπολης, δηλαδή της αρχαίας πόλης, στην οποία έζησαν οι Κερκυραίοι από την εποχή που έγιναν αποικία των Κορινθίων μέχρι και τα Ρωμαϊκά χρόνια. Η περιοχή της Παλαιόπολης αναπτύχθηκε ανάμεσα στα δύο λιμάνια της, τον Υλαϊκό λιμένα που σήμερα βρίσκεται η λιμνοθάλασσα του Χαλικιόπουλου και εξυπηρετούσε κατά κύριο λόγο εμπορικούς σκοπούς και την περιοχή του Ανεμόμυλου που βρισκόταν το πολεμικό της λιμάνι (Ζερνιώτη- Βέργη, 2002:12). Η Παλαιόπολη, βρίσκεται περίπου ένα χιλιόμετρο μακριά από το ιστορικό κέντρο της Κέρκυρας και κατοικήθηκε πιθανόν γύρω στο 734 π.χ. από τους Κορινθίους. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από το πλήθος αρχαιολογικών τεκμηρίων που έχουν βρεθεί εσωτερικά του χώρου, που ωστόσο δεν είναι αρκετά ώστε να μας αποδώσουν τη μεγαλοπρέπεια του χώρου κατά τα αρχαία χρόνια. Γενικά αρχαία στην Κέρκυρα αποκαλύπτονται ήδη από την εποχή της Ενετοκρατίας, με σκοπό την μεταφορά υλικού προς τη Δύση αλλά και η προμήθεια υλικού, ώστε να κατασκευαστούν τα δύο φρούρια. Στο Μον Ρεπό συστηματικές ανασκαφές έγιναν από τον Γ. Δοντά και Π. Καλλιγά, οι οποίοι περιγράφουν τις καταστροφικές λεηλασίες που υπέστη ο χώρος όλα αυτά τα χρόνια (Δοντάς- Καλλιγάς, 1968). Οι ανασκαφές στην Παλαιόπολη ξεκίνησαν κατά την περίοδο της Γαλλικής κυριαρχίας με αφορμή τη προσπάθεια διάνοιξης οχυρωματικής τάφρου. Ακολούθησαν ανασκαφές στο ιερό της Αρτέμιδος Γοργούς ενώ οι συστηματικές ανασκαφές στην βασιλική ξεκίνησαν το 1936⁴⁵.

Όσον αφορά τον αρχαιολογικό χώρο του Μον Ρεπό, έχει έκταση 238.000 τ.μ και μέσω μονοπατιών ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να περιηγηθεί στον χώρο και να θαυμάσει τα αρχαία μνημεία αλλά και τα πιο πρόσφατα ξετυλίγοντας του κουβάρι της ιστορίας του τόπου η οποία μιλά μέσω των καταλοίπων προηγούμενων εποχών. Η θαυμάσια και πυκνή βλάστηση του κήπου που εκτείνεται σε όλα τα σημεία δεν περνά απαρατήρητη. Η περιγραφή των αρχαιοτήτων που γίνεται παρακάτω ξεκινά από το εξωτερικό τμήμα του αρχαιολογικού χώρου που βρίσκονται αρχαιότητες της αρχαίας Κέρκυρας, της ρωμαϊκής περιόδου αλλά και της παλαιοχριστιανικής και εν συνεχεία περιγράφονται τα κτίρια και οι αρχαιότητες με τις οποίες έρχεται σε επαφή ο επισκέπτης κατά την είσοδο του στον αρχαιολογικό χώρο του Μον Ρεπό.

Απέναντι από την είσοδο του αρχαιολογικού χώρου είναι ορατά τμήματα της αρχαίας αγοράς, η οποία εκτείνονταν μέχρι και την περιοχή του Ανεμόμυλου, αλλά η διαμόρφωση της δεν έχει καθοριστεί με σαφήνεια. Η αγορά αποτελούσε χώρο εμπορικών συναλλαγών αλλά και

⁴⁵ http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=5&lang=el

κοινωνικής και θρησκευτικής έκφρασης. Στην περιοχή της αγοράς λάμβαναν μέρος οι συνελεύσεις της εκκλησίας του Δήμου, που ονομάζονταν Αλία, αλλά και οι συνελεύσεις της Βουλής. Επίσης στην περιοχή πιθανολογείται να υπήρχε ναός του Ποσειδώνος, τα ιερά του Διός, των Διοσκούρων και της Αθηνάς, στοές και εργαστήρια. Κατά την περίοδο της ελληνιστικής περιόδου και της ρωμαϊκής περιόδου κατασκευάστηκε στην αγορά αποχετευτικό δίκτυο το οποίο καλύφθηκε με πλακόστρωτο (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:98)

Στον ίδιο χώρο και συγκεκριμένα στο βορειοανατολικό άκρο του αρχαιολογικού χώρου εντοπίζεται η βασιλική της Αγίας Κερκύρας. Η εκκλησία σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση είχε πάρει την ονομασία <<Μεγάλη Εκκλησία>> ή << Αγία Κέρκυρα>> (Χονδρογιάννης,2014:383)(εικ.8). Η Βασιλική δημιουργήθηκε από τον επίσκοπο Ιοβιανό, άποψη που τεκμηριώνεται από σχετική επιγραφή που βρέθηκε σε ψηφιδωτό δάπεδο βορειοδυτικά του μνημείου (Παπαδημητρίου,1948) ή τον αυτοκράτορα Ιοβιανό, όνομα με το οποίο είναι μέχρι σήμερα γνωστή, τον 5^ο αιώνα π.χ με υλικό που προερχόταν από ιερά, βωμούς και κτίρια της αρχαίας πόλης. Αυτό τεκμηριώνεται από μία επιγραφή που βρέθηκε στον χώρο «Πίστιν ἔχων βασίλ[ε]ϊαν ἐμὼν μενέων σννέριθον σοί, μάκαρ ὕψιμέδον, τόνδ' Ἱερὸν ἐκτιοα νηὸν Ἑλλήνων τεμένη και βωμούς ἐξαλαττάξας χειρός ἀπ' οὐτιδανῆς Ἰοβιανός ἐδνον ανακτι.» (Παπαδημητρίου,1948). Η αρχική μορφή της βασιλικής ήταν πεντάκλιτη ξυλόστεγη, η οποία και κάηκε πολλές φορές. Στο νότιο κλίτος, το νάρθηκα και το βορειοδυτικό πρόκτισμα βρέθηκαν ψηφιδωτά τα οποία ήταν διακοσμημένα με γεωμετρικά θέματα, πουλιά, ψάρια και καρπούς, τα οποία είναι δημιουργήματα του Ελπίδιου. Όταν επισκευάστηκε αργότερα περιορίστηκε στη μορφή της τρίκλιτης βασιλικής και στο βόρειο κλίτος το οποίο είχε καταστραφεί χτίστηκε ένα μικρό αψιδωτό παρεκκλήσιο (Καλλιπολίτης, 1957). Η βασιλική κατά τον 11^ο αιώνα καταστράφηκε κατά τη διάρκεια επιδρομών των Σαρακηνών ή των Νορμανδών και έτσι το διάστημα ανάμεσα στον 12^ο και τον 16^ο αιώνα περιορίστηκε στο μεσαίο κλίτος χωρίς τους δύο νάρθηκες. Πιθανολογείται ότι αυτή τη περίοδο χτίζεται μικρό μοναστήρι, το οποίο όμως καταστράφηκε κατά την επιδρομή των Τούρκων το 1537. Αργότερα, μεταξύ του 1603- 1605 η απομείνασα εκκλησία και τα κελιά ανακαινίσθηκαν από τον βενετό Προνοητή Αυγουστίνο Canale και το 1680 επισκευάστηκε από τον κρήτα ιερομόναχο Αρσένιο Καλλούδη (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:100).

Στον χώρο που βρίσκεται ο βασιλική του Ιοβιανού έχουν εντοπιστεί τμήματα της αρχαίας αγοράς αλλά και της ρωμαϊκής στοάς. Η ρωμαϊκή στοά έχει μήκος 21 μέτρα και πλάτος 7 μέτρα και φαίνεται ότι ήταν σε χρήση μέχρι και τον 4^ο αιώνα μ.χ όπως φαίνεται από τα νομίσματα και την κεραμική που βρέθηκαν στο επιφανειακό στρώμα της ανασκαφής. Η στοά έχει ΝΑ-

ΒΑ προσανατολισμό και ο στυλοβάτης της εξωτερικής πρόσοψης αποτελείται από ιωνική κιονοστοιχία από την οποία είναι ακόμα σήμερα εμφανής ένας πεσμένος κίονας. Οι κίονες της στοάς ήταν τοποθετημένοι πάνω σε λίθινες πλάκες συνολικών διαστάσεων $1,20 \times 1,30$ μέτρα, οι οποίες ενώνονταν μεταξύ τους με τοίχους δύο παρειών, κάθε μία από τις οποίες είναι κατασκευασμένες με opus testaceum. Εσωτερικά τοίχος είναι επιχρισμένος με λευκό κονίαμα. Στο βορειοδυτικό τμήμα της πρόσοψης βρέθηκε λίθινο τμήμα ημικυκλικού βάθρου που αποτελείται από τρεις κατεργασμένους δόμους διαμέτρου 2,05 μέτρων (Πρέκα – Αλεξανδρή, 2010:101).

Δίπλα στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου του Μον Ρεπό είναι ορατή μία ακόμα αρχαιολογική θέση, τα ρωμαϊκά λουτρά τα οποία και χρονολογούνται κατά τα τέλη του 1^{ου} με αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.χ. και καταστράφηκε πιθανότατα το 551 μ.χ εξαιτίας σεισμού. Τα ρωμαϊκά λουτρά είναι χτισμένα στο επικλινές επίπεδο της ανατολικής λοφοσειράς της Παλαιόπολης και αποτελούνται από δέκα κύριους και τρεις βοηθητικούς χώρους. Πιθανότατα το λουτρό ήταν ενταγμένο στον πολεοδομικό ιστό της αρχαίας πόλης καθώς βρέθηκαν οικιστικά λείψανα αρχαϊκής και ελληνιστικής περιόδου⁴⁶. Οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν από το υπουργείο Γεωργίας εντός του κρατικού τμήματος του Ινστιτούτου Ελαίας. Η δοκιμαστική ανασκαφή έφερε στο φως έναν θάλαμο με προσανατολισμό από ΒΔ προς ΝΑ εσωτερικών διαστάσεων 9.70×7.60 μέτρα του οποίου το δάπεδο στηριζόταν σε στυλίσκους υποκαύστων με ύψος 0,82 μέτρων, οι οποίοι είναι κατασκευασμένοι από τετράγωνους ή στρογγυλούς οπτόπλινθους. Οι τοίχοι που σώζονται βρίσκονται στο ύψος των στυλίσκων και αποτελούνται από οπτόπλινθους και αμμοκονίαμα. Στα ΒΔ του τοίχου του εν λόγω θαλάμου βρίσκεται το κτίσμα του πυράννου, το οποίο ήταν ένα ορθογώνιο διαμέρισμα με διαστάσεις 3.60×1.90 το οποίο επικοινωνούσε με το υπόκαυστο μέσω τοξωτού ανοίγματος ενώ στη ΒΔ πλευρά βρέθηκε διαμέρισμα με τέφρα το οποίο χρησίμευε για τον καθαρισμό του πυράννου (Καλλιπολίτης, 1959). Οι θερμές αίθουσες ήταν τοποθετημένες στα νότια ώστε να φωτίζονται από τα δυτικά τον χειμώνα. Συνολικά το συγκρότημα έχει μήκος 94,65 και πλάτος 56 μέτρα και στα ευρήματα διακρίνονται τέσσερις οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη είναι, όπως προαναφέρθηκε κατά τη διάρκεια της κατασκευής του στα τέλη του πρώτου και αρχές του δεύτερου αιώνα μ.χ και η δεύτερη κατά τη διάρκεια του 2^{ου} μέχρι και τον 4^ο αιώνα που τα λουτρά λειτουργούν ως μικρό βαλανείο. Κατά τη διάρκεια του 4^{ου} αιώνα είναι η τρίτη φάση στην οποία γίνονται επισκευές σε τρεις χώρους του συγκροτήματος και η τοποθέτηση ψηφιδωτών στα δάπεδα. Άξιο αναφοράς είναι το ψηφιδωτό του Ωκεανού στον χώρο 2. Και η

⁴⁶ http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=9&lang=el

τελευταία φάση των λουτρών φαίνεται να είναι κατά το πρώτο μισό του 5^{ου} αιώνα που μετά την ανέγερση της βασιλικής τα λουτρά προσαρμόζονται στα νέα ήθη της εποχής. Οι λουτήρες γίνονται ατομικοί και πιθανότατα το λουτρό γίνεται τμήμα της βασιλικής το οποίο και εξυπηρετεί φτωχούς πιστούς, ενώ ο πρώτος και ο δεύτερος χώρος γίνονται εργαστήρια (Πρέκα-Αλεξανδρή,2010:106).

Ανηφορίζοντας τον δρόμο από τη κεντρική είσοδο του χώρου του Μον Ρεπό στο αριστερό χέρι φαίνεται ο ναός της Αγίας Ευφημίας. Ο ναός αυτός αναφέρεται σε έγγραφο το 1478, γεγονός που το κάνει να θεωρείται το αρχαιότερο γυναικείο μοναστήρι. Το μοναστήρι είχε μετόχι το ναό του Αγίου Παντελεήμονα, ο οποίος βρισκόταν ανατολικά αλλά καταστράφηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ των Ρωσσοτούρκων και των Γάλλων το 1799 (Ζερνιώτη-Βέργη,2002:69). Παίρνοντας ένα διαφορετικό μονοπάτι ο επισκέπτης συναντά το υπαίθριο λυόμενο θέατρο της Ρένας Βλαχοπούλου, το οποίο αποτελεί μία πιο πρόσφατη κατασκευή και λειτουργεί τους καλοκαιρινούς μήνες από το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Κέρκυρας(ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ) και έχει χωρητικότητα 600 θέσεων.⁴⁷ Επίσης ο επισκέπτης μπορεί να δει και άλλα μικρότερα κτίρια όπως το αρχικό φυλάκιο δίπλα στην παλιά είσοδο, την οικία του φύλακα, το συνεδριακό κέντρο, το αμαξοστάσιο. Πριν φτάσει κανείς στο κεντρικό κτίριο του Μον Ρεπό στο δεξί του χέρι θα συναντήσει το μαιευτήριο, δηλαδή το κτίριο που κατασκευάστηκε το 1965, ώστε να γεννηθεί σε αυτό η πριγκίπισσα Αλεξίας, το οποίο και διαφέρει αρκετά αρχιτεκτονικά σε σχέση με τα υπόλοιπα κτίρια.

Η έπαυλη του Μον Ρεπό χτίστηκε πάνω στον λόφο του Αγίου Παντελεήμονα, περιοχή που είναι γνωστή στις παλαιότερες πηγές ως <<αγροκήπιο του Αγίου Παντελεήμονα>> από τον ομώνυμο ναό που βρίσκονταν κοντά στο μοναστήρι της Αγίας ευφημίας αλλά πιθανότατα καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της πολιορκίας των Γάλλων στο νησί από τους Ρώσους και τους Τούρκους το 1799 μ.χ (Κυριάκη,2006:29). Αρχικά η έπαυλη κατασκευάστηκε από τον Άγγλο αρμοστή Sir Frederick Adam ως εξοχική κατοικία και ονομάστηκε Casino. Το όνομα Μον Ρεπό πιθανότατα δόθηκε από τον βασιλιά Γεώργιο Α, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα μετά την ένωση των Επτανήσων με την υπόλοιπη Ελλάδα. Όσον αφορά την έπαυλη, χαρακτηρίζεται από ένα νεοκλασικό στυλ με αρράβδωτους δωρικούς κίονες στο εξάστυλο πρόπυλο στο προστώο της κύριας όψης αλλά και από την απόλυτη συμμετρία, όπως αυτό αποδίδεται στην κάτοψη και όπως φαίνεται από την κύρια όψη το κεντρικό τμήμα τονίζεται περισσότερο από τις πτέρυγες που το πλαισίωναν δεξιά και αριστερά. Το ισόγειο του κτιρίου αποτελείται στις

⁴⁷ <https://dipethek.gr/mon-repo/>

δύο στενές πλευρές από εξάστηλες δωρικές κιονοστοιχίες ημικυκλικής διάταξης, οι οποίες σχηματίζουν στοές. Η έπαυλη εσωτερικά αποτελείται από το ισόγειο και 2 ορόφους, συνολικού εμβαδού 1.700 τ.μ. (Κυριάκη,2006:41). Όπως και εξωτερικά είναι ξεκάθαρη η διάταξη των χώρων και ο κεντρικός τρούλος του κτιρίου συμβάλει στον διαχωρισμό των επιμέρους δωματίων. Το ισόγειο αποτελείται από 8 δωμάτια ενώ η σκάλα που οδηγεί στον πρώτο όροφο φωτίζεται από μεγάλα παράθυρα. Ο πρώτος όροφος αποτελείται από 7 αίθουσες με τζάκια, ενώ μία άλλη σκάλα οδηγεί στο υπερώο, τμήμα της έπαυλης το οποίο είναι μεταγενέστερη προσθήκη (Ζερνιώτη – Βέργη,2002:63). Σήμερα στον χώρο της έπαυλης στεγάζεται το μουσείο της Παλαιόπολης, το οποίο λειτουργεί από το 2001 και οι εκθέσεις του αφορούν την περίοδο της Αγγλοκρατίας και τους πρώτους κατοίκους της έπαυλης, δηλαδή τον Λορδο και τη Λαΐδη Adam, τις πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στην Παλαιόπολη κατά τον 19^ο αιώνα αλλά και άλλες εκθέσεις σχετικά με τον αρχαιολογικό χώρο⁴⁸. Ακριβώς πίσω από την έπαυλη του Μον Ρεπό βρίσκεται το κτίριο που ονομάζεται Τίτο. Το εν λόγω κτίριο δημιουργήθηκε με σκοπό να φιλοξενήσει τον πρόεδρο της Γιουγκοσλαβίας, στρατάρχη Τίτο, από τον οποίο πήρε και το όνομά του. Το κτίριο είναι ένα τετράγωνο ισόγειο διαμέρισμα 15^ο τ.μ, το οποίο κατασκευάστηκε από τον κερκυραίο αρχιτέκτονα Κόλλα (Κυριάκη,2006:31).

Εσωτερικά του αρχαιολογικού χώρου, σε μικρή απόσταση από την έπαυλη του Μον Ρεπό βρίσκεται η μεταβυζαντινή εκκλησία του Σωτήρος, η οποία είναι μία μονόκλιτη βασιλική μικρών διαστάσεων με ξυλόγλυπτο τέμπλο και τοιχογραφίες και λέγεται ότι υπήρξε ανδρικό μοναστήρι (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:68) αλλά και ένα γοτθικό κτίσμα που πιθανολογείται ότι ήταν περιουσία του αρμοστή στην Κέρκυρα Adams.

Από τα σημαντικότερα ευρήματα στον χώρο αποτελεί το ιερό της Ήρας, το οποίο εντοπίστηκε πρώτη φορά από τον Dörpfeld το 1914 αλλά λόγω του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου δεν έγινε συστηματική ανασκαφή, η οποία υλοποιήθηκε το διάστημα 1962- 1967 από τους αρχαιολόγους Δοντά και Καλιγγά (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:19). Ταυτίστηκε ως ναός της Ήρας λόγω του λίθινου κυλινδρικού ενεπίγραφου όρου που είχε αποκαλυφθεί στην περιοχή το 1845 – ΟΡΦΟΣ ΙΑΡΟΣ/ ΤΑΣ ΑΚΡΙΑΣ- αλλά και λόγω της θέσης του που συμπίπτει με τις περιγραφές του Θουκυδίδη και του Διοδώρου. Το κύριο κτίριο του ιερού ήταν ο ναός, ο οποίος είχε περάσει από δύο οικοδομικές φάσεις, μία αρχαϊκή, από την οποία δεν έχει διασωθεί κάποιο κτιριακό τεκμήριο εκτός από ακροκέραμα και λίθινα αρχιτεκτονικά μέλη και μία κλασική. Ο ναός της Ήρας ήταν δωρικός και χρονολογείται κατά τον 7^ο αιώνα π.χ. Αποτελούνταν από μία

⁴⁸ http://odysseus.culture.gr/h/1/gh151.jsp?obj_id=3463

επιβλητική πήλινη στέγη, η οποία διακοσμούσαν με λεοντοκεφαλές, γοργόνεια και γραπτό διάκοσμο. Ο ναός καταστράφηκε από πυρκαγιά λόγω των ενδείξεων (Δόντας, Καλλιγιάς, 1968) που εικάζεται ότι ήταν αποτέλεσμα του εμφύλιου πόλεμου στο νησί αλλά ανοικοδομήθηκε με νέο περίβολο και μαρμάρινη στέγη. Από τα αρχαιολογικά τεκμήρια προκύπτει ότι ο ναός ήταν 43 μέτρα επί 19,50 και είχε 8 κίονες διαμέτρου 1,30 στις στενές πλευρές (Ζερνιώτη-Βέργη, 2002:20). Το Ηραίο αποτελούσε ιδιαίτερα σημαντικό ναό στην αρχαία Κέρκυρα, αφού σε αυτόν το ναό προσέφυγαν ως ικέτες κατά τον εμφύλιο πόλεμο οι ολιγαρχικοί κερκυραίοι με σκοπό να γλιτώσουν από τους δημοκρατικούς αντιπάλους τους, οι οποίοι όμως τους σκότωσαν (Πρέκα- Αλεξανδρή, 2010:48).

Νοτιοανατολικά του ιερού ναού της Ήρας αποκαλύφθηκε το 1966 ένα μικρό τραπεζοειδές υπαίθριο ιερό, στο οποίο βρέθηκαν πολλά χάλκινα αντικείμενα και σκεύη, πήλινα ειδώλια, πλακίδια, αγγεία αλλά και σιδηρά όπλα και χρονολογείται κατά το τέλος του 6^{ου} αιώνα με αρχές του 5^{ου} αιώνα π.χ. Το ιερό αποδόθηκε στον θεό Απόλλωνα γιατί με κάποια χάλκινα αναθήματα που βρέθηκαν διασώθηκε ενεπίγραφα το όνομα ΑΠΟΛΛΩΝ Ο ΚΟΡΚΥΡΑΙΟΣ, επιγραφή που δεν απαντάται σε άλλες πηγές αλλά αποκλειστικά σε ενεπίγραφα αφιερώματα. Στην ευρύτερη περιοχή βρέθηκαν μικρότερα κτίσματα τα οποία και θα χρησίμευαν ως βοηθητικοί χώροι (Ζερνιώτη- Βέργη, 2002:22).

Προχωρώντας στο μονοπάτι ο επισκέπτης θα βρεθεί μπροστά στο Ναό του Καρδακίου. Ο Ναός βρίσκεται στην ανατολική ακτή της χερσονήσου της Αναλήψεως, λίγο πιο ψηλά από την πηγή του Καρδακίου, από την οποία πήρε και το όνομα, αφού δεν έχει καταστεί εφικτή η απόδοση σε κάποια θεότητα και αποτελεί τον πιο καλά διατηρημένο ναό της Κέρκυρας. Ο ναός ανασκάφηκε το 1976, 1977 από τον Γ. Δοντά, τον τότε έφορο και τον αρχιτέκτονα του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Α. Mallwitz. Λόγω των ευρημάτων, της θέσης κοντά στη θάλασσα αλλά και την υπόγεια επικοινωνία με την πηγή του Καρδακίου, ο ναός έχει ταυτιστεί με τον Απόλλωνα, τον Ίππειο Ποσειδώνα αλλά και με χθόνιο ήρωα, μετά την ανεύρεση πήλινου ανάγλυφου που απεικονίζει έναν γενειοφόρο στον αριστερό βραχίονα του οποίου βρίσκεται ένα τυλιγμένο φίδι. Ο ναός κατασκευάστηκε το 510 π.χ και παρουσιάζει ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά τα οποία θεωρούνται σπάνια σε ελληνικά κτίσματα της συγκεκριμένης εποχής όπως ότι όλοι οι κίονες είναι μονολιθικοί, ενώ η ζωφόρος δεν έχει τρίγλυφα- μετώπες, ούτε ταινία με κανόνα και σταγόνες. Όσον αφορά την κάτοψη του ιερού ο στυλοβάτης έχει πλάτος 11,91 μ. και μήκος 18μ. και είχε έξι κίονες στις στενές πλευρές και έντεκα στις μακριές πλευρές, αλλά το ανατολικό του τμήμα έχει κατακρημνιστεί στη θάλασσα. Ο ναός δεν έχει οπισθόδομο και άδυτο ενώ στο τελευταίο τρίτο του σηκού υπάρχει μία

ορθογώνια κατασκευή, η οποία πιθανολογείται ότι είναι βάση λατρευτικού αγάλματος ή ένα βωμό που αντικατέστησε εσχάρα προσφορών(Ζερνιώτη – Βέργη,2002:22-24). Στα νότια και τα δυτικά του ναού βρίσκονται δύο αναλημματικοί τοίχοι που συγκρατούν το έδαφος και χρονολογούνται στην εποχή της αγγλικής προστασίας, ενώ πίσω τους σώζονται τοίχοι που είχαν τον ίδιο σκοπό και θεωρείται ότι ανήκουν στην αρχαιότητα⁴⁹.

Ακριβώς κάτω από τον ναό βρίσκεται το σπήλαιο του Καρδακίου, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί ως χριστιανικός λατρευτικός τόπος, γεγονός που γίνεται φανερό από την τοιχογραφία του Αγίου Νικολάου που βρίσκεται στο εσωτερικό του αλλά μαρτυρίες για τη χρήση του αναφέρουν ότι το χρησιμοποιούσαν ήδη από την εποχή του πρώτου αποικισμού και ήταν αφιερωμένο στην ευβοϊκή νύμφη Μάκρις και εν συνεχεία αντικαταστάθηκε από τη Μήδεια. Η ταύτιση του σπηλαίου με τις συγκεκριμένες θεότητες γίνεται λόγω του Τίμαιου στα Σχόλια του Απολλώνιου του Ρόδιου ότι εορτάζονταν ακόμα και μέχρι την εποχή του ετησίου, ο γάμος του Ιάσωνα και της Μήδειας με θυσίες στο ναό του Απόλλωνα και στο σπήλαιο των νυμφών και των Νηρηίδων (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:27).

Τέλος, ο κήπος του Μον Ρεπό ακολουθεί το Regency Style- ρυθμό Αντιβασιλείας, ο οποίος χαρακτηρίζεται από ένα κλασικό στυλ με χαρακτηριστικά του ρομαντισμού. Σε αντίθεση με τον 18^ο αιώνα που επικρατούσε το πιο αυτοκρατορικό στυλ, το οποίο έδινε έμφαση στην οικία, το Regency Style δίνει έμφαση στην ύπαρξη της οικίας μέσα στο τοπίο(Ζερνιώτη,2002:52). Κυρίως Βρετανοί, Γάλλοι, και Γερμανοί καλλιτέχνες ανακάλυψαν, μετά την ελληνική επανάσταση, όπου πολλοί φιλέλληνες ήρθαν να πολεμήσουν, διάφορα ρομαντικά τοπία. Κατά το τέλος του 18^{ου} αιώνα και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα τα παρατημένα μέρη με τα κατάλοιπα αρχαίων χρόνων αποτέλεσαν σημαντικό στοιχείο της εποχής και ενέπνευσαν τους αγγλικούς κήπους της εποχής, ενώ οι Έλληνες αντιμετωπίζονταν είτε σαν κατεστραμμένοι κληρονόμοι είτε σαν ζώντα μνημεία, τα οποία άξιζαν να μελετηθούν (Loukaki,2008:28). Οι αρχιτέκτονες της εποχής, δηλαδή λειτουργούσαν σαν ζωγράφοι και επεδίωκαν την πλήρη εναρμόνιση της οικίας στο το φυσικό τοπίο. Ο κήπος του Μον Ρεπό είναι και άμεσα επηρεασμένος από τη θεωρία του γραφικού, μία θεωρία που θεωρεί τα τεχνητά ερείπια αναπόσπαστο κομμάτι των κήπων, ώστε να βιώνεται πιο άμεσα η σχέση με το ιστορικό παρελθόν. Αυτό ήταν και ένα χαρακτηριστικό που υπήρχε ήδη στον κήπο του Μον Ρεπό λόγω των αρχαιοτήτων που υπήρχαν στον χώρο.Ο κήπος ακολουθεί τα βρετανικά πρότυπα φύτευσης, ωστόσο λόγω της αδυναμίας ύδρευσης επιλέχθηκαν αντιπροσωπευτικά είδη της Μεσογείου, τα οποία έφερε ο Sir Adam από

⁴⁹ http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1239

τις μεσογειακές αποικίες της Αγγλίας, ώστε να διακοσμήσουν τον κήπο. Ο κήπος αποτελείται από περίπου 2.000 είδη φυτών και δένδρων μεταξύ των οποίων άξιοι αναφοράς είναι οι σφένταμοι, κέδροι, σμίλακες, οι βουκαμβίλιες που μάλλον προήλθαν από την Αίγυπτο αλλά ήταν ακόμα άγνωστες στον ελλαδικό χώρο και ένα σπάνιο είδος μικρών φοινικόδεντρων που υπάρχουν ακόμα και σήμερα, σε αντίθεση με άλλα είδη φυτών που δεν κατάφεραν να επιβιώσουν, και προσδίδουν έναν εξωτικό χαρακτήρα στον κήπο της έπαυλης (Ζερνιώτη-Βέργη,2002:65).

3.2 Ιστορική αναδρομή

Ως περιοχή η Κέρκυρα, η οποία αναφέρεται ήδη από την εποχή του Ομήρου ως Σχερία υπήρξε μία ιδιαίτερα σημαντική θέση, καθώς βρίσκεται στο Βορειοδυτικότερο σημείο της Ελλάδας, έχοντας στη δυτική της πλευρά την Αδριατική θάλασσα και στην ανατολική το Ιόνιο πέλαγος. Το όνομα της νήσου θεωρείται ότι προέρχεται από τη νύμφη Κόρκυρα, κόρη του ποταμού Ασωπού, την οποία ερωτεύτηκε ο Ποσειδώνας και την έκλεψε ή θα μπορούσε να αποτελεί και παραφθορά της αρχαίας αραβικής λέξης Κάρκαρα που σημαίνει γη γεμάτη γαλήνη. Επίσης η Κέρκυρα αναφέρεται και ως Δρέπανος ή Δρεπάνη από τον μύθο του Κρόνου, ο οποίος παρήγγειλε ένα δρεπάνι από τον εγγονό του, Ήφαιστο με σκοπό να πάρει την εξουσία από τον Ουρανό αλλά εν τέλει εξορίστηκε ο ίδιος από τον Δία (Κατσαρός,2003:24-27)αλλά και ως Κεραυνή, όνομα που αναφέρεται από τον Απολλώνιο τον Ρόδιο και προκύπτει από τις πολλές βροχοπτώσεις αλλά και την πυκνή βλάστηση του νησιού (Πρέκα-Αλεξανδρή,2010:8). Σήμερα το νησί ονομάζεται και Κορφοί ίσως από τις δύο κορυφές που είναι τοποθετημένα τα φρούρια του νησιού (Κατσαρός,2003:31).

Η κατοίκηση στο νησί είναι εμφανής και συνεχής από την Παλαιολιθική περίοδο, αφού ευρήματα ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως ο αρχέγονος πέλεκυς, αποκαλύφθηκαν σε διάφορες περιοχές όπως η λίμνη Κορυσιών, τα Κρητικά, το Παλιοχώρι, οι Νυμφές με σπουδαιότερες το νησάκι Διάπλο που πιθανόν λειτούργησε ως λατομείο και το σπήλαιο του Γαρδικίου. Οι αποικισμοί στην Κέρκυρα ξεκινούν από τον 8^ο αιώνα π.χ. Έως τότε στην Κέρκυρα κατοικούσαν, σύμφωνα με τον Στράβωνα, Ιλλυριοί, Λιβυρνοί και σύμφωνα με τον Αλκμάνα, Κέρκυρες. Οι περισσότεροι Ιλλυριοί μετά την άφιξη των πρώτων αποίκων μετακινήθηκαν προς την ύπαιθρο, ενώ όσοι παρέμειναν στην χερσόνησο της Παλαιόπολης πιθανότατα αποτέλεσαν μία εκ των τριών φυλών, οι οποίες αργότερα εντάχθηκαν στην δημοκρατική παράταξη (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:25). Οι πρώτοι άποικοι που έφτασαν στην

Κέρκυρα ήταν οι Ευβοείς κατά τα μέσα του 8^{ου} αιώνα π.χ. Η κυριαρχία των Ευβοέων στο νησί, δεν επιβεβαιώνεται αδιαμφισβήτητα, αλλά φαίνεται από τα ονόματα Μάκρις και Μακριδία που αποδίδονται στην αρχαία πόλη και χερσόνησο του κανονιού και προέρχονται από τον μυθικό κύκλο της Ευβοίας, ο οποίος αναφέρεται στην νύμφη Μάκρι που κατέφυγε στην Κέρκυρα μετά τον διωγμό της. Σημαντικά είναι και τα τοπωνύμια Έγριππος ποταμός στην νοτιοανατολική Κέρκυρα και Εύβοια που αναφέρεται από τον Στράβωνα αλλά και η ευβοϊκή κεραμική που βρέθηκε στην Παλαιόπολη και το Φιγαρέτο (Χωρέμη- Σπετσίερη,2011:63).

Κατά τα τέλη του 8^{ου} αιώνα οι Κορίνθιοι έφτασαν στην Κέρκυρα αντικαθιστώντας τους Ευβοείς. Οι Κορίνθιοι με αρχηγό τον Χερσικράτη, που προέρχονταν από το αριστοκρατικό γένος των Βακχιάδων κατέλυσε, το 734 π.χ τον παλαιότερο οικισμό που βρισκόταν στη χερσόνησο της Παλαιόπολης και στη θέση του ίδρυσε μία νέα αποικία με το όνομα Χερσούπολη. Οι Κορίνθιοι του Χερσικράτη που ήταν έμποροι και ναυτικοί εγκαταστάθηκαν στο κέντρο της πόλης, στις καλύτερες περιοχές, ενώ οι φτωχοί και κάποιοι Λυβυρνοί που είχαν μείνει στο νησί, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του Υλλαϊκού λιμένα. Η Κέρκυρα ως αποικία υιοθέτησε το πολίτευμα της μητρόπολης, δηλαδή την ολιγαρχία αλλά και τη διαίρεση σε φυλές (Χωρέμη-Σπετσίερη,2011:66). Η επιρροή των Κορινθίων φαίνεται από το όνομα της πόλης που πλέον από Μάκρις αναφέρεται ως Κέρκυρα ή Κόρκυρα εξαιτίας του ονόματος της κόρης του ποταμού Ασωπού και της Μετώπης από την Αρκαδία, την οποία έκλεψε ο Ποσειδώνας και ενώθηκε μαζί της στο νησί. Επίσης, είναι πολύ πιθανό να εισήχθη στη Κέρκυρα από τους Κορίνθιους και η λατρεία της Ακραιάς Ήρας, της θεάς των άκρων και των κορυφών, αφού λατρεύονταν στην Κόρινθο και ναός της έχει βρεθεί στον αρχαιολογικό χώρο του Μον Ρεπό, αλλά και της Αρτέμιδος (Χωρέμη- Σπετσίερη,2011:66). Ακόμα, σύμφωνα με μία παραλλαγή του μύθου του Ιάσωνα, φαίνεται ο γάμος του με τη Μήδεια να έγινε στη σπηλιά της Μάκριδος στο Μον Ρεπό με τη βοήθεια του Αλκινόου και της Αρίτης (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:33). Ο ανταγωνισμός της αποικίας με τη μητρόπολη ξεκινά μετά την πτώση των Βακχιάδων, γύρω στα μέσα του 7^{ου} αιώνα π.χ με την άνοδο των Κυψελιδών στην Κόρινθο. Η Κέρκυρα την περίοδο αυτή αναπτύσσεται συνεχώς έχοντας επικοινωνία και εμπορικές συναλλαγές με άλλους λαούς αλλά και εξάγοντας τα προϊόντα της, όπως ο ανθοσμιάς οίνος, ο οποίος εξάγονταν σε αμφορείς ντόπιας κατασκευής και δημιουργεί τοπική σχολή για την αρχιτεκτονική, τη γλυπτική, την κοροπλαστική και την κεραμική. Το κέντρο της πολιτικής, εμπορικής και θρησκευτικής ζωής βρισκόταν στην περιοχή της σημερινής Παλαιόπολης που ήταν συγκεντρωμένα και τα δημόσια κτίρια, τα ιερά, οι κατοικίες των εμπόρων και τα εργαστήρια. Η ανάπτυξή της φτάνει στο απόγειο της κατά το τρίτο μισό του 6^{ου} αιώνα, όπου

και διαφοροποιείται από την μητρόπολη εισάγοντας ένα νέο σταθμικό σύστημα, διαφορετικό από αυτό των Κορινθίων, το οποίο υιοθετούν και άλλες πόλεις του Ιονίου, της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας (Χωρέμη- Σπετσιέρη,2011:68).Η Κλασική περίοδος στην Κέρκυρα χαρακτηρίζεται από οικονομική και καλλιτεχνική άνθιση. Ο στόλος της μέσα σε διάστημα 50 χρόνων διπλασιάστηκε και αποτελεί μία ισχυρή ναυτική δύναμη. Την περίοδο αυτή γίνονται ανακαινίσεις στα δύο μεγάλα της ιερά, τον ναό της Αρτέμιδος και το Ηραίο, ενώ χτίζονται και νέοι ναοί στο Καρδάκι και το Φιγαρέτο. Τα γεγονότα του πελοποννησιακού πολέμου όμως, σε συνδυασμό με τις τοπικές εχθροπραξίες μεταξύ των ολιγαρχικών και των δημοκρατικών κερκυραίων υπήρξαν μεγάλο πλήγμα για το νησί της Κέρκυρας σε μία εποχή που η πόλη έχει επεκταθεί και περιλαμβάνει ολόκληρη τη χερσόνησο, έχει τείχος με σαφή όρια και είναι χτισμένη βάσει του πολεοδομικού συστήματος (Χωρέμη- Σπετσιέρη,2011:84).

Κατά την Ελληνιστική περίοδο το νησί της Κέρκυρας έγινε στόχος πολλών κατακτητών. Το 303 π.χ καταλήφθηκε από τον σπαρτιάτη στρατηγό Κλεώνυμο και μόλις το 301 π.χ από τον Αγαθοκλή, τον τύραννο της Σικελίας, ώσπου κατέληξε στην Ηπειρωτική συμμαχία από το 281 έως το 255 π.χ. (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:54).

Η ρωμαϊκή περίοδος στην Κέρκυρα ξεκινά προς το τέλος του 3^{ου} αιώνα π.χ και συγκεκριμένα το 229 π.χ. Οι Ρωμαίοι στην Κέρκυρα δεν έφτασαν ως κατακτητές αλλά ως προστάτες. Η παραμονή των Ρωμαίων στο νησί χαρακτηρίζεται από δύο περιόδους, η πρώτη ξεκινά από την άφιξη έως και την καταστροφή της πόλης από τον Αγρίππα το 31 π.χ, ημερομηνία που σηματοδοτεί την έναρξη της δεύτερης περιόδου, δηλαδή τα αυτοκρατορικά χρόνια. Κατά τη διάρκεια της πρώτης περιόδου η Κέρκυρα παρέμενε αυτόνομη και με αρκετά προνόμια, ωστόσο μετά την καταστροφή της από τον Αγρίππα, ναύαρχο και νικητή στη μάχη στο Άκτιο, ο οποίος θέλησε να τιμωρήσει τον κερκυραϊκό λαό επειδή στράφηκαν στο μέρος του Αντωνίου η πόλη της Κέρκυρας, χρειάστηκε αρκετό χρόνο για να ανασυγκροτηθεί. Η πόλη περιορίστηκε στα παλιά της όρια, δηλαδή ανάμεσα στον Υλλαϊκό λιμένα και το λιμάνι του Αλκινόου και η χερσόνησος του κανονιού εγκαταλείφθηκε. Ωστόσο την περίοδο αυτή η αγορά κοσμείται με σημαντικά ρωμαϊκά κτίρια ενώ αξιοσημείωτο είναι και το ρωμαϊκό λουτρό που ήταν διακοσμημένο με αγάλματα και ψηφιδωτά (Χωρέμη- Σπετσιέρη, 2011:95). Η καταστροφή της πόλης από τους Ρωμαίους αλλά και η εμφάνιση του χριστιανισμού επηρέασαν καταλυτικά την ύπαρξη της αρχαίας πόλης. Έχοντας περάσει μία καταστροφική περίοδο, κατά τον 1^ο αιώνα μ.χ στην Κέρκυρα καταφθάνουν οι μαθητές του Απόστολου Παύλου, Ιάσοντας και Σωσίπατρος(Κατσαρός,2003:165), με σκοπό να διαδώσουν τη νέα θρησκεία, πράξη που ολοκληρώθηκε τον 4^ο αιώνα με την επισημοποίηση του χριστιανισμού ως επίσημη θρησκεία

του νησιού. Αξιοσημείωτο γεγονός της περιόδου αποτελεί η δημιουργία μίας πεντάκλιτης βασιλικής στη θέση ενός παλαιότερου ρωμαϊκού ωδείου. Η βασιλική του Ιοβιανού χτίστηκε το 363 μ.χ έχοντας ως οικοδομικό υλικό τμήματα από αρχαίους ναούς, με σκοπό την καταστροφή και την εξάλειψη οποιωνδήποτε στοιχείων θυμίζουν την παλαιά ειδωλολατρική θρησκεία (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:28).

Στα χρόνια που ακολούθησαν η Κέρκυρα υπήρξε μέρος του ανατολικού ρωμαϊκού κράτους και εν συνεχεία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, έως την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Λατίνους κατά τη διάρκεια της Έδ Σταυροφορίας, το 1204 μ.χ. Τα χρόνια αυτά πραγματοποιείται και η μετακίνηση του κέντρου της πόλης από την Παλαιόπολη στο σημερινό Παλαιό φρούριο, το οποίο άρχισε να χτίζεται και να οχυρώνεται κατά τον 6^ο αιώνα μ.χ. Βασικός παράγοντας της μετακίνησης των Κερκυραιών υπήρξαν οι βανδαλικές και γοθτικές επιδρομές του 5^{ου} και του 6^{ου} αιώνα μ.χ., ωστόσο η μετακίνηση ήταν σταδιακή και οι κάτοικοι ήταν μοιρασμένοι ανάμεσα στις δύο χερσονήσους, του Παλαιού φρουρίου και αυτή της Παλαιόπολης (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:31), που δεν κατάφερε να αναδιοργανωθεί, ώστε να αποτελέσει ισχυρό αμυντικό οχυρό κατά των επιδρομών που την ενοχλούσαν μέχρι και τον 11^ο αιώνα, μετά την καταστροφή της από τους Γότθους το 550μ.χ (Κυριάκη,2006:23). Η Παλαιόπολη φαίνεται ότι βρίσκονταν σε ακμή μέχρι και τον 9^ο αιώνα μ.χ (Παπαδημητρίου, 1952). Μετά την άλωση της Πόλης από τους Λατίνους η Κέρκυρα δόθηκε στους Βενετούς, οι οποίοι την κράτησαν για 10 χρόνια, μέχρι το 1214 μ.χ περίοδο κατά την οποία οι Κερκυραίοι επαναστάτησαν κατά των Βενετών και βρέθηκαν υπό την ηγεσία του Μιχαήλ Β΄ και του Δεσποτάτου της Ηπείρου μέχρι το 1267. Έπειτα περνούν στην ηγεσία των Ανδρηγαυών, Γάλλων κατακτητών από τη Νεάπολη, μέχρι και το 1386, όπου μετά τον θάνατο του Καρόλου του Γ΄ αποφάσισαν να αναθέσουν την προστασία τους στους Βενετούς (1386-1797μ.χ) (Κατσαρός,2003:229-234). Κατά την περίοδο αυτή και ενώ η υπόλοιπη Ελλάδα βρίσκεται υπό τον τούρκικο ζυγό, η Κέρκυρα αναπτύσσει τις τέχνες και τα γράμματα, την γεωργία και το εμπόριο, ωστόσο αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν γίνεται κάποια αναφορά για την Παλαιόπολη από τους περιηγητές και τους λόγιους που έγραψαν για την Κέρκυρα, εκτός από αυτή του Andrea Corner που μας πληροφορεί ότι η περιοχή είχε μετατραπεί σε λατομείο (Ζερνιώτη- Βέργη, 2002:31). Ωστόσο τα 411 χρόνια, κατά τα οποία η Κέρκυρα βρισκόταν υπό την ηγεσία των Βενετών δεν ήταν εύκολα. Το πολίτευμα ήταν αριστοκρατικοί ολιγαρχία και ελάχιστοι ευγενείς είχαν προνόμια. Επίσης οι κάτοικοι ζούσαν μέσα στην αθλιότητα και την έλλειψη εκπαίδευσης, ενώ δοκιμάστηκε η γλώσσα, η πίστη και η εθνική συνείδηση των κερκυραίων. Μέσα σε αυτό το κλίμα δυσaráεσκείας δέχτηκαν με μεγάλη χαρά τους

δημοκρατικούς Γάλλους που έφτασαν στο νησί το 1797 μ.χ. που παρέμειναν μόνο δύο χρόνια καθώς η συμπεριφορά των και η βιαιότητες τους, δημιούργησαν ένα αρνητικό περιβάλλον που εκμεταλλεύτηκαν οι Ρώσοι (Κατσαρός,2003). Κατά τη περίοδο της παραμονής των Ρώσων στην Κέρκυρα, αναφέρεται μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα η τοποθεσία του Μον Ρεπό, καθώς στο λόφο του Αγίου Παντελεήμονος τοποθετήθηκε ένα από τα πυροβολεία τους ώστε να επιτεθούν στους Γάλλους. Επίσης το μέρος αυτό, δηλαδή το αγροκήπιο του Μοναστηριού του Αγίου Παντελεήμονος, επέλεξε ως τόπο διαμονής ο Ρώσος πλοίαρχος Σορόκιν, ο οποίος διηύθυνε το πυροβολείο. Με την ίδρυση της Πολιτείας των Επτανήσων το 1800 η ιδιοκτησία του αγροκηπίου πέρασε στον Προκαθήμενο της εκκλησίας, ωστόσο, αν και από γράμμα του Αρχιεπίσκοπου Ιερόθεου το 1804 έγινε δεκτό το αίτημα για να χτίσει σπίτι στο κτήμα του ναΐσκου, είναι άγνωστο κατά πόσο χτίστηκε εκεί η οικία του (Ζερνιώτη-Βέργη,2002:38).

Τα Ιόνια νησιά έμειναν ανεξάρτητα μέχρι το 1807 όπου πέρασαν στην ηγεσία των αυτοκρατορικών Γάλλων μέχρι και το 1815. Με τη συνθήκη των Παρισίων τα νησιά του Ιονίου αποτέλεσαν Βρετανικό Προτεκτοράτο μέχρι το 1864. Ως προτεκτοράτο η Κέρκυρα διοικούνταν από έναν ύπατο αρμοστή ο οποίος είχε πολύ σημαντικό ρόλο στην διοίκηση του νησιού. Ως έδρα είχε την Κέρκυρα αλλά ήλεγχε τις τοπικές διοικήσεις σε κάθε νησί. Επίσης είχε την ανώτατη διεύθυνση της αστυνομίας και όλες οι τοπικές πράξεις έπρεπε να περνούν από δική του έγκριση. Κατά τη διάρκεια της βρετανικής προστασίας ιδρύθηκαν πολλά νηπιαγωγεία και σχολεία, καθιερώθηκε στην εφημερίδα του κράτους ως επίσημη η ελληνική γλώσσα, ιδρύθηκαν νοσοκομεία και άλλα ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας και ανεγέρθηκαν σημαντικά κτήρια (Κυριάκη,2006:27). Έπειτα από τον θάνατο του Maitland το 1824, ο οποίος υπήρξε ο πρώτος αρμοστής στην Κέρκυρα, τον διαδέχθηκε ο Sir Frederic Adam. Ο Adam κατάγονταν από το Fifeshire της Σκωτίας και είχε εκπαιδευτεί στην Στρατιωτική Ακαδημία του Woolwich. Κατά τη διάρκεια των Ναπολεόντειων πολέμων ανακηρύχθηκε Ιππότης της Μαρίας Θηρεσίας της Αυστρίας και του Αγίου Ανδρέα της Ρωσίας, αφού μέσω της διοικητικής του ικανότητας κατάφεραν να εμποδίσουν τον Ναπολέοντα να ανασυνταχθεί. Επίσης υπηρέτησε στην Αίγυπτο, την Σικελία, την Ισπανία και από το 1817 έως το 1822 διοικούσε μία μεραρχία στη Μάλτα. Ο Adam πριν γίνει αρμοστής στην Κέρκυρα, κατά τη διάρκεια μίας επίσκεψής του στο νησί γνώρισε και ερωτεύτηκε την Κερκυραία Διαμαντίνα ή αλλιώς Νίνα Παλατιανού, την οποία και παντρεύτηκε στις 23 Ιουνίου του 1820 (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:42). Ο Adam αποφάσισε να ανεγείρει την προσωπική του εξοχική κατοικία στο Αγροκήπιο του Αγίου Παντελεήμονος για διάφορους λόγους. Ένας από αυτούς ήταν για να ικανοποιήσει την επιθυμία της γυναίκας του, αλλά και γιατί διέθετε ήδη ακίνητη περιουσία στο συγκεκριμένο

σημείο, ενώ αδιαμφισβήτητη είναι η εκπληκτική θέα της συγκεκριμένης περιοχής. Ωστόσο ο χώρος δεν ήταν αρκετός ώστε να υλοποιηθούν τα σχέδια του αρμοστή, έτσι ζητήθηκε από την οικογένεια Καίσαρη η απόκτηση της ιδιωτικής τους έκτασης, η οποία περιλάμβανε και τον ναό του Σωτήρα. Αυτό έγινε εφικτό με την ανταλλαγή του κτήματος με ακίνητα στην πόλη και έτσι συνεχίστηκε η κατασκευή της έπαυλης. Το κόστος της έπαυλης που ονομάστηκε Casino, αν και δεν έχει καταγραφεί κάπου συνολικά, φαίνεται ότι ήταν πολύ υψηλό γι' αυτό και έχει σχολιαστεί αρκετά κατά τη περίοδο της δημιουργίας του (Κυριάκη, 2006:65). Ο δημιουργός της έπαυλης, sir Frederick Adam δεν την χάρηκε καθώς ήταν έτοιμη το 1831 και ακριβώς τον επόμενο χρόνο, τον Απρίλιο του 1832 έφυγε με την γυναίκα του με προορισμό την Ινδία, ώστε να αναλάβει τα καθήκοντα του κυβερνήτη του β' τμήματος των Ανατολικών Ινδιών (Ζερνιώτη-Βέργη, 2002:41).

Μετά την αναχώρηση του sir Frederick Adam η ιδιοκτησία του παραχωρήθηκε στον επόμενο πρόξενο τον λόρδο Nugent, ο οποίος έφθασε στο νησί τις 30 Νοεμβρίου το 1832. Ο Nugent ήταν λάτρης των τεχνών και των γραμμάτων γι' αυτό επέλεξε να παραχωρήσει την ιδιοκτησία στον Άγιο Παντελεήμονα στο δημόσιο (Ζερνιώτη-Βέργη, 2002:72). Θεώρησε ότι οι κήποι θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν αντικείμενα του πανεπιστημίου, το οποίο στεγάζονταν στο Παλαιό Φρούριο και κρίθηκε ακατάλληλο, αλλά και να αποτελέσει τόπο για την ψυχική ευεξία των κατοίκων του νησιού. Αν και αρχικά εκφράστηκε η πρόταση για τη λειτουργία της έπαυλης ως Ιεροσπουδαστήριο, η πραγματοποίηση της κατέστη αδύνατη λόγω δυσκολιών που αντιμετώπισαν κατά τη διάρκεια σχεδιασμού του χώρου, ώστε να στεγάσει τους φοιτητές. Έτσι ο Nugent δυσαρεστημένος από την κωλυσιεργία του ζητήματος έστειλε επιστολή στην Γερουσία με σκοπό να σταματήσουν οι διαδικασίες. Οι διαδικασίες όντως σταμάτησαν και προτάθηκε η ιδέα για την στέγαση στο Casino της σχολής καλών τεχνών της δημιουργίας Εθνικού μουσείου, η δημιουργία δημόσιας βιβλιοθήκης αλλά και η αξιοποίηση του κήπου για την προώθηση της βοτανικής επιστήμης. Η δημιουργία του Μουσείου, της Σχολής Καλών Τεχνών και του Βοτανικού κήπου επιβεβαιώνεται στην εφημερίδα Gazzetta σε άρθρο του Οκτωβρίου του 1833 και αναφέρει ως διευθυντή του μουσείου τον Π. Προσαλέντη. Ο Βοτανικός κήπος ωστόσο, φαίνεται ότι κόστιζε πολλά. Σύμφωνα με επιστολή του Δημοτικού Συμβουλίου στη Γερουσία θεωρεί ότι 200 λίρες τον χρόνο για την φροντίδα του κήπου είναι αρκετά λεφτά όταν δεν υπάρχουν έσοδα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να πωληθούν τα σπάνια φυτά σε πλειστηριασμό, να απολυθεί ο αρμόδιος κηπουρός, Mazziarì και ο διαθέσιμος χώρος να ενοικιαστεί. Τον Μάρτιο του 1835 ο Nugent εγκατέλειψε λόγω μίας αλλαγής στο υπουργείο της Αγγλίας, η οποία θα είχε άμεσες επιπτώσεις στη φιλελεύθερη πολιτική που ασκούσε

(Κυριάκη,2006:67). Κατά τη διάρκεια της θητείας του επόμενου αρμοστή Βαρόνου Howard Douglas, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα στις 29 Απριλίου, 1835 στην έπαυλη του Casino εγκαταστάθηκε τελικά το Ιεροσπουδαστήριο (1840) το οποίο μεταφέρθηκε ξανά στην πόλη της Κέρκυρας μόλις το 1842 υπό αρμοστέα του James Mackenzie (Ζερνιώτη- Βέργη,2002). Τα υπόλοιπα χρόνια προστασίας του νησιού από τους Άγγλους δεν σημειώθηκε κάποια ιδιαίτερη χρήση της έπαυλης. Σπανία χρησιμοποιούνταν από αρμοστές, ωστόσο άξια αναφοράς είναι η διαμονή της αυτοκράτειρας της Αυστρίας, Ελισάβετ το 1861 (Κυριάκη,2006:82).

Τις 21 Μαΐου του 1864, ημερομηνία που πραγματοποιήθηκε η Ένωση των Επτανήσων με την υπόλοιπη απελευθερωμένη Ελλάδα, η έπαυλη του Casino, όπως και τα ανάκτορα του Μιχαήλ και Γεωργίου δόθηκαν στον βασιλιά Γεώργιο Α από το Ιόνιο κράτος μετά την αναχώρηση των Αγγλων (Κατσαρός, 2003:347). Αυτή τη περίοδο πιθανολογείται ότι η έπαυλη ονομάστηκε Μον Ρεπό, όνομα με το οποίο είναι γνωστός ο χώρος μέχρι και σήμερα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής της βασιλικής οικογένειας έγινε πλήθος εκδηλώσεων στην έπαυλη αλλά έλαβαν μέρος και σημαντικά γεγονότα, όπως γάμοι αλλά και γεννήσεις. Μετά τον θάνατο του Γεωργίου Α το Μον Ρεπό πέρασε στο δημόσιο και λειτούργησε ως επισκέψιμος χώρος για 13 χρόνια από το 1922 έως το 1935, όπου επέστρεψε στην βασιλική οικογένεια. Το 1955 ο αρχιτέκτονας Ι. Κόλλας κατασκεύασε το κτίριο του Τίτο, ο οποίος επέβλεπε και τις εργασίες συντήρησης της έπαυλης. Τον Απρίλιο του 1967 με την επικράτηση της Χούντας στην Ελλάδα η βασιλική οικογένεια κατέφυγε στη Ρώμη και η περιουσία της πέρασε στο ελληνικό δημόσιο με σκοπό τη δημιουργία μουσείου και χώρων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Το 1992, με τον νόμο 2086/1992⁵⁰ για την διευθέτηση του ζητήματος της ιδιοκτησίας της Βασιλικής οικογένειας πλήθος κόσμου κινητοποιήθηκε στην Κέρκυρα ενάντια στην κυριότητα της βασιλικής οικογένειας στον χώρο και μία ομάδα πολιτών με επικεφαλής το δήμαρχο Χρ. Σαρλή παραβίασε την είσοδο του χώρου (Κυριάκη,2006:86). Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη συμμετοχή της τοπική κοινωνίας ώστε να αποδοθεί ο αρχαιολογικός χώρος στο δημόσιο και όχι στη βασιλική οικογένεια που το διεκδικούσε. Όπως περιγράφει ο Γ. Καλούδης⁵¹ η διαδικασία αυτή ήταν εξαιρετικά δύσκολη καθώς η τοπική κοινωνία τάχθηκε ενάντια στην τότε κυβέρνηση αλλά και σε τρία ξένα κράτη και τις κυβερνήσεις τους, την Αγγλία, την Ισπανία και την Δανία. Η επιρροή των ξένων χωρών γίνεται κατανοητή από τις δηλώσεις του διευθυντή του Νομικού γραφείου του τότε πρωθυπουργού Γ. Κασσιμάτη στον τύπο, ότι ο τότε

⁵⁰ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/nomos-2086-1992-phek-172a-22-10-1992.html>

⁵¹ http://www.kolivas.de/archives/162808?fbclid=IwAR33NEg_roZ4tKZjdQ-nJfVRKFSBbuhge4YBhdSfS4WbYRNf4dPuM5UZzwc

Πρωθυπουργός της Ισπανίας Φελίππε Γκονζάλες μετά από πιέσεις του βασιλιά της χώρας ζητούσε από τον Πρωθυπουργό να δώσει τον Μον Ρεπό στον έκπτωτο βασιλιά. Μετά από μία σειρά διαμαχών σχετικά με την κυριότητα του χώρου ψηφίστηκε ο νόμος με αριθμό 2215 σχετικά με τη ρύθμιση θεμάτων της απαλλοτριωμένης περιουσίας της έκπτωτης βασιλικής οικογένειας της Ελλάδας. Έτσι σύμφωνα με το άρθρο 4 του εν λόγω νόμου το Μον Ρεπό περνά στην ιδιοκτησία του Δήμου Κερκυραίων και η έπαυλη θα χρησιμοποιηθεί ως μουσείο και για άλλους σχετικούς σκοπούς⁵².

3.3 Διαχείριση και ανάδειξη των αρχαιοτήτων της νήσου Κέρκυρας

Οι πρώτες αρχαιότητες στην Κέρκυρα ήρθαν στην επιφάνεια από τους Βενετούς το 16^ο αιώνα. Η διαδικασία δεν είχε επιστημονικό και ερευνητικό χαρακτήρα καθώς βασικός σκοπός ήταν η μεταφορά οικοδομικού υλικού για την κατασκευή των δύο φρουρίων στην πόλη της Κέρκυρας (Παπαδημητρίου,1952) αλλά και η μεταφορά των αρχαίων στη Δύση, ώστε να εμπλουτιστούν οι συλλογές των συλλεκτών αρχαιοτήτων (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010). Πολλά από τα έργα που βρέθηκαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας ανοικοδόμησης των τειχών με υλικά από την Παλαιόπολη πιθανολογείται ότι μεταφέρθηκαν στην Ιταλία, όπου ο πάπας Σίξτος ο 4^{ος} είχε ιδρύσει το 1471 την συλλογή του Καπιτωλίου, καθώς υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για την αρχαία τέχνη το οποίο συνεχίστηκε καθ' όλη τη διάρκεια της Βενετικής κυριαρχίας και είχε ως αποτέλεσμα την λεηλάτηση του νεκροταφείου της αρχαίας πόλης και τη μεταφορά αρχαίων (Παπαδημητρίου,1952). Οι πρώτες επίσημες ανασκαφικές διαδικασίες στην Κέρκυρα ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια της Γαλλικής κυριαρχίας στο νησί. Οι ανασκαφές διενεργήθηκαν την περίοδο 1812- 1813 στον χώρο της Παλαιόπολης και μέσω αυτών ήρθαν στο φως σημαντικές θέσεις μνημείων και αρχαία ευρήματα, τα οποία κατεγράφησαν και δημοσιεύτηκαν και μελετήθηκαν από Κερκυραίους αλλά και ξένους λόγιους της εποχής (Χονδρογιάννης,2014:382).

Αργότερα μέσα στον 19^ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας στα Επτάνησα λόγω της πραγματοποίησης πολλών δημόσιων έργων ήρθαν στην επιφάνεια διάφοροι αρχαιολογικοί χώροι που ήταν άγνωστοι (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:13). Συγκεκριμένα το 1822, ήρθε στην επιφάνεια ο ναός του Καρδακίου κατά τη διάρκεια της παραμονής του αξιωματικού Whitmore, ο οποίος μελετήθηκε συστηματικά και η μελέτη αυτή εκδόθηκε από τον W. Goodisson στο

⁵² <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/nomos-2215-1994-phek-77-a-11-5-1994.html>

βιβλίο του *Historical and topographical Essay upon the Island of Corfu* ενώ το 1912 και 1914 συνεχίστηκαν οι ανασκαφικές διαδικασίες από τον W. Doerpfeld χωρίς ωστόσο να γίνει κάποια δημοσίευση και το 1925 ο ναός μελετήθηκε από τον Αμερικάνο αρχαιολόγο Johnson (Παπαδημητρίου,1952). Κατά τη διάρκεια δημόσιων έργων τα χρόνια 1843-1846 ήρθαν στην επιφάνεια τάφοι από το αρχαίο νεκροταφείο στην περιοχή της Γαρίτσας αλλά και προς το τέλος του αιώνα σημειώνεται ανασκαφή στο Κανόνι, συγκεκριμένα στο Μικρό Ιερό της Αρτέμιδος από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή υπό τον H. Lechat και του K. Καραπάνου (Πρέκα-Αλεξανδρή,2010:87).

Όσον αφορά την βασιλική του Ιοβιανού της Παλαιόπολης, μνημείο υψίστου ενδιαφέροντος πραγματοποιήθηκαν πολλές ανασκαφές για την ανάδειξη του. Ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα (1821 μ.χ) οι αυτοκρατορικοί Γάλλοι πραγματοποίησαν εργασίες με σκοπό την ανεύρεση της θρυλικής κρύπτης των θησαυρών της Αγίας Κέρκυρας, χωρίς αποτελέσματα, καθώς σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση η Αγία Κερκύρα, κόρη του βασιλιά Κερκυλλίνου προσηλυτίστηκε στον χριστιανισμό και αποτέλεσε θεματοφύλακα κρυμμένων θησαυρών στις κατακόμβες του ναού (Παπαδημητρίου,1952). Κατά το 1846 πραγματοποιήθηκαν έρευνες στη δυτική είσοδο του μνημείου, όπου σώζεται και η επιγραφή του Ιοβιανού (Παπαδημητρίου,1952). Οι πρώτες συστηματικές ανασκαφές που έγιναν από την Αρχαιολογική υπηρεσία στον χώρο το 1936 και το 1942-44 έφεραν στην επιφάνεια πολλά εντοιχισμένα *spolia* κτηρίων της αρχαίας πόλης ανάμεσα τους ακρωτήρια, υδρορροές και βωμοί, αλλά και ένα μεγάλων διαστάσεων ψηφιδωτό στον νάρθηκα του ναού με παραστάσεις ζώων κάτω από αψιδωτά διάχωρα (Χονδρογιάννης,2014:396) αλλά ως επί τω πλείστον τα οικοδομικά υλικά προέρχονται από το Ωδείο που βρισκόταν που ανεγέρθηκε κατά την ύστερη ρωμαϊκή περίοδο, όπως για παράδειγμα τα περισσότερα μέλη του επιστηλίου της βασιλικής του Ιοβιανού, ανήκει στη διώροφη σκηνή του Ωδείου (ΑΔ 24 Χρονικά, 1969). Η πρακτική αυτή ήταν σύνηθες γεγονός κατά τη διάρκεια των πρωτοβυζαντινών χρόνων για την οικοδόμηση χριστιανικών ναών. Ωστόσο οι ανασκαφές που έγιναν στον χώρο είχαν σημαντικές συνέπειες στη διαμόρφωση του χώρου. Όπως αναφέρει ο Χονδρογιάννης (Χονδρογιάννης,2014) η επιμονή στην ανάδειξη των κλασικών και ρωμαϊκών στοιχείων, αν και έφερε στο φως σημαντικά στοιχεία για την παλαιοχριστιανική περίοδο της βασιλικής είχε σημαντικό αντίκτυπο στον αρχαιολογικό χώρο συνολικά, καθώς πολλά σημαντικά μεταγενέστερα τμήματα καταστράφηκαν με σκοπό την ανάδειξη προγενέστερων. Όπως φαίνεται σε σχετική φωτογραφία (εικ.9) κατεδαφίστηκε η κόγχη του ιερού με από την Υπηρεσία Οικισμού, καθώς θεωρήθηκε επικίνδυνη για την ασφάλεια δύο παραπλήσιων οικιών,

οι οποίες όμως κατεδαφίστηκαν το 1968 από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και καθαιρέθηκε το λίθινο τέμπλο ενώ σε ανασκαφές του 1968 καθαιρέθηκε το τέμπλο και ολόκληρο το δυτικό τμήμα του βόρειου τοίχου, εργασίες που ωστόσο δεν έχουν καταγραφεί στα πρακτικά του Αρχαιολογικού Δελτίου(Χονδρογιάννης, 2014:404).

Στις αρχές του 20^{ου} ανασκαφές κοντά στην γυναικεία μονή των Αγίων Θεοδώρων έφεραν στο ως τμήμα του αετώματος της Γοργούς και οι έρευνες υπό τον έφορο Φρ. Βερσάκη αποκάλυψαν σχεδόν όλα τα γλυπτά του αετώματος. Την ίδια περίοδο 1911-14 πραγματοποιήθηκαν ανασκαφές από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο και τον αρχαιολόγο, Dörpfeld όπου αποκαλύφθηκαν τα θεμέλια αλλά και ο βωμός του ναού (Παπαδημητρίου,1952), ενώ το 1912-14 παράλληλα με τις ανασκαφές στο Καρδάκι ο αρχαιολόγος Dörpfeld εντοπίζει τον νεότερο ναό της Ήρας στο Μον Ρεπό (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:14). Κατά τη περίοδο της κατοχής του νησιού από τους Ιταλούς, έχοντας ως στόχο την επέκταση του αεροδρομίου ανασκάφηκε μεγάλο τμήμα του νεκροταφείου της περιοχής και μερικά από τα ευρήματα εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κέρκυρας (Πρέκα- Αλεξανδρή,2010:87). Τα επόμενα χρόνια οι ανασκαφές συνεχίστηκαν από τον Καλλιπολίτη το 1955 και το 1960 από τους Δοντά - Καλλιγά όπου ήρθαν στην επιφάνεια τμήμα ρωμαϊκού λουτρού και πραγματοποιήθηκαν και ανασκαφές στον χώρο του Μον Ρεπό, όπου βρέθηκαν ο ναός της Ήρας, ένα αρχαϊκό τέμενος αφιερωμένο στον Απόλλωνα Κορκυραίο αλλά και άλλα βοηθητικά κτίσματα (Ζερνιώτη- Βέργη,2002:14) ενώ οι ανασκαφές συνεχίστηκαν από την Άλκηστη Σπετσιέρη- Χωρέμη τα έτη 1973, 1977,1978⁵³.

Όσον αφορά την αποθήκευση των αρχαίων ευρημάτων, αυτά που ήρθαν στο φως κατά τη γαλλική περίοδο όσο και την αγγλική, τοποθετήθηκαν στο Γυμνάσιο που βρίσκονταν στην Παναγία της Τενέδου στην περιοχή της Σπηλιάς, ενώ αργότερα τα ευρήματα μεταφέρθηκαν στην Δημόσια Σχολή Ωραίων Τεχνών (Χονδρογιάννης,2014:384). Λίγα χρόνια μετά κατασκευάστηκε κοντά στο μνημείο του Μενεκράτη το πρώτο ανεξάρτητο μουσείο που μέχρι φέρει την επιγραφή <<Μουσείον>> στην πρόσοψή του (Αρβανίτου- Μεταλληνού,1997). Το 1833 έγινε η σύσταση του πρώτου Ιονικού Εθνικού Μουσείου το οποίο αποτελούσε τμήμα της Σχολής των Ωραίων Τεχνών και συγκέντρωνε τις αρχαιότητες όλων των Επτανήσων, ενώ το διάταγμα που εκδόθηκε προέτρεπε τους ιδιώτες να καταθέτουν στο μουσείο τα αρχαία που είχαν στην κατοχή τους (Χονδρογιάννης,2014:385). Αργότερα το Ιονικό Μουσείο λέγεται ότι εγκαταστάθηκε στην έπαυλη του Αγίου Παντελεήμονος στο Μον Ρεπο, ωστόσο δεν

⁵³ Αρχαιολογικόν Δελτιον 29 (1973-74), Αρχαιολογικόν Δελτιον 34(1979),

τεκμηριώνεται η λειτουργία του στον συγκεκριμένο χώρο (Κυριάκη,2006:66-67). Εν συνεχεία το μουσείο μεταφέρθηκε στο συγκρότημα των Στρατώνων Grimanì στην νοτιοδυτική πλευρά της Σπιανάδας, περιοχή στην οποία είχαν στεγαστεί η Σχολή Ωραίων Τεχνών, το Γυμνάσιο της πόλης και το Ιεροδιδασκαλείο αλλά ταυτόχρονα είχαν δημιουργηθεί αρκετές ιδιωτικές συλλογές στην Κέρκυρα αλλά και σε όλα τα Επτάνησα, όπως η οικογένεια Προσαλέντη, Γαγγάδη, (Χονδρογιάννης,2014:386).

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα τα έτη 1906-7 υλοποιήθηκε η κατασκευή του πρώτου Αρχαιολογικού Μουσείου της Κέρκυρας στην Γαρίτσα, το οποίο ωστόσο λειτούργησε ως χώρος φύλαξης αρχαίων και όχι ως μουσείο. Αργότερα, το 1911 ήρθε στο φως ο αρχαϊκός δωρικός ναός της Αρτέμιδος και το 1930 το αέτωμα του τοποθετήθηκε στις μεγάλες αίθουσες των Παλαιών Ανακτόρων καθώς εξαιτίας της εξορίας που βρίσκονταν η βασιλική οικογένεια από το 1923 ως το 1935, τα Ανάκτορα απέκτησαν άλλη χρήση, όπως για παράδειγμα μουσειακή, για πρακτικούς αλλά και πολιτικούς λόγους (Χονδρογιάννης,2014:388).

Το 1931 με πρωτοβουλία του Εφόρου Κέρκυρας Ιωάννη Παπαδημητρίου και του Δημάρχου Δημητρίου Κόλλα ιδρύεται στην Κέρκυρα η Δημοτική Πινακοθήκη στα Παλαιά Ανάκτορα. Η Πινακοθήκη στόχευε στην προστασία κυρίως των εικόνων σε έναν δημόσιο χώρο, έτσι συλλέχθηκε πλήθος φορητών εικόνων, εξαιτίας των οποίων αργότερα επικράτησε και η ονομασία <<Χριστιανική Συλλογή του Σινοιαπωνικού Μουσείου >> (Χονδρογιάννης,2014:392). Τα έτη 1962-1965 χτίζεται το σημερινό κτίριο που στεγάζει το Αρχαιολογικό Μουσείο σε σχέδια του Δ. Κωνσταντινίδη κατά τη διάρκεια που ήταν έφορος ο Δοντάς και σε χώρο, ο οποίος είχε παραχωρηθεί από τον Δήμο ώστε να στεγαστεί το αέτωμα της Γοργούς. Το μουσείο άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό ανάμεσα στα έτη 1967 (Αρβανίτου-Μεταλληνού,1997). Όσον αφορά τις Βυζαντινές αρχαιότητες στην Κέρκυρα το 1925 δημοσιεύεται στην εφημερίδα της κυβερνήσεως διάταγμα σχετικά με την ίδρυση Βυζαντινού Μουσείου στην Κέρκυρα. Σύμφωνα με το διάταγμα η συλλογή που αποτελείται κατά κύριο λόγο από παλιές χριστιανικές εικόνες θα τοποθετούνταν στην εκκλησία του Παντοκράτορος στην πόλη της Κέρκυρας και θα βρίσκονταν υπό την προστασία και επιμέλεια του Μητροπολίτη Κερκύρας⁵⁴

⁵⁴ http://www.et.gr/ids-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wF4yUQwfduCv3dtvSoClrL8KAgm1VWV05ztII9LGdkF53UIxsx942CdyqXSQYNuqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEKEHLwnFqmgJSA5WIsuV-nRwO1oKqSe4BIOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijMsSni2ACRMz3XWgvQO8ZK7RcUrMq8KGCJCztDZgLenI

3.4 Η παρουσία του Μον Ρεπό στο σύγχρονο αστικό τοπίο

Το Μον Ρεπό σήμερα αποτελεί έναν σύνθετο αρχαιολογικό χώρο, στον οποίο η Έπαυλη από το 1995 έχει παραχωρηθεί από τον δήμο Κερκυραίων στο Ελληνικό Δημόσιο με σκοπό την επισκευή και την χρήση του ως μουσείο για 50 χρόνια, σύμβαση που λήγει το 2035⁵⁵. Οι αρχαιολογικοί χώροι της Βασιλικής του Ιοβιανού και της αγοράς, των Ρωμαϊκών λουτρών και του Μον Ρεπό χωρίζονται από τον ασφαλωμένο δρόμο που διαπερνά την Παλαιόπολη, δίνοντας την δυνατότητα στους περαστικούς να έχουν οπτική επαφή με τα κατάλοιπα διαφορετικών εποχών, οι οποίες συνυπάρχουν αρμονικά στο χώρο. Η πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο της Παλαιόπολης σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα⁵⁶ είναι εφικτή μόνο τις πρωινές ώρες και έπειτα από συνεννόηση με την Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών αρχαιοτήτων. Στον χώρο υπάρχουν ενημερωτικές πινακίδες για τους επισκέπτες ενώ σημαντική είναι και η δυνατότητα επίσκεψης ατόμων με ειδικές ανάγκες. Ο χώρος του Μον Ρεπό είναι προσβάσιμος από το κοινό δωρεάν καθημερινά μέχρι τις απογευματινές ώρες καθώς κόμιστρο έχει επιβληθεί μόνο για την είσοδο στο μουσείο της Παλαιόπολης, δηλαδή την έπαυλη του Μον Ρεπό. Όπως ήδη έχει αναφερθεί ο χώρος αποτελεί μία ιδιαίτερη περίπτωση καθώς η χρήση του είναι συνεχής μέσα στο χρόνο και αυτή η συνέχεια είναι αισθητή στον επισκέπτη, ο οποίος κατά την παραμονή του στον χώρο μπορεί να εντοπίσει αρχαία κατάλοιπα, όπως ο ναός της Ήρας και του Καρδακίου, αλλά και νεότερες κατασκευές, όπως η έπαυλη του Μον Ρεπό και το σύγχρονο θερινό θέατρο. Συγκεκριμένα το θέατρο αποτελεί πόλο έλξης πολλών επισκεπτών κατά τους θερινούς μήνες, οι οποίοι επιθυμούν να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις που γίνονται στον χώρο, ενώ ταυτόχρονα έχουν τη δυνατότητα να περπατήσουν ανάμεσα στα αρχαία και πιο σύγχρονα οικοδομήματα.

Για την ανάδειξη του χώρου της Παλαιόπολης η Εφορεία αρχαιοτήτων έχει πραγματοποιήσει έργα όπως στερεωτικές εργασίες κατά την περίοδο 1994- 1995, το 2002- 2002 πραγματοποιήθηκε έργο σχετικά με την ανάδειξη και την ανάπλαση των απαλλοτριωμένων αρχαιολογικών χώρων της Παλαιόπολης, ενώ την περίοδο 2006- 2009 έγινε η συντήρηση των Ρωμαϊκών λουτρών⁵⁷. Ανάμεσα στα σημαντικότερα έργα για την Ανάδειξη των αρχαιοτήτων της Παλαιόπολης αποτελεί ο Αρχαιολογικός Περίπατος στα Βυζαντινά Μνημεία της Παλαιόπολης, πρόγραμμα το οποίο και υλοποιήθηκε κατά την περίοδο 1997-2000 και επιμελήθηκε ο Χονδρογιάννης Σταμάτης με τον Βρανίκα Νίκο υπό την επίβλεψη της

⁵⁵ http://www.kolivas.de/archives/162808?fbclid=IwAR33NEg_roZ4tKZJdQ-nJfVRKFSBbuhge4YBhdSfS4WbYRNf4dPuM5UZzwc

⁵⁶ http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=15&lang=el

⁵⁷ http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=15&lang=el

Διεύθυνσης Αναστήλωσης Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων. Ο περίπατος θα οδηγούσε τον επισκέπτη στα χνάρια του χρόνου αλλά και στην πορεία που ακολούθησε η πόλη της Κέρκυρας από την ίδρυση της τον 8^ο π.χ αιώνα, την μετακίνηση της κατά τον 7^ο με 8^ο μ.χ αιώνα και την οχύρωση της στη Μεσοβυζαντινή θέση του Παλαιού Φρουρίου, ενώ στο πλαίσιο της φιλοδοξίας επέκτασης του έργου θα μπορούσε να επεκταθεί ο περίπατος σε σημαντικά μνημεία της Παλαιόπολης, όπως οι σημαντικοί αρχαϊκοί ναοί του Μον Ρεπό, κάτι που δεν επετεύχθη (Χονδρογιάννης,2014:453). Ανάμεσα στους στόχους του προγράμματος ήταν οι δημιουργία υποδομών, ώστε να καταστούν οι αρχαιολογικοί χώροι επισκέψιμοι στο κοινό, η επανένταξη τους στην καθημερινότητα της πόλης και στην συλλογική μνήμη, η δημιουργία μίας αναβαθμισμένης και βαθύτερης εμπειρίας, παρέχοντας και την δυνατότητα βιωματικής προσέγγισης του χώρου αλλά και η ανάδειξη του πολιτιστικού αποθέματος της Παλαιόπολης και η δυνατότητα της πρόσβασης του κοινού στην πληροφορία (Χονδρογιάννης,2014:451). Για τους παραπάνω λόγους πραγματοποιήθηκε και ο προσωρινός φωτισμός του μνημείου της εκκλησίας του Ιοβιανού και ο καθαρισμός του, ώστε ο κάτοικος της ευρύτερης περιοχής να γίνει κοινωνός και μέτοχος του έργου που πρόκειται να ξεκινήσει (Χονδρογιάννης,2014:454).

Κατά την περίοδο 2011- 2013 η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Εφαρμοσμένων Μαθηματικών του Μπάρι, την Εποπτεία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς της Πούλιας, την συνεργατική κοινωνία Iris και τον πολιτιστικό σύλλογο Teseo Centre πραγματοποίησαν το πρόγραμμα T.He.T.A (Technological Tools for the Promotion of Transadriatic Archaeological Heritage) τα αρχικά του οποίου αποδίδουν τη σημασία των Τεχνολογικών Μέσων για την Προώθηση της Διανδριατικής Αρχαιολογικής Κληρονομιάς. Η επιλογή των συγκεκριμένων εδαφικών περιοχών έγκειται στους κοινούς ιστορικούς αλλά και πολιτιστικούς δεσμούς που μοιράζονται λόγω της τοποθεσίας τους, δηλαδή ως περιοχές της Αδριατικής Θάλασσας. Η συνεργασία αυτή είχε ως στόχο την ανάπτυξη εφαρμογών νέων τεχνολογιών για να προωθηθεί και να γίνει ευρέως γνωστή η ιστορική σημασία της Παλαιόπολης, με σκοπό την προσέλκυση και πληροφόρηση ντόπιων κατοίκων αλλά και ξένων που ενδιαφέρονται για τον πολιτιστικό τουρισμό (Rigakou κ.α. 2015) καθώς η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας αποτελεί θεμελιώδη πυλώνα για την βιωσιμότητα των αρχαιολογικών χώρων στην σύγχρονη καθημερινότητα.

Το πρόγραμμα ασχολήθηκε με τη συντήρηση σημαντικών αντικειμένων της εφορείας αλλά και την εξωστρέφεια δημοσιοποιώντας πληροφορίες και πραγματοποιώντας δράσεις για τους τουρίστες αλλά και όλους τους επισκέπτες. Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο σκέλος του προγράμματος ήταν η συντήρηση της τοιχοποιίας των ρωμαϊκών λουτρών και του προστώου

ενώ χαρτογραφήθηκαν με ψηφιακό τρόπο οι παθολογίες των δωματίων 1,2 του ρωμαϊκού λουτρού. Στο δεύτερο σκέλος έγινε η προσπάθεια προσέλκυσης του κοινού το οποίο αποτελείται από διαφορετικές ηλικιακές και κοινωνικές ομάδες, των οποίων οι επιθυμίες και οι απαιτήσεις διαφέρουν. Έτσι, το πρόγραμμα αφορούσε την ενεργοποίηση των διαδικτυακών επισκεπτών, οι οποίοι δεν έχουν την δυνατότητα επίσκεψης στον χώρο αλλά και τους επισκέπτες με οποιονδήποτε βαθμό ενδιαφέροντος στην ιστορία και την αρχαιολογία και φυσικά τους νεότερους επισκέπτες, όπως είναι τα παιδιά και οι σχολικές ομάδες. Βασικός σκοπός του προγράμματος ήταν να γίνει η πρόσβαση στον χώρο πιο εύκολη και να αναβαθμιστούν οι υποδομές, να βελτιωθούν οι σχέσεις επικοινωνίας με τους επισκέπτες, να αυξηθεί η επισκεψιμότητα του χώρου, να ενεργοποιήσει την αλληλεπίδραση των επισκεπτών και να προσελκύσει και νεότερες ηλικίες βάζοντας σε εφαρμογή εκπαιδευτικά και ψυχαγωγικά προγράμματα (Rigaku, κ.α,2015). Τέλος τέθηκαν σε εφαρμογή διαφορετική ιστότοποι με σκοπό την μετάδοση των πολιτιστικών αξιών, ανάμεσά τους και ο διαθέσιμος ιστότοπος της Παλαιόπολης⁵⁸, ο οποίος δίνει στους χρήστες κειμενικές αλλά και οπτικές πληροφορίες για τις αρχαιότητες, παρέχει εικόνες από διάφορα ευρήματα, ενώ μέσω διαδραστικού χάρτη, ο χρήστης έχει την δυνατότητα να περιηγηθεί στον αρχαιολογικό χώρο. Αντίστοιχα, στόχος του ιστότοπου Μον Ρεπό είναι να μετατραπεί η επίσκεψη του ενδιαφερόμενου στον ευρύτερο χώρο του Μον Ρεπό σε μία ολοκληρωμένη εμπειρία και να ανταποκριθεί στις διαφοροποιημένες ανάγκες και απαιτήσεις του κοινού.⁵⁹ Μέσα από την ειδική δράση <<Ανοιχτή καινοτομία στον πολιτισμό >> του Επιχειρησιακού Προγράμματος ΕΠΑνΕΚ 2014- 2020 η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας, το Τμήμα Πληροφορικής του Ιονίου Πανεπιστημίου και η εταιρεία ‘Sieben’ προσπαθούν να προσφέρουν στο κοινό πολιτιστικές εμπειρίες βιωματικού χαρακτήρα με έναν πιο ψυχαγωγικό τρόπο⁶⁰, ωστόσο βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο.

Επίσης, το καλοκαίρι του 2018 μετά από 50 χρόνια απουσίας συστηματικών ανασκαφών στον χώρο του Μον Ρεπό πραγματοποιήθηκε συστηματική ανασκαφή από τον επίτιμη διευθύντρια του Υπουργείου Πολιτισμού Δρ. Γ. Μεταλληνού, η οποία πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Κέρκυρας και το Ίδρυμα Λεβέντη. Οι ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν τον Αύγουστο του 2018 και τον Αύγουστο του 2019 με διάρκεια 35 ημέρες κάθε φορά και τα αποτελέσματα παρουσιάστηκαν τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους. Ανάμεσα στα ευρήματα περιέχονται χειροποίητα ειδώλια που χρονολογούνται στο 610 π.χ και 480 π.χ, ειδώλια ελληνιστικών χρόνων χάλκινα αφιερώματα, πήλινες αγνύθες, αποθηκευτικά

⁵⁸ http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=5&lang=el

⁵⁹ <https://monrepo.online/el/project-goal>

⁶⁰ <https://monrepo.online/el/innovation>

αγγεία, αιχμές δοράτων και αναθηματικές πλάκες (Γκερέκου,2019). Επίσης, τις αρχές του 2019 υπεγράφη σύμβαση για την αποκατάσταση τριών σημαντικών κτιρίων στον χώρο του Μον Ρεπό, της οικίας του φύλακα, του κτιρίου κλινικής και του κτιρίου του προσωπικού ώστε να χρησιμοποιηθούν για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς λόγους⁶¹

Από την μεριά της η τοπική κοινωνία δείχνει ενδιαφέρον για τον αρχαιολογικό χώρο και προσπαθεί να τον εντάξει στην αστική καθημερινότητα του τόπου. Ο αρχαιολογικός χώρος του Μον Ρεπό αποτελεί κέντρο κοινωνικών δραστηριοτήτων ο δρόμος από την είσοδο του Μον Ρεπό καταλήγει σε παραλία την οποία επισκέπτονται οι Κερκυραίοι κατά τους θερινούς μήνες και όχι μόνο αλλά αποτελεί και τόπο συγκέντρωσης δρομέων που επιθυμούν να αθληθούν στο κέντρο της πόλης αλλά μακριά από τη φασαρία και το καυσαέριο. Για την διατήρηση αλλά και την αξιοποίηση του χώρου κατά καιρούς οργανώνονται εκδηλώσεις με ιδιωτική πρωτοβουλία όπως η δράση με σκοπό τον εθελοντικό καθαρισμό του χώρου, την ημέρα περιβάλλοντος. Στη δράση αυτή συμμετείχαν μεγάλοι αλλά και μικροί εθελοντές από την ομάδα του *Όλοι μαζί για την Κέρκυρα*, ώστε να συμβάλουν στον καθαρισμό και εξωραϊσμό του χώρου. Στο πλαίσιο του προγράμματος Πράσινων Πολιτιστικών Διαδρομών του Υπουργείου Πολιτισμού πραγματοποιήθηκε ξενάγηση στους αρχαιολογικούς θησαυρούς του Μον- Ρεπό⁶²(εικ.10). Επίσης μία επιπλέον δράση, η *Απόδραση και πικ- νικ στο Μον Ρεπό με την ομάδα αυτογνωσίας Κέρκυρας*, η οποία οργάνωσε ολόημερη επίσκεψη τον Μάιο του 2019, στον αρχαιολογικό χώρο του Μον Ρεπό. Η ομάδα καλούσε τους συμμετέχοντες να φέρουν δικό τους φαγητό και εξοπλισμό ώστε να αξιοποιήσουν δημιουργικά τον χρόνο τους. Το πρόγραμμα περιλάμβανε Yoga, διαλογισμό στη φύση, αλλά και αφήγηση παραμυθιών για τα παιδιά (Κορωνάκη,2019). Πιο πρόσφατα, το 2020 εορτάστηκε στο Μον Ρεπό η διεθνής ημέρα Yoga. Η Ομάδα Αυτογνωσίας της Κέρκυρας γιόρτασε τη διεθνής ημέρα Yoga (εικ.11) στο χώρο του Μον Ρεπό μέσω δύο προγραμμάτων τα οποία ήταν ανοιχτά στο κοινό με ελεύθερη είσοδο. Πραγματοποιήθηκαν δύο κύκλοι δράσεων, ο ένας στο θέατρο Ρένα Βλαχοπούλου και ο άλλος δεξιά του Μουσείου, δηλαδή της Έπαυλης⁶³. Αξιοσημείωτη είναι και η ενέργεια πολιτών μέσω της ομάδας Φίλοι της Κέρκυρας, η οποία στοχεύει στην προστασία και την ανάδειξη του αρχαιολογικού Πάρκου του Μον Ρεπό για το κοινό καλό. Το σωματείο ξεκίνησε να λειτουργεί από το 2018 έχοντας ως σκοπό τον εξωραϊσμό του νησιού, την υλοποίηση επιμορφωτικών και πνευματικών δραστηριοτήτων και γενικότερα την πολιτιστική, αισθητική, οικονομική και

⁶¹ <https://enimerosi.com/article/32737/Ksekina-i-apokatastasi-ton-trion-ktirion-tou-Mon-Repo>

⁶² <https://enimerosi.com/detailsg.php?id=3033>

⁶³ <https://corfustories.com/2020/06/19/sto-mon-repos-giortastike-i-diethnis-imera-yoga/>

κοινωνική ανάπτυξη του νησιού⁶⁴. Από τις πρώτες δράσεις του σωματείου ήταν ο εξωραϊσμός του Μον Ρεπό γι' αυτό και ανέθεσαν σε βρετανικό μελετητικό γραφείο να εκπονήσει μελέτη για την ανάδειξη και την βιωσιμότητα του. Σκοπός επίσης αποτελεί η συνεργασία του σωματείου με τον Δήμο και το Υπουργείο Πολιτισμού, ώστε να δημιουργηθεί ένα ρυθμιστικό πλάνο μέσω του οποίου θα εξασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία και η οικονομική επάρκεια του χώρου⁶⁵. Η σημασία της κοινής προσπάθειας και του διάλογου, ώστε να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, φαίνονται μέσω της δημόσιας διαβούλευσης μέσω ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου. Στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο δίνονται οι απαντήσεις των ενδιαφερόμενων για την αξιοποίηση του Μον Ρεπό. Ανάμεσα στις απαντήσεις είναι η ανάδειξη των αρχαιοτήτων, η προσθήκη αναψυκτήριου, ο καλλωπισμός του κήπου και η εφαρμογή δραστηριοτήτων με σκοπό την ψυχαγωγία των επισκεπτών⁶⁶.

3.5 Προτάσεις για την αξιοποίηση του Μον Ρεπό

Το Μον Ρεπό βρίσκεται στο κέντρο του αστικού τοπίου της Κέρκυρας και χρησιμοποιείται καθημερινά από τους κατοίκους του νησιού για ποικίλους λόγους. Οι λόγοι αυτοί περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως η άθληση, η επαφή με το ιστορικό παρελθόν του τόπου, αλλά και η ψυχαγωγία του κοινού. Όπως παρατηρήθηκε παραπάνω, τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να γίνονται διάφορες δράσεις από την πλευρά της τοπικής κοινωνίας, άλλοτε ατομικά, άλλοτε συλλογικά, ώστε το Μον Ρεπό να αποτελέσει αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας των Κερκυραίων. Ωστόσο, για την εξωστρέφεια και την βιωσιμότητα του χώρου πρέπει να γίνει κατανοητή η σημασία του. Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα αρχαιολογικά πάρκα δεν είναι μόνο τόποι σύνδεσης με το παρελθόν αλλά μέρη συνειδητοποίησης της πολυπλοκότητας του παρελθόντος, εντοπισμού της εξέλιξης τους μέσα στον χρόνο αλλά και βελτίωσης των τοπικών κοινωνιών μέσω της δημιουργίας ενός πλαισίου που ενώνει τους υπάρχοντες αρχαιολογικούς χώρους με την σύγχρονη καθημερινότητα.

Αρχικά ως βασικός πυλώνας τίθεται η εξωστρέφεια και η ανοικτότητα του αρχαιολογικού πάρκου. Οι όροι αυτοί καθορίζουν την ελεύθερη και δυνατή πρόσβαση στους παραπάνω χώρους. Οι χώροι θα ` πρέπει να είναι ανοιχτοί στο κοινό με δυνατότητα πρόσβασης σε ημερήσια βάση. Η υπηρεσία πρέπει να διαθέσει το αντίστοιχο προσωπικό αλλά και τους

⁶⁴ <https://www.friendsofcorfu.gr/oi-filoi-tis-kerkyras/>

⁶⁵ <https://www.friendsofcorfu.gr/programma-quot-mon-repo-quot/>

⁶⁶ <https://www.friendsofcorfu.gr/wp-content/uploads/2019/09/%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%8D.pdf>

πόρους, ώστε οι επισκέπτες να νιώθουν ασφαλείς αλλά και ελεύθεροι να περιηγηθούν στον χώρο αλλά και να μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες από τις διαθέσιμες πινακίδες στον χώρο αλλά και το πλήρως καταρτισμένο προσωπικό.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και εξέλιξη των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων έχουν οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι. Ο ρόλος του αρχαιολόγου μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν η μελέτη και η κατανόηση του παρελθόντος, έχοντας ένα πιο επιστημονικό και ακαδημαϊκό ύφος. Μέσω των ανασκαφών έφερνε στο φως αντικείμενα του παρελθόντος μέσω των οποίων συνέθετε το εθνικό μας γίγνεσθαι. Η αρχαιολογία είναι μία ανθρωπιστική επιστήμη που μελετά τα ανθρώπινα ίχνη ανά τους αιώνες, ώστε να ανασυνθέσει και να κάνει το παρελθόν κατανοητό στον σύγχρονο άνθρωπο. Χωρίς τη συμμετοχή της κοινωνίας και του ατόμου σε αυτή τη διαδικασία είναι ουσιαστικά σαν να καταργείται ο ρόλος ύπαρξης της επιστήμης. Έτσι στη σημερινή εποχή ο αρχαιολόγος πρέπει να λειτουργεί ως κοινωνικός φορέας όχι μόνο με την αρχαιολογική κοινότητα αλλά και με την τοπική κοινωνία. Αντίστοιχα και ο αρχαιολογικός χώρος πρέπει να αποτελέσει κέντρο δημιουργίας διαλόγου μεταξύ των αρχαιολόγων, πρέπει να γίνει προσβάσιμος και ανοιχτός για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες αλλά φυσικά και για αυτούς που έρχονται σε επαφή με τον χώρο καθημερινά (Strulia, Sutton, 2010). Η επαφή των αρχαιολόγων με την τοπική κοινωνία δεν προσφέρει μόνο στην δεύτερη ομάδα, αλλά εξίσου και στην πρώτη. Εξετάζοντας τις σχέσεις που δημιουργούνται με το πέρασμα του χρόνου, οι αρχαιολόγοι αποκτούν μία ολιστική προσέγγιση πάνω στην περιοχή που κατοικείται ανά τους αιώνες, η οποία τους προσφέρει μία ξεκάθαρη άποψη για τους κατοίκους της περιοχής διαμέσου της ιστορίας. Η συνεργασία λοιπόν, ανάμεσα στην τοπική κοινωνία και τους αρχαιολόγους μπορεί να αποφέρει οφέλη και στις δύο αυτές ομάδες.

Ωστόσο, το ζήτημα είναι πως θα επιτευχθεί αυτή η σύζευξη, ώστε η τοπική κοινωνία να νιώσει ότι αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου, να εντάξει το Μον Ρεπό στην καθημερινότητα της ως ολοκληρωμένο αρχαιολογικό χώρο και να συμμετέχει ενεργά στις δραστηριότητες εξωστρέφειας του. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω μέσω ποικίλων δράσεων που δημιουργούνται από τις αρχαιολογικές ομάδες μπορεί να επιτευχθεί ο διάλογος και η επικοινωνία. Οι δράσεις αυτές μπορεί να έχουν έναν εκπαιδευτικό χαρακτήρα και να περιλαμβάνουν ημερίδες και συνέδρια σχετικά με την ιστορία του Μον Ρεπό ανά τους αιώνες αλλά και εργαστήρια σχετικά με τα εκθέματα του μουσείου και τα ευρήματα του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου. Όπως για παράδειγμα η περίπτωση στο σπήλαιο Φράχθι είχε άμεσα αποτελέσματα και η τοπική κοινωνία έδειξε άμεσο ενδιαφέρον. Αντίστοιχα οι δραστηριότητες μπορεί να έχουν έναν πιο ψυχαγωγικό χαρακτήρα και να περιλαμβάνουν θεατρικές

παραστάσεις όπως στην περίπτωση της Κουτρούλου Μαγούλας (Hamilakis, Theou, 2013) αλλά και προβολή ταινιών στον κήπο του Μον Ρεπό.

Καθοριστικό ρόλο στην εξωστρέφεια του χώρου του Μον Ρεπό μπορεί να έχουν και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αλλά και η καινοτόμες τεχνολογίες. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν εισέλθει στη ζωή και την καθημερινότητα μας και η χρήση τους είναι πλέον αναγκαία. Μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι εφικτή η δημιουργία διαλόγου αλλά και μιας σχέσης αλληλεπίδρασης μεταξύ της κοινωνίας και του αρχαιολογικού πάρκου, καθώς μπορούν να δημοσιεύονται οι δράσεις και τα προγράμματα του μουσείου αλλά και προγράμματα με σκοπό την ψυχαγωγία των χρηστών. Επίσης είναι πιο εύκολη η επικοινωνία με τους ενδιαφερόμενους χρήστες, μέσω της οποίας μπορούν να συζητηθούν προβληματισμοί αλλά και να γίνουν προτάσεις με σκοπό την βελτίωση του χώρου και της καθημερινότητας των κατοίκων της γύρω περιοχής αλλά και των επισκεπτών. Αντίστοιχα και οι καινοτόμες τεχνολογίες θα συμβάλουν στην εξωστρέφεια του χώρου καθώς θα είναι πιο εύκολο για τον επισκέπτη να κατανοήσει αυτό που βλέπει. Συγκεκριμένα στον Μον Ρεπό υπάρχει συνεχής κατοίκηση από το 8^ο αιώνα π.χ μέχρι και τον 5^ο αιώνα μ.χ και από το 1831 μέχρι και τα τέλη του 20^{ου} αιώνα. Μέσω της χρήσης της επαυξημένης πραγματικότητας ο επισκέπτης θα μπορεί να εντοπίσει και να κατανοήσει τις αλλαγές που έχει υποστεί ο χώρος με το πέρασμα των χρόνων, όπως για παράδειγμα η περιοχή που σήμερα βρίσκεται η βασιλική του Ιοβιανού του 5^{ου} αιώνα μ.χ αλλά και τμήματα της αρχαίας αγοράς και της ρωμαϊκής στοάς. Η πληροφόρηση μέσω επεξηγηματικής πινακίδας αν και παρέχει κάποιες πληροφορίες για τον χώρο δεν μπορεί να μεταδώσει το μεγαλείο και την εμβληματικότητα των συγκεκριμένων κτιρίων που δυστυχώς δεν σώζονται πια, όπως αντίστοιχα μπορεί να συμβεί και με τον ναό της Ήρας, του Απόλλωνα και του ναού του Καρδακίου. Μέσω της επαυξημένης πραγματικότητας δίνεται στον επισκέπτη η δυνατότητα να ανασυνθέσει το παρελθόν και να αποκτήσει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τον αρχαιολογικό χώρο.

Άλλο ένα σημαντικό ζήτημα για την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου και την ένταξη του στον κοινωνικό ιστό είναι η ενασχόληση και αναβάθμιση του ιστορικού κήπου της Έπαυλης, μετατρέποντας τον σε Βοτανικό. Όπως διατυπώθηκε σε προηγούμενη ενότητα η σημασία αλλά και ιδιαιτερότητα του κήπου του Μον Ρεπό είναι υψίστης σημασίας. Ο κήπος, δημιούργημα του αρμοστή Sir Frederic Adam, πλούσιας βλάστησης, ώστε να προσφέρει δροσιά τις καλοκαιρινές ημέρες. Αποτελούνταν από περίπου 2.000 είδη φυτών, τα οποία προήλθαν από τις Αγγλικές Μεσογειακές Αποικίες και ανάμεσα σε αυτά, υπήρχαν φοίνικες από την Αφρική, σφένταμοι, κέδροι και σμίλακες αλλά και πλήθος καλλωπιστικών φυτών (Ζερνιώτη-

Βέργη:662002). Η συντήρηση και αναβάθμιση του κήπου σε Βοτανικό θα έχει διττό χαρακτήρα, από την μία τον εξωραϊσμό και καλλωπισμό των φυτών και από την άλλη, θα αποτελέσει θεμέλιο λίθο για την βελτίωση του χαρακτήρα του αρχαιολογικού πάρκου. Οι Βοτανικοί κήποι, εκτός από το να συντηρούν τα υπάρχοντα φυτά εκπαιδεύουν και ενημερώνουν τους επισκέπτες και το κοινό γενικά για θέματα σχετικά με την βιωσιμότητα τους. Ανάμεσα στους κύριους στόχους των Βοτανικών κήπων είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού όσον αφορά τη φυτική ποικιλότητα, ενεργοποιώντας το ενδιαφέρον για την σημασία της αλλά και για τις μελλοντικές απειλές που μπορεί να δεχθεί. Επίσης δίνονται λύσεις και γίνονται δράσεις με σκοπό τη βελτίωση του φυσικού μας περιβάλλοντος, έχοντας έναν σημαντικό ρόλο σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο και βελτιώνεται η κοινωνική ευημερία της τοπικής κοινωνίας μέσω προγραμμάτων του βοτανικού κήπου επισημαίνοντας τη βιώσιμη χρήση των φυτών και τέλος προωθείται η εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη με σκοπό την αφύπνιση του κοινού (Andrianou, Papaioannou, 2019). Συμπερασματικά, η προώθηση της χρήσης του κήπου του Μον Ρεπό ως βοτανικού θα συμβάλει στην δημιουργία μίας υγιούς σχέσης με το ενδιαφερόμενο κοινό αλλά και στη συμμετοχή της τοπικής κοινότητας.

3.6 Συμπεράσματα Κεφαλαίου

Το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό αποτελεί ένα από τα βασικότερα στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς της Κέρκυρας. Η μακραίωνη ιστορία του ξεκινά από την εγκατάσταση των Κορινθίων στην περιοχή της Παλαιόπολης κατά τον 8^ο αιώνα, αρχαιολογικά κατάλοιπα των οποίων είναι ορατά στον χώρο μέχρι και σήμερα. Στην ευρύτερη περιοχή είναι ορατά αρχαιολογικά κατάλοιπα νεότερων ετών, όπως τα ρωμαϊκά λουτρά, η βασιλική του Ιοβιανού και η ομώνυμη έπαυλη του πάρκου. Η ιστορία της Παλαιόπολης σταδιακά διακόπτεται μετά τη μεταφορά των κατοίκων της περιοχής στη σημερινή περιοχή του Παλαιού Φρουρίου, ώστε να προστατευτούν από τις επιδρομές. Η Παλαιόπολη εμφανίζεται ξανά σε νεότερες πηγές και μετά την δημιουργία της έπαυλης από τον Sir Adam αποκτά ιδιαίτερο ρόλο στην καθημερινότητα του νησιού. Το αρχαιολογικό πάρκο μετά την απόδοση της κυριότητας του χώρου στον ελληνικό δημόσιο το 1992 αποδόθηκε στην τοπική κοινωνία.

Από τότε έχουν ξεκινήσει σημαντικές δράσεις ώστε ο χώρος να γίνει πιο προσβάσιμος και ανοιχτός στο κοινό. Οι δράσεις που υπό την αιγίδα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κέρκυρας περιλαμβάνουν τον αρχαιολογικό περίπατο, το πρόγραμμα T.He.T.A αλλά και την πιο πρόσφατη δράση <<Ανοιχτή καινοτομία στον πολιτισμό>>. Από την άλλη πλευρά, αυτή της

τοπικής κοινωνίας εκδηλώνεται έντονο το ενδιαφέρον για τη συμμετοχή της και την ένταξη του χώρου στην καθημερινότητα μέσω ποικίλων δράσεων που προωθούν τη συμμετοχή του κοινού. Οι δράσεις αυτές περιλαμβάνουν για παράδειγμα τον εθελοντικό καθαρισμό, προγράμματα ευεξίας και ψυχαγωγίας ενώ αξιοσημείωτη είναι και η δράση διαφόρων ομάδων που πραγματοποιούν ενέργειες ώστε το Μον Ρεπό να αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των Κερκυραίων.

4.1 Εισαγωγή

Το αρχαιολογικό πάρκο του Μον Ρεπό, αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορικής διαδρομής του νησιού αποτελεί μέχρι σήμερα φάρο ιστορικής και αρχαιολογικής έρευνας και πληροφορίας αλλά και πόλο έλξης επισκεπτών από όλο τον κόσμο αλλά και ανθρώπων της τοπικής κοινωνίας του νησιού. Αν και ως χώρος, η Παλαιόπολη είχε περάσει στη λήθη και πολλά από τα κομμάτια της αρχαίας πόλης χρησιμοποιήθηκαν ως δομικό υλικό για άλλες κατασκευές, έχουμε μέχρι σήμερα αποδείξεις της δραστηριότητας της περιοχής από την αρχαϊκή περίοδο έως και τα πρωτοβυζαντινά χρόνια. Το Μον Ρεπό ως χώρος πολιτιστικής κληρονομιάς μπορεί να αποδώσει την συνέχεια στον χρόνο μέσα από την αρχαιολογική μαρτυρία, και η άμεση επαφή των επισκεπτών με το παρελθόν μπορεί να οδηγήσει σε μία άμεση και αισθητηριακή προσέγγιση του παρελθόντος, η οποία μπορεί να συντελεστεί με ποικίλες δραστηριότητες που ξεπερνούν τις παρωχημένες πρακτικές παρουσίασης των αρχαιοτήτων στο κοινό, μέσα από αποστειρωμένα περιβάλλοντα.

4.2 Συμπεράσματα και συζήτηση

Η παραπάνω έρευνα μας παρουσιάζει την διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων αλλά και των αρχαιοτήτων σε ένα γενικότερο πλαίσιο στην Ελλάδα και προσπαθεί να εμβαθύνει στα αίτια που έχουν δημιουργήσει αυτή την σχέση ανάμεσα στην εκάστοτε κοινότητα και τους αρχαιολογικούς χώρους και το πως εντάσσονται αυτοί στο σύγχρονο αστικό τοπίο. Όπως παρατηρείται από την δημιουργία του ελληνικού κράτος προωθείται η ανάδειξη και διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και συγκεκριμένα τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του, των κλασικών, ώστε να συνδεθεί το νεοσύστατο ελληνικό κράτος με το ένδοξο κλασικό παρελθόν και να επιτευχθεί ή ιδέα της συνέχειας της ελληνικότητας. Η συνεχής προσπάθεια των αρμόδιων και όχι μόνο, να σώσουν και να αναδείξουν την αρχαιότητα αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για τη δημιουργία αρνητικού συναισθήματος της κοινωνίας ως προς το οτιδήποτε αρχαιολογικό. Από την μία πλευρά οι επιστήμονες αρχαιολόγοι

στοχεύοντας την πληροφορία και την ιστορική συνέχεια δεν έδειχναν ενδιαφέρον για άλλα ζητήματα, όπως η πληροφόρηση και η δημιουργία δεσμών με την εκάστοτε κοινότητα αλλά και από την πλευρά της η κοινωνία, τους αντιμετώπιζε με καχυποψία καθώς ουσιαστικά επεμβαίνουν στο περιβάλλον τους αλλά και στην καθημερινότητα που είχαν δημιουργήσει και ορίσει.

Ωστόσο, οι πιο πρόσφατοι ερευνητές δίνουν έμφαση στην προσβασιμότητα και τη συμμετοχή της κοινωνίας στην διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων, ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα τους. Με την έννοια προσβάσιμος χώρος εννοείται όχι μόνο η εύκολη πρόσβαση αλλά και το αίσθημα ευχαρίστησης, χαράς και ελευθερίας που πρέπει να νιώθει κάθε φορά ο επισκέπτης σε έναν αρχαιολογικό χώρο. Οι έννοιες Public Archaeology και Community Archaeology σχετίζονται με την εξωστρέφεια των αρχαιολογικών χώρων, την ενημέρωση της κοινότητας για τις αρχαιολογικές πρακτικές και το γενικότερο πλαίσιο αλλά και την συμμετοχή της, στις αρχαιολογικές δραστηριότητες. Η συμμετοχή της κοινωνίας έχει σημαντικά οφέλη και για τις δύο πλευρές αφού και οι επιστήμονες αρχαιολόγοι κερδίζουν γνώσεις, πληροφορίες και απόψεις ενώ αντίστοιχα η κοινότητα δραστηριοποιείται, συμμετέχει και πληροφορείται για το παρελθόν της, όχι μόνο διαβάζοντας πληροφορίες στις επιγραφές αλλά μέσω της βιωματικής προσέγγισης του χώρου, πρακτικές που επιτυγχάνονται και στους αρχαιολογικούς χώρους που αναφέρθηκαν. Η εξωστρέφεια και η βιωσιμότητα των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων είναι δύο ιδιαίτερα σημαντικές έννοιες για τη διαχείρισή τους και οι νέες τεχνολογίες τις επηρεάζουν άμεσα. Μέσω των νέων τεχνολογιών επιτυγχάνεται ο συνεχής διάλογος, η επικοινωνία, η ενημέρωση αλλά και η επαφή με τον χώρο, η βιωματική προσέγγιση και η αισθητηριακή εμπειρία. Απλές ενέργειες, όπως οι δενδροφυτεύσεις και οι συναντήσεις στον αρχαιολογικό χώρο αλλά και πιο σύνθετες όπως οι θεατρικές παραστάσεις στην Κουτρουλού Μαγούλα αλλά και η συμβολή της τεχνολογίας όπως μία απλή δημοσίευση μέχρι και την επαναδημιουργία του χώρου μέσω νέων τεχνολογιών, μπορούν να οδηγήσουν στη δημιουργία ενός ευχάριστου κλίματος συνεργασίας αλλά και την οικειοποίηση του αρχαιολογικού χώρου, ώστε από χώρος περιβαλλόμενος με συρματοπλέγμα, αποστασιοποιημένος από την σύγχρονη καθημερινότητα, να γίνει χώρος συναισθημάτων, αισθήσεων, μνήμης και δημιουργίας νέων εμπειριών. Έτσι και η παραπάνω έρευνα έχει ως σκοπό να γίνει κατανοητή η σπουδαιότητα της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας και της συνεργασίας της με την αρχαιολογική υπηρεσία για την αξιοποίηση του αρχαιολογικού πάρκου του Μον Ρεπό, ώστε να αποτελέσει ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας της. Σε αντίθεση με τους αρχαιολογικούς χώρους του παρελθόντος που αντιμετωπίζονταν ως τόποι μνήμης, οι σύγχρονοι αρχαιολογικοί χώροι

διεκδικούν τη θέση τους στο σύγχρονο αστικό τοπίο και στοχεύουν ώστε να αποτελέσουν χώροι αισθητηριακότητας, ψυχαγωγίας, επικοινωνίας και συνδιαλλαγής.

Στην περίπτωση του Μον Ρεπό αν και έχουν ξεκινήσει κάποιες δράσεις με πρωτοβουλία της αρχαιολογικής υπηρεσίας σε κάποιες περιπτώσεις, ενώ σε άλλες από την πλευρά της κοινότητας, η επικοινωνία και η σύμπραξη των δύο αυτών ομάδων χρειάζεται ακόμα χρόνο. Ωστόσο είναι ξεκάθαρη η ανάγκη της κοινότητας να αφουγκραστεί και να νιώσει τον χώρο ως κομμάτι της καθημερινότητας της. Το τοπίο, οι μυρωδιές, το χώμα, παρέχουν την δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή με το αρχαιολογικό πάρκο και να βιώσει μία αισθητηριακή εμπειρία.

4.3 Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε σε μια περίοδο που οι ρυθμοί της ζωής και της καθημερινότητας έχουν αλλάξει. Το πλήθος των περιορισμών που μας έχουν επιβληθεί τα δύο τελευταία χρόνια λόγω της πανδημίας επηρεάζουν τη ζωή και την καθημερινότητα μας. Η εργασία αυτή δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από όλες αυτές τις αλλαγές και η πραγμάτωσή της αποτελεί μία προσωπική επιτυχία. Ωστόσο στην παρούσα εργασία, υπήρξαν και σχετικοί περιορισμοί ως προς την αναζήτηση του υλικού, η βιβλιογραφία στην οποία είχα πρόσβαση δεν μπορούσε να καλύψει το παρόν θέμα, ενώ η πρόσβαση σε αρχειακό υλικό εφημερίδων δεν κατέστη δυνατή. Έτσι δυσκολία στην παρούσα εργασία εντοπίζεται και στην αναζήτηση σχετικής βιβλιογραφίας για τις σχέσεις μεταξύ της αρχαιολογικής υπηρεσίας και της ευρύτερης τοπικής κοινότητας, αφού ο αρχαιολογικός χώρος της Παλαιόπολης όπως και η Παλιά πόλη της Κέρκυρας αποτελούν βασικούς πυλώνες της ιστορίας αλλά και της πολιτιστικής κληρονομιάς του νησιού αλλά και ενεργά σημεία της πόλης. Με αφορμή την παρούσα εργασία θα μπορούσαν να μελετηθούν περαιτέρω οι σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών ομάδων αλλά και να διερευνηθούν και άλλοι πιθανοί τρόποι, ώστε οι αρχαιολογικοί χώροι του νησιού να αποτελέσουν ανοιχτά κέντρα διαλόγου, επικοινωνίας, πληροφόρησης και άμεσης επαφής με το παρελθόν. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσα από τη δημιουργία ενός ερωτηματολογίου, μέσω των αποτελεσμάτων του οποίου θα υπάρξει μία πιο ξεκάθαρη εικόνα για την σχέση της τοπικής κοινωνίας με το αρχαιολογικό πάρκο και το πως αυτή το αντιμετωπίζει αλλά και δράσεις τις οποίες θα ήθελε να προστεθούν στον τρόπο διαχείρισής του, ώστε να αποτελέσει σταθερό πυλώνα κοινωνικής συμμετοχής, διαλόγου, επικοινωνίας και επαφής με το παρελθόν της. Επιπρόσθετα θεωρώ ότι η αρχαιολογική εθνογραφία, η οποία

προωθεί τη μελέτη του υποκείμενου ως πηγή πληροφοριών και όχι ως απλό αποδέκτη έχει πολλά να προσφέρει στην διαχείριση των αρχαιολογικών χώρων και πάρκων και μπορεί να αποτελέσει σημαντική πηγή πληροφόρησης με στόχο την εξωστρέφεια και την επικοινωνία με την κοινότητα. Τέλος ευελπιστώ η συγκεκριμένη εργασία να αποτελέσει εφαλτήριο για περαιτέρω έρευνα ανάμεσα στην σχέση της τοπικής κοινωνίας και των αρχαιοτήτων της αλλά και τον τρόπο διαχείρισής τους, ώστε να αναδειχθούν και να αποτελέσουν κέντρα πολιτιστικής πληροφορίας, επικοινωνίας και ψυχαγωγίας.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αδαμ, Ε.(2018).Το μετέωρο βήμα της αρχαιολογίας: Εμείς και Αυτοί στο (επιμ.Σουέρεφ,Κ.) *Μουσειακοί χώροι στον εικοστό πρώτο αιώνα, πρακτικές διάδρασεις*. Αθήνα. Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο.

Αρβανίτου- Μεταλληνού,Γ (2005). Αρχαιολογικό Μουσείο Κέρκυρας, *Αρχαιολογία και Τέχνες, τεύχος 97*, Αθήνα.

Βαλαβάνης, Π. (2007) Εισαγωγή, Βαλαβάνης, Π.(επιμ.) *Μεγάλες στιγμές της ελληνικής αρχαιολογίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Καπόν 13-15

Βασιλείου, Ε. (2018). Το διαδίκτυο ως πύλη επικοινωνίας με το κοινό στο Στο Κ.Ι. Σουέρεφ (επιμ.) *Μουσειακοί χώροι στον Εικοστό πρώτο αιώνα* Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο 123-132

Βουδούρη,Δ.(2017).Αρχαιότητες και νομοθεσία στο Παπαδημητρίου, Ν& Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.)*Το παρελθόν στο παρόν. Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη, 101-116

Γαλανίδου,Ν.(2012). Προλεγόμενα στη Δημόσια Αρχαιολογία, *στο Μιλώντας στα Παιδιά για το Παρελθόν*, (επιμ..) Ν. Γαλανίδου και L.H. Dommasnes, 2012, Αθήνα, Καλειδοσκόπιο: 11-20.

Δοντάς, Γ., & Καλλιγιάς, Π. (1968). Αρχαιότητες και μνημεία Ιονίων Νήσων: Ανασκαφικά εργασίαι (Μον Repos, ανασκαφή οικοπέδου Ευελπίδη, ναός Αρτέμιδος, Κηπουριά, Εργασίαι επί αρχαίων της πόλεως Κερκύρας και της υπαίθρου)(Πίν. 330-335· Σχέδ. 1-2).

Ζερνιώτη- Βέργη,Δ.(2002). *MON- REPOS, οι αρχαιότητες, η έπαυλη, ο κήπος. Κέρκυρα*. Εκδόσεις α'πόστροφος

Θέμελης, Π.(2017). Η αρχαιολογία ως συμμετοχική διαδικασία στο Παπαδημητρίου,Ν.,Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.). *Το παρελθόν στο παρόν Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα* (230-243). Καστανιώτης.

Καλλιπολίτης, Β.Γ.(1957).Ανασκαφή εν Παλαιοπόλει της Κέρκυρας. *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*: 79-84, Εν Αθήναις

Καλλιπολίτης, Β.Γ.(1959). Ανασκαφή εν Παλαιοπόλει της Κέρκυρας. *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας*: 115-119, Εν Αθήναις.

Καλτσάς,Ν.(2017). Το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα στο Παπαδημητρίου, Ν& Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.) *Το παρελθόν στο παρόν. Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη,167-186.

Κατσαρός, Σ.(2003). *Ιστορία της Κέρκυρας*. Κέρκυρα. Εκδόσεις <<MELLON>>.

Κόκκου, Α.(2009). *Η Μέριμνα για τις Αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα Πρώτα Μουσεία*, Αθήνα, Εκδόσεις Καπόν.

Καταπότη, Δ., Σκουνάκη, Ι., & Γκουμπούλου, Γ. (2020). Ο ανοικτός αρχαιολογικός χώρος ως εναλλακτικό μοντέλο διαχείρισης σε αστικό περιβάλλον: το Αρχαιολογικό Άλσος της Ακαδημίας Πλάτωνος και ο Λόφος Φιλοπάππου. *PIXELS@ humanities*, 1.

Κόλια,Ε. Αντωνόπουλος,Α. (2021) Αρχαιολογικός Χώρος Ολυμπίας: Η παρούσα κατάσταση έπειτα από τα αναστηλωτικά έργα και τα έργα ανάδειξης. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας στο Βλίζος Σ.&Πάντζου,Ν. (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη χώρων και Μνημείων*. Αθήνα 202-227

Κορυζάκη, Μ. (2006). Ολοκληρωμένη διαχείριση και ανάδειξη πολιτισμικών - αρχαιολογικών τοπίων: η περίπτωση της κεντρικής Κρήτης. Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Κυπαρίσση-Αποστολικά, Ν. και Χαμηλάκης, Γ. 2015. Αρχαιολογική και εθνογραφική έρευνα στη θέση Κουτρουλού Μαγούλα Φθιώτιδας 2009-2012. Στο *Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας* 4 (2012), Τόμος ΙΙ. Βόλος: Υπουργείο Πολιτισμού-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σσ, 969-978.

Λεκάκης,Σ.,Πάντζου, Ν.(2020). Μνήμη, ταυτότητα και τοπικές κοινωνίες. Ο ρόλος της αρχαιολογικής εθνογραφίας στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στο Βλίζος Σ.&Πάντζου,Ν (επιμ.)*Διαχείριση και Ανάδειξη χώρων και Μνημείων*. Αθήνα 30-52

Κυριάκη,Σ.(2006). *Η έπαυλη Mon Repos στην Κέρκυρα*. Αθήνα. Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και απαλλοτριώσεων.

Κωτσάκης,Κ.(2021).Διαχείριση προϊστορικών θέσεων και τοπική κοινωνία στο Βλίζος Σ.&Πάντζου,Ν (επιμ.) *Διαχείριση και Ανάδειξη χώρων και Μνημείων*. Αθήνα 74-101

Λεκάκης,Σ. (2020).Η διαχείριση της κλασικής κληρονομιάς στην Ελλάδα στο Λεκάκης, Σ. & Πάντζου,Ν.(επιμ.) *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Μια Κριτική Επισκόπηση του Πεδίου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ασίνη.

Μαλλούχου Tufano, Φ.(2016). *"Προστασία και Διαχείριση Μνημείων."*

Μαλλούχου Tufano,Φ.(2007). Η περιπέτεια της Ακρόπολης τον 19^ο αιώνα. Από κάστρο σε μνημείο στο Βαλαβάνης,Π.(επιμ.) *Μεγάλες στιγμές της ελληνικής αρχαιολογίας* , Αθήνα. Εκδόσεις Καπόν 36-57

Μιχέλη, Α.(2020) Αρχαιότητες Και Δημόσια Σύγχρονη Τέχνη. Ένα άλλο βλέμμα για τους αρχαιολογικούς χώρους. Επιμέλεια έκδοσης: Άννα Μιχέλη

Μουστάκας, Κ., Παλιόκας, Ι., Τζοβάρας, Δ., & Τσακίρης, Α. (2016). Επαυξημένη Πραγματικότητα.

Μπάνου, Ε.(2015). *Ακαδημία Πλάτωνος*. Εφορία Αρχαιοτήτων Αθηνών, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Πάντζου, Ν.(2020). Το πεδίο της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές επίπεδο στο Λεκάκης, Σ. & Πάντζου,Ν.(επιμ.) *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Μια Κριτική Επισκόπηση του Πεδίου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ασίνη.

Παπαδημητρίου,Ν. (2017). Εισαγωγή στο Παπαδημητρίου,Ν &Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.) *Το παρελθόν στο παρόν. Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Αθήνα, εκδόσεις Καστανιώτη, 85-100

Παπαδημητρίου, Ι.,(1948). Ο Ιοβιανός της βασιλικής της Παλαιοπόλεως Κερκύρας. Αρχαιολογική Εφημερίς 1942-1944, Εν Αθήναις (Παράρτημα-Αρχαιολογικά Χρονικά): 39-48.

Παπασωτηρίου, Μ. (2018). Ζωντανά, γοητευτικά μουσεία : Ανάγκη ή μόδα των καιρών; στο Κ.Ι. Σουέρεφ (επιμ.) *Μουσειακοί χώροι στον Εικοστό πρώτο αιώνα* Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο 89-100

Πεντεδέκα, Α. Κυπαρίσση- Αποστολικά, Ν.,Χαμηλάκης, Γ., Καζνέση, Α. και Κατσαρού,Σ., 2020. Κουτρολίου Μαρούλα: Η πιλοτική πετρογραφική εξέταση της κεραμικής και των ειδωλίων. Στο *Αρχαιολογικό Έργο Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας* 5 (2015), Τόμος Ι. Θεσσαλία: Υπουργείο Πολιτισμού-Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Σσ, 841-849.

Πετράκος Β. (2007) Τα στάδια της ελληνικής αρχαιολογίας στο (επιμ. Βαλαβάνης,Π.) *Μεγάλες στιγμές της ελληνικής αρχαιολογίας* , Αθήνα. Εκδόσεις Καπόν 16-35

Πλάντζος, Δ.(2018). Διεκδικώντας το τοπίο: αντικρουόμενες προσεγγίσεις στη χρήση του Φιλοπάππου. Στο Λουκάκη, Α. και Πλάντζος, Δ.(επιμ.) *Τέχνη-Χώρος-Όψεις ανάπτυξης στην Ελλάδα της κρίσης*, Αθήνα, Εκδόσεις Λειμών, 95-115.

Πλάντζος,Δ.(2016). *Το Πρόσφατο Μέλλον. Η κλασική αρχαιότητα ως βιοπολιτικό εργαλείο*. Αθήνα. Εκδόσεις Νεφέλη.

Πλάντζος, Δ.(2017). Το παρελθόν ως τραυματική εμπειρία στο παρόν, στο Παπαδημητρίου,Ν.,Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.). *Το παρελθόν στο παρόν Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα* (244-261). Καστανιώτης.

Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν. Γ., Μάσχα, Ε., ... & Τουλούπα, Σ. (2015). *Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*.

Πρέκα- Αλεξανδρή, Κ.(2010). *Οι αρχαιότητες της Κέρκυρας*, Αθήνα. Ταμείο αρχαιολογικών πόρων και απαλλοτριώσεων.

Σακελλαριάδη,Α.(2020). Η διαχείριση προϊστορικών αρχαιοτήτων στην Ελλάδα στο Λεκάκης, Σ. & Πάντζου,Ν.(επιμ.) *Εισαγωγή στη Διαχείριση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Μια Κριτική Επισκόπηση του Πεδίου στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ασίνη.

Σαμπανίκου, Ε., Παυλογεωργάτος,Γ. (2006) *η μεταδιαδικαστική αρχαιολογία ως σύγκλιση μεταξύ ανθρωπιστικών σπουδών και κοινωνικών επιστημών. Νέες έννοιες της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι Κοινωνικές Επιστήμες Σήμερα. Πρακτικά 1ου Συνεδρίου ης Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου [Μυτιλήνη, 31 Μαρτίου – 2 Απριλίου 2006]*

Σπετσιέρη-Χωρέμη,Α.,(1973-74) Αρχαιότητες και Μνημεία Ιονίων Νήσων, *ΑΔ29,Β'3* σ.627-636

Τρατσέλα,Μ. (2012). *Ιστορικότητα και Τοπίο* (No. IKEEART-2015-5145, pp. 63-78). Aristotle University of Thessaloniki.

Χαμηλάκης,Γ.(2017).Η αρχαιολογία και οι «Άλλοι» στο Παπαδημητρίου,Ν.,Αναγνωστόπουλος,Α. (επιμ.). *Το παρελθόν στο παρόν Μνήμη, Ιστορία και Αρχαιότητα στη Σύγχρονη Ελλάδα* (244-261). Καστανιώτης.

Χαμηλάκης,Γ.(2012). *Το Έθνος και τα Ερείπια του, Αρχαιότητα, Αρχαιολογία και Εθνικό φαντασιακό στην Ελλάδα*. Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου

Χαμηλάκης,Γ.(2015). *Η αρχαιολογία και οι αισθήσεις. Βίωμα, μνήμη και συν-κίνηση* (μτφ.Κούρκουλος,Ν.) Εκδόσεις του εικοστού πρώτου.

Χονδρογιάννης, Σ. (2014). *Το Βυζάντιο από τον 19ο στον 21ο αιώνα: μουσειακή και μνημειακή διαχείριση* (Doctoral dissertation, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Σχολή Επιστήμης της Πληροφορίας και Πληροφορικής. Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας).

Ξένη Βιβλιογραφία

Alexopoulos, G., & Fouseki, K. (2013). Introduction: Managing archaeological sites in Greece. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 15(1), 1-12.

Andrianou, A. A., & Papaioannou, G. (2019). Cultural Landscapes and Botanic Gardens: The Case of Mon-Repos Garden in Corfu Island, Greece. In *Cultural Sustainable Tourism* (pp. 99-108). Springer, Cham.

Bailey, D. (2014). Touch and the cheirotic apprehension of prehistoric figurines. *Sculpture and Touch*, 27-43.

Bonacchi C.(2017)Digital media in public archaeology στο Moshenska G. (eds.) *Key Concepts in Public Archaeology*, University College London

Catapoti, D. Skounaki, I. and Gkoumopoulou, G. 2020. Heritage, Openness and the Commons in Urban Environments: Some Thoughts on the Archaeological Parks of Philopappos Hill and Plato's Academy in Athens. In Lekakis, S. (ed.) *Cultural Heritage in the Realm of the Commons: Conversations on the Case of Greece*. Pp. 67–94. London: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bcj.e>. License: CC-B

Gabellone,F (2015) Integrated Technologies for Museum Communication and Interactive Apps in the PON DiCet Project Sites στο De Paolis, L. T., & Mongelli, A. (Eds.). (2015). *Augmented and Virtual Reality: Second International Conference, AVR 2015, Lecce, Italy, August 31-September 3, 2015, Proceedings* (Vol. 9254). Springer.

Gaitan, M. (2014). Cultural heritage and Social media. *Annual digital journal on research in Conservation and Cultural Heritage*, 38-45.

Gallanidou, N.(2020) Re-inventing Public Archaeology in Greece Christophilopoulou A.(Eds) *Material Cultures in Public Engagement: Re-inventing Public Archaeology within Museum collections*. Oxbow Books.

Galanos, C. 2020. Commoning Over a Cup of Coffee: The Case of Kafeneio, a Co-op Cafe at Plato's Academy. In Lekakis, S. (ed.) *Cultural Heritage in the Realm of the Commons: Conversations on the Case of Greece*. Pp. 213–226. London: Ubiquity Press. DOI: <https://doi.org/10.5334/bcj.l>. License: CC-BY

Hamilakis, Y. and Theou, E. 2013. Enacted multi-temporality: the archaeological site as a shared, performative space. In A. Gonzalez-Ruibal (ed.) *Reclaiming Archaeology: Beyond the Tropes of Modernity*, London, 181-194

Hodder,I.&Hutson,S.(2010).*Διαβάζοντας το παρελθόν,Τρέχουσες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στην αρχαιολογία*.(μτφ. Κούρκουλος, Ν.).Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου

ICOMOS,2002. International Cultural Tourism Charter Principles and Guidelines for Managing Tourism at Places of Cultural and Heritage Significance, ICOMOS International Cultural Tourism Committee.

Knapp, A. B., & Ashmore, W. (1999). Archaeological landscapes: constructed, conceptualized, ideational. *Archaeologies of landscape: contemporary perspectives*, 1-30.

Lekakis, S. (2013). *Distancing and Rapproching: Local Communities and Monuments in the Aegean Sea — A Case Study from the Island of Naxos. Conservation and Management of Archaeological Sites*, 15(1), 76–93. doi:10.1179/1350503313z.000000000

Lekakis, S(2013). ‘Going local in a global world’: *Locating the Public and Evaluating the Synchronic Content in Archaeological Resource Management*, *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 10:4 308- 319,

Liang, X., Lu, Y., & Martin, J. (2021). A review of the role of social media for the cultural heritage sustainability. *Sustainability*, 13(3), 1055.

Loukaki, A. (2008). *Living ruins, value conflicts*. Ashgate, Άλντερσποτ.

Marshall, Y. (2002). What is community archaeology? *World Archaeology*, 34(2), 211–219.

Matsuda A., Okamura K. (2011) Introduction: New Perspectives in Global Public Archaeology. In: Okamura K., Matsuda A. (eds) *New Perspectives in Global Public Archaeology*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-0341-8_1

Moshenska, G., & Zuanni, C. (2018). Public Archaeology. *The Encyclopedia of Archaeological Sciences*, 1–3. doi:10.1002/9781119188230.saseas0480

Mendoza Garrido R., Vargas Jiménez D., Baldiris S. and Fabregat R. (2015) Social Heritage Augmented Reality Application to Heritage Education στο De Paolis, L. T., & Mongelli, A. (Eds.). (2015). *Augmented and Virtual Reality: Second International Conference, AVR 2015, Lecce, Italy, August 31-September 3, 2015, Proceedings* (Vol. 9254). Springer.

Papadopoulos, C., Hamilakis, Y., Kyparissi-Apostolika, N., & Díaz-Guardamino, M. (2019). Digital sensoriality: the neolithic figurines from Koutroulou Magoula, Greece. *Cambridge Archaeological Journal*, 29(4), 625-652.

Petridou, V., Ziro, O. (2015). *Νεοκλασικισμός* [Chapter]. In Petridou, V., Ziro, O. 2015. *Τέχνες και αρχιτεκτονική από την αναγέννηση έως τον 21ο αιώνα* [Undergraduate textbook]. Athens: Kallipos, Open Academic Editions. chapter 3. <http://hdl.handle.net/11419/3544>

Pierdicca R., Frontoni E., Zingaretti P., Malinverni E., Colosi F. and Orazi R., Making Visible the Invisible. Augmented Reality Visualization for 3D Reconstructions of Archaeological Sites στο De Paolis, L. T., & Mongelli, A. (Eds.). (2015). *Augmented and Virtual Reality: Second International Conference, AVR 2015, Lecce, Italy, August 31-September 3, 2015, Proceedings* (Vol. 9254). Springer.

Romano, D. G., & Voyatzis, M. E. (2014). Mt. Lykaion excavation and survey project, part 1: the upper sanctuary. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 83(4), 569-652.

Rigakou, D., Papadopoulou, E., & Rouva, N. (2015). THE PRESENT OF OUR PAST. CONNECTING ARCHAEOLOGICAL SITES WITH MODERN COMMUNITIES: THE CASE OF PALEOPOLIS, CORFU. *Preservation and enhancement of Cultural Heritage*, 79.

Richardson, L 2013 A Digital Public Archaeology?. *Papers from the Institute of Archaeology*, 23(1): 10, pp. 1-12, DOI: <http://dx.doi.org/10.5334/pia.431>

Sakellariadi A. (2010) Community Archaeology: A Threat or an Opportunity for Greek Archaeology? *Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress* 6 (3) 514-527

Schadla-Hal,T.,(1999) *Editorial: Public Archaeology*. European Journal of Archaeology 2(2): 147–158.

Schnapp,A.(1998). *Η κατάκτηση του παρελθόντος. Οι απαρχές της Αρχαιολογίας* (μτφ.Δελούκα,Κ.). Ηράκλειο. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Stroulia, A., & Sutton, S. B. (2009). Archaeological sites and local places: connecting the dots. *Public Archaeology*, 8(2-3), 124-140

Stroulia,A. & Sutton,S.B.(2010) *Archaeology in Situ Sites, Archaeology and communities in Greece*, Lexington Books

Tilley, C. (1989). Excavation as theatre. *Antiquity*, 63(239), 275-280.

Thomas, M.(2017). Community archaeology . in Moshenska G.(eds.) *Key concepts in Public Archaeology*. UCL Press.

Tsiafaki D., Michailidou N. SCIENTIFIC CULTURE, Vol. 1, No 3, (2015), pp. 37-45
Copyright © 2015 SC Open Access. Printed in Greece. All Rights Reserved

Vlahakis, V., Ioannidis, N., Karigiannis, J., Tsotros, M., Gounaris, M., Stricker, D.,

Gleue, T., Daehne, P., Almeida, L.: Archeoguide: an augmented reality guide for archaeological sites. *IEEE Comput. Graphics Appl.* 22(5), 52–60 (2002)

Ελληνικός Διαδικτυακός Ιστότοπος.

Αγαπάς το Μον Ρεπό. Τι θες να αλλάξει ; Οι Κερκυραίοι μοιράζονται ιδέες, σκέψεις, απόψεις για το πάρκο. Ανακτήθηκε από <https://www.friendsofcorfu.gr/wp-content/uploads/2019/09/%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%8D.pdf>

Αθώωση με πολλές ουρές . Ανακτήθηκε από <https://filopappou.wordpress.com/2013/06/23/%CE%B1%CE%B8%CF%8E%CF%89%CF%8D-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%8D.pdf>

[83%CE%B7-%CE%BC%CE%B5-%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CE%AD%CF%82-%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%AD%CF%82/](https://www.documentonews.gr/article/akadimia-platonos-makria-apo-to-parko-oi-dynameis-delta-kai-oi-mafiozoi/)

Ακαδημία Πλάτωνος: «Μακριά από το πάρκο οι δυνάμεις ΔΕΛΤΑ και οι μαφιόζοι». Ανακτήθηκε από <https://www.documentonews.gr/article/akadimia-platonos-makria-apo-to-parko-oi-dynameis-delta-kai-oi-mafiozoi/>

Ανάδειξη και ανάπλαση των Δυτικών Λόφων της Ακρόπολης. <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3794>

Ανακοίνωση για την απαγόρευση της δεντροφύτευσης και τα όσα ακολούθησαν την Κυριακή 3 Μαρτίου στον λόφο Φιλοπάππου. Ανακτήθηκε από <https://athens.indymedia.org/post/1596094/>

Ανασκαφή και Τοπική Κοινωνία: Άργος Ορεστικό. Ανακτήθηκε από https://topikeskoinoniesmnimeia.wordpress.com/argos_orestik/

Αρχαιολογικά πάρκα. Ανακτήθηκε από <https://diazoma.gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%B1/>

Αρχαιολογική εθνογραφία. Ανακτήθηκε από <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/archaeological-ethnography/>

Βισκαδουράκη, Η. (2021). Ανακτήθηκε από https://www.avgi.gr/koinonia/385590_erhetai-sto-fos-me-parembaseis-ypsoys-35-ekat-eyro

Γιορτή στο Πάρκο της Ακαδημίας Πλάτωνος, σήμερα, για την εαρινή ισημερία. Ανακτήθηκε από <https://akadimia-platonos.com/2017/03/25/%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%81%cf%84%ce%b7-%cf%83%cf%84%ce%bf-%cf%80%ce%ac%cf%81%ce%ba%ce%bf-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b1%ce%ba%ce%b1%ce%b4%ce%b7%ce%bc%ce%af%ce%b1%cf%82-%cf%80%ce%bb%ce%ac%cf%84%cf%89%ce%bd/#more-1446>

Γκερέκου, Χ (2019). Ανάκτηση από <https://enimerosi.com/article/39100/Ti-efere-sto-fos-i-arxaiologiki-skapani-sto-Mon-Repo>

Ελεύθεροι οι νυχτερινοί περίπατοι στους λόφους Πνύκας, Νυμφών και Φιλοπάππου.
Ανακτήθηκε από

<https://www.archaiologia.gr/blog/2015/06/11/%ce%b5%ce%bb%ce%b5%cf%8d%ce%b8%ce%b5%cf%81%ce%bf%ce%b9-%ce%bf%ce%b9-%ce%bd%cf%85%cf%87%cf%84%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%bd%ce%bf%ce%af-%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%af%cf%80%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%b9-%cf%83%cf%84/>

Δαμιανάκη,Μ.(2019) *Αρχαιολογικοί χώροι, τι είναι και πού υπάγονται.* Ανακτήθηκε από <https://www.athinodromio.gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%BF%CF%8D-%CF%85/#.YZK7v2BBzIX>

Διεθνές Δίκαιο. Ανακτήθηκε από <https://www.law-archaeology.gr/index.php/el/>

Διεθνής Χάρτης για την συντήρηση και αποκατάσταση των μνημείων και των τοποθεσιών.
Ανακτήθηκε από <https://www.icomos.org/venicecharter2004/greek.pdf>

Δωρικός Ναός στο Καρδάκι. Ανακτήθηκε από http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=1239

Εθνικό Δίκαιο. Ανακτήθηκε από <https://www.lawarchaeology.gr/index.php/el/ethniko-dikaio2/nomoi>

Εμείς. Ανακτήθηκε από <https://filopappou.wordpress.com/egrafa/>

Έργο – Καινοτομία. Ανακτήθηκε από <https://monrepo.online/el/innovation>

Έργο – Στόχοι. Ανακτήθηκε από <https://monrepo.online/el/project-goal>

Η Αρχαία Κέρκυρα. Ανακτήθηκε από http://paleopolis.ba.iac.cnr.it/?page_id=5&lang=el

Θέατρο-αρχαιολογία.<https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/archaeological-ethnography/>

Λαμπρινουδάκης,Β.(2016) *Αρχαιολογικά Πάρκα.* Ανακτήθηκε από <http://www.indeepanalysis.gr/politismos/archaiologika-parka>

Καταργούνται τα γήπεδα ποδοσφαίρου-μπάσκετ στην Ακαδημία Πλάτωνα! Ανακτήθηκε από <https://akadimia-platonos.com/2021/05/10/%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%b1%cf%81%ce%b3%ce%bf%cf%8d%ce%bd%cf%84%ce%b1%ce%b9-%cf%84%ce%b1-%ce%b3%ce%ae%cf%80%ce%b5%ce%b4%ce%b1-%cf%80%ce%bf%ce%b4%ce%bf%cf%83%cf%86%ce%b1%ce%af%cf%81%ce%bf%cf%85-%ce%bc/#more-4003>

Κείμενο για τις δίκες γειτόνων για τον αγώνα του Φιλοπάππου. Ανακτήθηκε από <https://filopappou.wordpress.com/2013/06/05/1-80/>

Κορωνάκη, Ε.(2019). Ανάκτηση από https://enimerosi.com/article/32581/Apodrasi-kai-pik-nik-sto-Mon-Repo-me-tin-Omada-Autognosias-Kerkuras?fbclid=IwAR2Fi3709DtCD_AUSggKo_skF6Wjeep4eQVoTDgsTBylb9F0KxyBb8Xk6Fk

Κρημνιώτη, Π.(2021). *ΚΑΣ .Μπαίνουν ιδιώτες στην διαχείριση Φιλοπάππου.* Ανακτήθηκε από https://www.avgi.gr/tehnas/387302_mpainoun-idiotes-sti-diaheirisi-toy-filopappoy

Κουρτζέλλης, Γ. (2011) *Εικονική αρχαιολογία και η συμβολή των τρισδιάστατων γραφικών στην αρχαιολογική έρευνα.* Ανακτήθηκε από <https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2011/07/109-15.pdf>

Κουτρολού- Μαγούλα, ιστορικό της έρευνας. Ανακτήθηκε από <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/about-the-project/history-of-research/>

Κάβουρας, Κ.,Μητροπούλου,Α.(2020). *Τα αστικά πάρκα και η δυναμική τους.* Ανακτήθηκε από <https://www.enainstitute.org/publication/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BA%CE%B1-%CE%B7-%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82/>

Λαμπρινουδάκης Β. (2016). *Αρχαιολογικά Πάρκα.* Ανακτήθηκε από <http://www.indeepanalysis.gr/politismos/archaiologika-parka>

Λεκάκης, Σ., Πάντζου, Ν.(2012). *Μνήμη, ταυτότητα και τοπικές κοινωνίες. Καλές πρακτικές διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς .* Ανακτήθηκε (25/01/2021) από <https://www.academia.edu/>

Λεκάκης,Σ.(2008). *Η διαχείριση των «μνημείων σε κίνδυνο»*.Ανακτήθηκε από <https://www.academia.edu/9318124/%CE%97%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%BC%CE%BD%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%AF%CF%89%CE%BD%CF%83%CE%B5%CE%BA%CE%AF%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%BF>

Μασουρίδη, Σ.(2017). *Λύκαιο Όρος. Αρχαιολογικές έρευνες στο Ιερό του Διός*. Ανακτήθηκε από <https://www.themata-archaiologias.gr/%CE%BB%CF%8D%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF-%CF%8C%CF%81%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%AD%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84/>

Μνημείο Φιλοπάππου. Ανακτήθηκε από http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=892

Μπάνου 2015. Ανακτήθηκε από https://www.culture.gov.gr/DocLib/filladio_akplaton.pdf

Μον Ρεπό . Ανακτήθηκε από <https://dipethek.gr/mon-repo/>

Μον Ρεπό, στόχοι. Ανακτήθηκε από <https://monrepo.online/el/project-goal>

Νόμος 3028/2002. Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-arxaiotites/n-3028-2002.html>

Νόμος 4674/2020 - ΦΕΚ 53/Α/11-3-2020 (Κωδικοποιημένος). Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/autodioikese-demoi/nomos-4674-2020-phek-53a-11-3-2020.html>

Νόμος 2086/1992 - ΦΕΚ 172/Α/22-10-1992. Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/nomos-2086-1992-phek-172a-22-10-1992.html>

Νόμος 2215/1994 - ΦΕΚ 77/Α/11-5-1994. Ανακτήθηκε από <https://www.e-nomothesia.gr/kat-nomothesia-genikou-endiapherontos/nomos-2215-1994-phek-77-a-11-5-1994.html>

Ξεπαπαδάκου,Μ.(2012). *Σύγχρονη πόλη και άνθρωπος. Μια σχέση συνειδητή; Ο ρόλος των αρχαιολογικών χώρων στη σχέση αυτή*. Ανακτήθηκε από [MONUMENTA-- for the natural and architectural heritage in Greece and Cyprus](#)

Ο Γιώργος Καλούδης για το Μον Ρεπό (Παλαιόπολη). Ανακτήθηκε από http://www.kolivas.de/archives/162808?fbclid=IwAR33NEg_roZ4tKZJdQ-nJfVRKFSBbuhge4YBhdSfS4WbYRNF4dPuM5UZzwc

Οι Βασικοί Ορισμοί Του Νόμου 3028/02. Ανακτήθηκε από <http://www.law-archaeology.gr/index.php/el/vasikoi-oroi>

Οι Φίλοι της Κέρκυρας. Ανακτήθηκε από <https://www.friendsofcorfu.gr/oi-filoi-tis-kerkyras/>

Όλοι μαζί για την Κέρκυρα στους αρχαιολογικούς θησαυρούς του Μον-Ρεπό. Ανακτήθηκε από <https://enimerosi.com/detailsg.php?id=3033>

Παράνομες δένδροφυτεύσεις στον Αρχαιολογικό Χώρο των Λόφων Μουσών- Πινύκας- Νυμφών. Ανακτήθηκε από <https://filopappou.files.wordpress.com/2009/02/dikogrnepdf.pdf>

Προγραμματική σύμβαση πολιτιστικής ανάπτυξης – Ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος. Ανακτήθηκε από <https://athensanapylasis.gr/%cf%80%cf%81%ce%bf%ce%b3%cf%81%ce%b1%ce%bc%ce%b%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%cf%83%cf%8d%ce%bc%ce%b2%ce%b1%cf%83%ce%b7-%cf%80%ce%bf%ce%bb%ce%b9%cf%84%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae%cf%82/>

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ σε μια διαφορετική ξενάγηση. Ανακτήθηκε από <https://filopappou.wordpress.com/2007/10/18/15/>

Στεφανοπούλου Ε. (2021) Εμπορευματοποίηση ή επανοικειοποίηση; Ο λόφος Φιλοπάππου και η Ακαδημία Πλάτωνος. Ανακτήθηκε από <https://www.avgi.gr/koinonia/377740-emporeymatopoiisi-i-epanoikeiopoisi-o-lofos-filopappou-kai-i-akadimia-platonos>

Στο Μον Repos γιορτάστηκε η διεθνής Ημέρα Yoga. Ανακτήθηκε (10/02/2022) από <https://corfustories.com/2020/06/19/sto-mon-repos-giortastike-i-diethnis-imera-yoga/>

Συνεχίστηκε η δράση αποκατάστασης της βλάστησης στου Φιλοπάππου. Ανακτήθηκε από <https://filopappou.wordpress.com/2008/02/12/35/>

“Το έργο “ανάδειξη του Αρχαιολογικού Χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος” είναι μιά απάτη κι ένα έγκλημα”. Ανακτήθηκε από <https://akadimia-platonos.com/2021/05/10/3992/#more-3992>

Τι προβλέπεται στην Προγραμματική Σύμβαση για την ‘Ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος’. Ανακτήθηκε από https://akadimiaplantonosdotcom.files.wordpress.com/2021/06/parko_katopsi_a4.jpg

Τρατσέλα, Μ.(2011).Σχεδιάζοντας το σύγχρονο αστικό τοπίο: Χώρος, χρόνος και σχέσεις διάδρασης Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/9281587/%CE%A3%CF%87%CE%B5%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1%CF%82_%CF%84%CE%BF_%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%BF_%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%BF_%CE%A7%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%82_%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%BF%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%83%CF%87%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7%CF%82

ΦΕΚ Α 54/1925. Ανακτήθηκε από http://www.et.gr/docs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wF4yUQwfduCv3dtvSoClrL8KAgm1VVW05ztIl9LGdkF53UIxsx942CdyqxSQYNUqAGCF0IfB9HI6qSYtMQEkEHLwnFqmgJSA5WIsluV-nRwO1oKqSe4BlOTSpEWYhszF8P8UqWb_zFijMsSni2ACRMz3XWgvQO8ZK7RcUrMq8KGCJCZtDZgLenT

Χαμηλάκης,Γ. (2015).Γιάννης Χαμηλάκης: Ας τολμήσουμε να "αγγίζουμε" το παρελθόν. Ανακτήθηκε από https://www.avgi.gr/tehnas/144174_giannis-hamilakis-tolmisoyme-na-aggixoyme-parelthon_χαμηλάκης,2015

Χαμηλάκης, Γ.(2018). Υπάρχουν και Άλλες Αρχαιολογίες. Ανακτήθηκε από https://www.archaiologia.gr/wp-content/uploads/2019/03/T126_4-19.pdf

35+ Στατιστικά και γεγονότα Facebook για το 2022. Ανακτήθηκε από <https://www.websiterating.com/el/research/facebook-statistics/>

Ξένος Διαδικτυακός Ιστότοπος

Cultural Landscapes. Ανακτήθηκε από <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/#1>).

Mt. Lykaion Excavation and Survey Project. Report of Activities, Summer 2018. Ανακτήθηκε από http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/2018_RoA_FINAL.pdf

Mt. Lykaion Excavation and Survey Project Report of Activities, Summer 2013. Ανακτήθηκε από <http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/RoASummer2013.pdf>

The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites. Ανακτήθηκε από [http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS Interpretation Charter ENG 04 10 08. pdf](http://icip.icomos.org/downloads/ICOMOS_Interpretation_Charter_ENG_04_10_08.pdf)

The Parrhasian Heritage Park. Overview. Ανακτήθηκε από <http://parrhasianheritagepark.org/en/resources/resources-overview>

Φωτογραφικό υλικό

ΦΙΛΟΠΑΠΠΟΥ ΚΑΛΕΣΜΑ ΣΕ ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΞΕΝΑΓΗΣΗ

Ξανά η Εφορεία Ακροπόλεως προσπαθεί να μετατρέψει τον λόφο σε μουσειακό τουριστικό προϊόν, δηλαδή σε χώρο κλειστό, με αποψιλωμένη βλάστηση και με εισιτήριο.

Με πρόφαση την ασφάλεια των περιπατητών, προωθεί άσχετους με το θέμα σχεδιασμούς που προσπαθεί να υλοποιήσει από το 2002: αποψίλωση της βλάστησης, κλείσιμο της εκκλησίας του Άη Δημήτρη και του λόφου.

Σας καλούμε

- να δούμε επί τόπου γιατί η περίφραξη δεν συνεπάγεται ασφάλεια, την κατάσταση του πράσινου και του αστικού εξοπλισμού και τί σημαίνει στην πράξη το κλείσιμο του λόφου.

- να προχωρήσουμε σε δράσεις που θα απαντούν στα σχέδια κλεισίματος και υποβάθμισης του λόφου και της ποιότητας της ζωής μας.

Ζωντανή φύλαξη –Υγιής χρήση: αναγκαίες προϋποθέσεις για ασφαλή και ζωντανό λόφο, ενταγμένο στη ζωή της πόλης

**Κυριακή, 14 Οκτωβρίου 2018,
11.30 πμ, Πλατεία Βουτιέ
(Περιφερειακός, απέναντι από Δώρα Στράτου)**

**ΚΥΡΙΑΚΗ
3 ΜΑΡΤΙΟΥ 2019
12 το μεσημέρι**

Φέρτε τσάπες και κασμάδες,
φαγητό και ποτό για μια ανοιχτή,
συλλογική και μαζική ...

**ΔΕΝΤΡΟΦΥΤΕΥΣΗ
ΣΤΟ ΛΟΦΟ ΦΙΛΟΠΑΠΠΟΥ**
(στο πρώην λατομείο ή αλλιώς πέτρινο
θεατράκι είσοδος από Μουσών και Ορλώφ)

Το πράσινο στο λόφο πεθαίνει.
Η αρχαιολογική υπηρεσία
υπερβαίνει τις αρμοδιότητες της,
απαγορεύει την δεντροφύτευση σε
όλο το λόφο (700 στρέματα).
Ο τελικός σκοπός είναι η
εμπορευματοποίηση του λόφου.
Ο Δήμος Αθηναίων συναινεί.
Ας πάρουμε το λόφο στα χέρια μας,
ενάντια στην εγκατάλειψη του
πρασίνου, την περίφραξη και την
επιβολή εισιτηρίου.

συντονιστική επιτροπή της λαϊκής συνέλευσης για το λόφο Φιλοπάππου

1) <https://filopappou.wordpress.com/>

2) <https://athens.indymedia.org/post/1596094/>

3) <https://athens.indymedia.org/post/1596094/>

4) <https://akadimia-platonos.com/category/%cf%80%ce%ac%cf%81%ce%ba%ce%bf/>

5) <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/art-and-archaeology-at-koutroulou/koutroulou-theatre-archaeology/>

6) <https://blogs.brown.edu/koutrouloumagoula/art-and-archaeology-at-koutroulou/koutroulou-theatre-archaeology/>

7) <http://c84362.r62.cf2.rackcdn.com/assets/lykaion/files/RoASummer2013.pdf>

8) <https://www.corfuland.gr/el/istorika-kerkyra/corfu-history/h-pentakliti-palaioxristianiki-basiliki-stin-palaiopoli.html>

9) ΑΔ 24 (1969), Χρονικά, Πίν. 263

10) <https://enimerosi.com/detailsg.php?id=3033>

11) <https://corfustories.com/2020/06/19/sto-mon-repos-giortastike-i-diethnis-imera-yoga/>